

RAPPORT

Groepsgeweld

De publieke ruimte onder vuur?

Annelies Pauwels

vlaams
vredesinstituut

RAPPORT

Groepsgeweld: de publieke ruimte onder vuur?

Colofon

Groepsgeweld: de publieke ruimte onder vuur?

© Vlaams Vredesinstituut, Brussel, november 2023

ISBN: 9789464074253

Auteur: Annelies Pauwels

Assistentie data-analyse: Helena Maldonado

Redactie: Annemarie Estor, De Zinnenwinkel

Druk: artoos group

Verantwoordelijke uitgever: Nils Duquet, Leuvenseweg 86, 1000 Brussel

Disclaimer Hoewel het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid heeft betracht bij de redactie van dit document, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke vergissingen of onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit document maakt.

CONTENTS

	Samenvatting	4
1	Inleiding	9
2	Gewelduitingen in groepsverband: verschillen in omvang, impact en betekenis	21
3	Meer, intenser... of zichtbaarder geweld?	34
4	Een sociale geografie van groepsgeweld	45
5	Sociale media en groepsgeweld: een groeiende verwevenheid	58
6	Omgaan met groepsgeweld: de puzzelstukken	66
7	Naar een betere aanpak	87
8	Slotbeschouwing	94
9	Bijlage: methodologische nota	100

Samenvatting

De voorbije jaren werden verschillende Vlaamse en Brusselse gemeenten plots opgeschrikt door soms hevig geweld, vaak in groepsverband. In dit onderzoeksrapport tracht het Vlaams Vredesinstituut de omvang, aard en recente ontwikkelingen wat betreft groepsgeweld in de publieke ruimte in kaart te brengen.

We doen dit door middel van een uitgebreid literatuuronderzoek maar ook door het oor te luisteren te leggen bij de Vlaamse en Brusselse lokale politiezones en bij academici en praktijkexperts. In het bijzonder trachten we op basis van hun input een antwoord te bieden op de volgende vragen:

- Welke vormen van groepsgeweld in de publieke ruimte ervaren lokale politiediensten in Vlaanderen en Brussel?
- Hoe schatten lokale politiediensten de ernst en omvang van deze problematieken in?

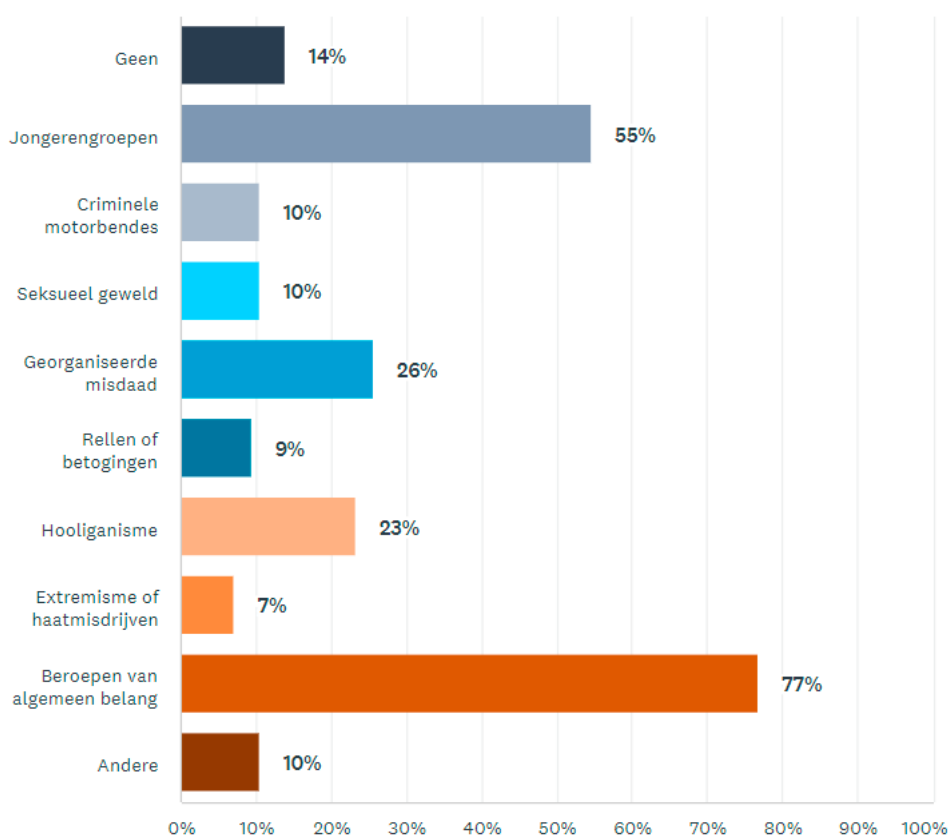
In het project hanteren we daarvoor de volgende **definitie van groepsgeweld**: fysieke geweldpleging op zowel personen als objecten, gepleegd door twee of meer daders waarbij bovendien sprake is van een zekere mate van coördinatie tussen de daders.

In onze bevraging en focusgroepen baseerden we ons in het bijzonder op **8 verschillende uitingsvormen van groepsgeweld**, namelijk: geweld in het kader van rellen en betogingen, hooliganisme, geweld door criminele motorbendes, geweld door jongerengroepen, seksueel geweld, geweld in het kader van de georganiseerde misdaad, fysieke agressie tegen personeel of materiaal van algemeen belang, en gewelddadig extremisme en haatmisdrijven.

Groepsgeweld in kaart gebracht

Op basis van de input van lokale politiediensten stellen we vast dat **verschillende vormen van groepsgeweld aanwezig** zijn in Vlaanderen en Brussel. Een aantal categorieën van geweld komen voor in de meeste politiezones; anderen duiken dan weer eerder heel lokaal op. Vooral geweld tegen beroepen van algemeen belang (in het bijzonder politiepersoneel, hulpverleners en personeel van het openbaar vervoer) en geweld door jongerengroepen worden in heel wat politiezones met een vrij grote frequentie (één of meerdere keren per maand) vastgesteld. Daarnaast komt een kleinere groep van politiezones in aanraking met geweld door georganiseerde misdaadgroepen (in het bijzonder in het kader van drugs- en mensenhandel) en hooliganisme. Ook geweld door criminele motorbendes, seksueel geweld door meerdere daders, geweld in het kader van rellen of betogingen, en gewelddadig extremisme en haatmisdrijven komen voor maar minder frequent.

Figuur a: Aandeel lokale politiezones dat bepaalde vormen van groepsgeweld ondervindt (in percentage, n=86)

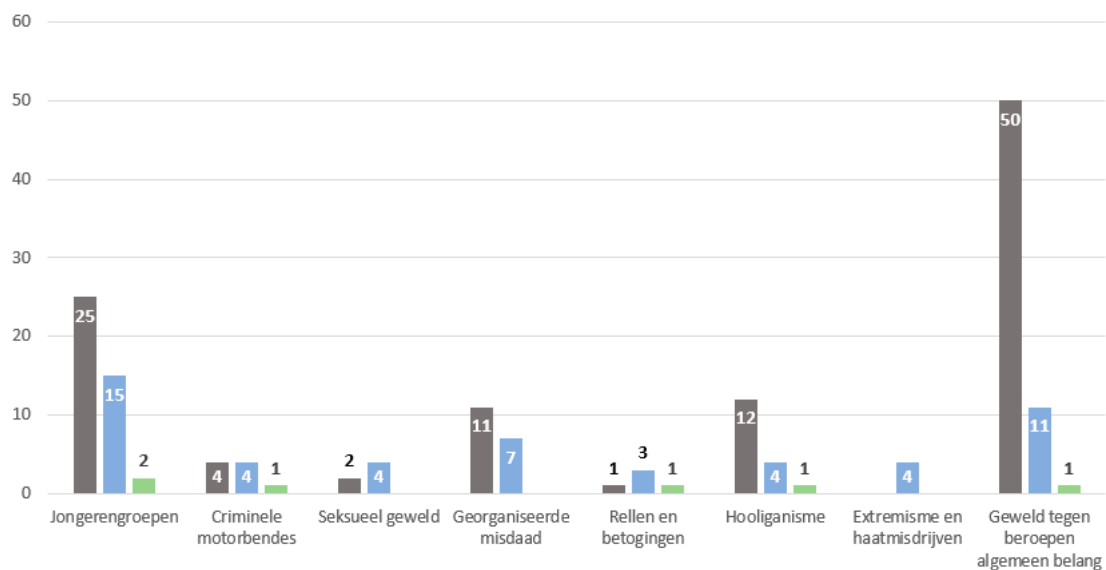

Groepsgeweld is **verre van een louter grootstedelijke problematiek**. Geweld in groepsverband stelt zich frequenter in stedelijke politiezones maar de stijging van geweld wordt het hardst gepercipieerd in de meest landelijke zones. Sommige vormen van geweld doen zich in vrijwel alle politiezones voor, zoals geweld door jongerengroepen en geweld

tegen beroepen van algemeen belang. Andere vormen komen eerder plaatselijk voor of zijn verbonden aan specifieke lokale kenmerken, zoals georganiseerde misdaadgroepen die aangetrokken zijn door transportknooppunten, en gewelddadige supportersgroepen die voornamelijk actief zijn in steden met een eersteklasseclub.

Heel wat politiezones ervaren een toename in vooral geweld tegen beroepen van algemeen belang, geweld door jongerengroepen, hooliganisme en geweld door georganiseerde misdaadgroepen. Een grote groep van zones stelt ook een groeiende intensiteit van het geweld én een toename in wapengebruik vast, vooral wat betreft geweld door jongerengroepen, geweld tegen beroepen van algemeen belang en hooliganisme. Er doen zich voornamelijk bezorgdheden voor omtrent een stijgend bezit en gebruik van steekwapens, in het bijzonder door jongerengroepen, en horizontaal vuurwerk, d.w.z. vuurwerk dat als wapen tegen politie of andere professionals met een maatschappelijke functie wordt gebruikt.

Figuur b: Evolutie groepsgeweld ten opzichte van vijf jaar geleden (aantal politiezones)

De geweldsincidenten in verschillende politiezones zijn erg met elkaar verweven. Het actieterrain van gewelddadige groepen overstijgt vaak de lokale en zelfs de nationale grenzen. Dit is een gevolg van (i) de doeleinden van deze groepen (bijv. een groter winstbejag, uitbreiding territorium, vergeldingsacties), (ii) menselijke connecties die de grenzen overschrijden (bijv. vriendschappen en familiebanden, verschil woon-werkplaats), (iii) een poging om genomen maatregelen te ontwijken of een verhoogde (gepercipieerde) anonimiteit te verkrijgen.

Tot slot wordt gewezen op de steeds grotere rol van sociale media bij het vormgeven van groepsgeweld. Sociale media bepalen op verschillende manieren mee of groepsgeweld al dan niet tot stand komt, escaleert en weer wegebt. Allereerst hebben sociale media een faciliterende rol wat betreft de organisatie en bijeenkomst van groepen; men kan veel sneller ageren en heeft een groter bereik, zowel wat betreft de geografische afstand als het aantal mensen dat men kan bereiken. Verder kunnen sociale media een katalyserend en versterkend effect op groepsgeweld hebben, bijvoorbeeld wanneer geweldsvertoningen een eigen leven gaan leiden, los van de realiteit, of vergeldingsacties met zich meebrengen. Tenslotte zouden sociale media een drempelverlagende impact hebben en bijvoorbeeld kunnen leiden tot gewenning aan geweld.

Uitdagingen voor de aanpak van groepsgeweld

Heel wat zones ervaren één of meerdere vormen van geweld als moeilijk beheersbaar. Men ervaart in het bijzonder moeilijkheden bij de aanpak van geweld door georganiseerde misdaadgroepen. Over hun aanpak van hooliganisme en geweld door jongerengroepen zijn heel wat zones daarentegen positiever. Een meer verdeeld beeld komt ten slotte naar voren wat betreft geweld door criminele motorbendes en geweld tegen beroepen van algemeen belang; sommige politiezones lijken deze fenomenen als vrij goed beheersbaar te ervaren, andere zones dan weer helemaal niet.

Het bewijst andermaal dat de ene politiezone de andere niet is; sommige politiezones zijn zeer sterk uitgebouwd wat betreft de omgang met groepsgeweld, andere hebben heel wat minder vaardigheden. **Een lappendeken aan kennis en praktijken is het resultaat.**

Ondanks die verscheidenheid werden een aantal uitdagingen toch opvallend vaak door onze gesprekspartners aangehaald.

- **Onvoldoende personeel en middelen en een gebrekkige kennis** van het politiepersoneel in de aanpak van geweld: zowel professionele basiskennis als gespecialiseerde kennis zijn nodig om tegemoet te komen aan de steeds uitdagendere en gespecialiseerde noden die zich stellen.
- **Een zwakke informatiepositie**, die men voornamelijk wijt aan onvoldoende structurele en bovenlokale ondersteuning en samenwerking op het vlak van beeldvorming. Ook de steeds grotere verwevenheid van sociale media en groepsgeweld stuit op drempels – bijv. een technologische achterstand – die politiediensten ervaren om aan informatievergarings- en -beheer te doen.
- **Het solidariteitsmechanisme tussen politiezones – het zogenoemde HyCap-systeem – wordt als ontoereikend ervaren.** Het zou de interventiecapaciteit van politiediensten bij groepsgeweld belemmeren: kleinere politiezones worden niet meer getraind voor of voorbereid op reactieve tussenkomsten, en de gebrekkige uniformiteit tussen de zones op vlak van trainingsniveau en uitrusting kan bij interventies in het kader van groepsgeweld voor problemen zorgen.
- **Een moeizame samenwerking met andere partners;** hoewel de samenwerking met sommige partners er wel op vooruit ging (bijv. met private

veiligheidsorganisaties), lijken de ervaringen op dit vlak erg te verschillen; wat mogelijk is hangt vooral af van lokale afspraken en samenwerkingen.

- Een groeiende moeilijkheid om een proactieve benadering van groepsgeweld uit te werken, voornamelijk omwille van de **stijgende onvoorspelbaarheid** van uitingen van groepsgeweld. Voor geweldplegers wordt het daarentegen steeds makkelijker om zich snel en onverwacht met velen te organiseren, onder meer door sociale media.
- **Bijkomende nood aan juridische ondersteuning bij het uitwerken van een passende bestuurlijke aanpak.** Bestuurlijke maatregelen, in het bijzonder het plaatsverbod, bestuurlijke aanhouding, registratiemogelijkheden en identificatieplicht blijken immers belangrijke instrumenten om geweldplegers uit de anonimiteit te halen en groepsgeweld tegen te gaan.
- **Wettelijke beperkingen**, in het bijzonder regelgeving rond privacy en GDPR.

1

Inleiding

Groepsgeweld^a als verstoring van het samenleven in de publieke ruimte

De publieke ruimte speelt een belangrijke rol in ons dagelijks leven. Openbare ruimtes hebben een aanzienlijke sociale waarde als ze een plaats voor ontmoeting en interactie vormen, bijvoorbeeld tussen onbekenden of tussen mensen met verschillende sociale en culturele achtergronden. Ze zijn ook vaak belangrijke kanalen voor de versterking van een gemeenschapsgevoel en voor de creatie van gedeelde ervaringen en waarden.¹ Of zoals socioloog Pauline Gallacher het stelt: “*Public space is a day-to-day space of a community*”.²

Uitingen van geweld in diezelfde publieke ruimte – instrumenteel of impulsief van aard – verstoren dat samenleven. Soms worden we heel plots en onverwacht met incidenten geconfronteerd; deze overvallen dan onze dagelijkse routines en activiteiten. Ontmoetingen in de publieke of semipublieke ruimte kunnen gemakkelijk ontsporen, bijvoorbeeld als gevolg van de anonimiteit en gelijke machtsverhoudingen waardoor ze gekenmerkt zijn, of de geringe sociale controle in vergelijking met andere domeinen. Geweld in de publieke ruimte is ook vaak gericht op het opeisen van een ‘plaats’ in die ruimte, zowel fysiek als symbolisch.³

Geweldsincidenten in de publieke sfeer wekken vaak heel wat ophef en verontrusting in de publieke opinie, de media en het politieke debat. Het beeld dat vaak naar voren komt is dat van een toename van geweld: spanningen lijken sneller tot geweldpleging te escaleren en incidenten lijken zich heviger voor te doen en vaker gepaard te gaan met het gebruik van wapens. Ook de impact van geweld op onze samenleving is soms heel groot, vooral als gevolg van de steeds groeiende rol van sociale media bij

---

a In dit rapport hanteren we de volgende werkdefinitie van groepsgeweld: (i) *fysieke geweldpleging, inclusief het dreigen om geweld te gaan plegen, op zowel personen als objecten; (ii) die van zowel expressieve of instrumentele aard kan zijn; (iii) gepleegd door twee of meer daders, waarbij sprake is van een zekere mate van coördinatie tussen de daders; (iv) gepleegd in de publieke en semipublieke ruimte, d.w.z. elke ruimte die publiek toegankelijk is zonder dat men een strafrechtelijk feit pleegt.* Voor meer informatie over de gehanteerde methodologische afbakening van het onderzoek, zie de Methodologische nota in bijlage 1.

geweldsincidenten. Geweld lijkt soms eerder als een vorm van spektakel te dienen, met daders (of omstaanders) die het geweld filmen en online tentoonstellen voor zoveel mogelijk likes en clicks.

De voorbije jaren werden verschillende Vlaamse en Brusselse gemeenten opgeschrikt door soms hevig geweld. Deze geweldsincidenten doen zich voor op verschillende plaatsen en in uiteenlopende contexten. Denk aan een vechtpartij tussen jongeren – op een fuif of aan de schoolpoort – of aan relschoppers, die vaak spontaan en zonder duidelijke aanleiding amok maken, winkels plunderen en openbare plaatsen vandaliseren. Andere soorten incidenten lijken daarentegen vaak wel georganiseerd en gepland. Vreedzame betogingen lopen geregeld uit op gewelddadige incidenten, waarbij kleine groepen individuen van de gelegenheid gebruik lijken te maken om geweld te plegen. Ook hooliganisme, een fenomeen dat ook bij ons nog steeds springlevend is, lijkt vaak eerder gepland dan uitgelokt door de hevige emoties in het heetst van de (voetbal)strijd; hooligans spreken dan in bossen en andere afgelegen gebieden af om voor de adrenaline een partijtje te knokken. Geweld kan ideologisch geïnspireerd of gemotiveerd zijn, zoals acties door extremistische groepen en bewegingen, of een uiting van wat men in de volksmond al snel als ‘zinloos’ geweld bestempelt. In veel gevallen is het echter onduidelijk of er al dan niet een ideologische achtergrond en motivatie achter schuilt, zoals wanneer bendes elkaar bestrijden of als geweld gericht is tegen minderheidsgroepen of vrouwen.

Dit soort gewelduitingen vindt heel vaak plaats in groepsverband. Voor onderzoekers, beleidsmakers en praktijkwerkers loont het de moeite om met een aparte blik te kijken naar groepsgeweld. Geweld gepleegd door groepen vertoont namelijk over het algemeen enkele bijzondere kenmerken en brengt een hele reeks eigen dynamieken met zich mee. Zo is geweld gepleegd door groepen vaak gewelddadiger dan delicten gepleegd door alleenstaande daders, en is er een grotere kans dat er wapens aan te pas komen.⁴ De aanwezigheid van meerdere daders – en het gevoel van anonimiteit dat men denkt te hebben in een groep – leidt er niet alleen toe dat delictplegers sneller geweld omarmen tijdens hun daden, maar ook dat dat geweld sneller escaleert tot ernstigere geweldpleging.⁵

Meerdaderschap verdient ook prioritaire beleids- en politionele aandacht omwille van de opstapelende gevolgen die het met zich mee kan brengen. Betrokkenen bij groepsgeweld leren geweld van hun mededaders en zijn in de toekomst meer geneigd gewelddadig te handelen. Zo blijkt uit onderzoek dat daders van groepsgeweld meer kans hebben dan solodaders om langere, actievere en erg gewelddadige criminele carrières te ontwikkelen.⁶

Groepsgeweld is ook in andere aspecten meer dan de som der delen; geweld gepleegd in groepsverband vertoont soms andere kenmerken dan wanneer hetzelfde delict gepleegd zou zijn door de daders afzonderlijk. Zo kan de motivatie om deel te nemen aan het geweld anders zijn dan wanneer hetzelfde delict door slechts één dader zou zijn gepleegd. Haatmisdrijven die in groepsverband gepleegd worden – de meerderheid van haatmisdrijven – worden vaak eerder gekenmerkt als sensatiedaden (“*thrill-seeking*

activities”) waarbij daders door het plegen van geweld hun mannelijkheid trachten te bewijzen aan hun mededaders.⁷ Vaak worden enkel de initiatiefnemers – slechts één of twee leden van de groep – gemotiveerd door haat en beïnvloeden zij het gedrag van hun mededaders.⁸ Bij de andere deelnemers aan het geweld speelt het haatmotief geen of slechts een geringe rol: zij worden eerder meegetrokken door de groep.

Een gelijkaardige situatie doet zich voor bij seksuele geweldsdelicten. De betrokkenheid bij seksueel groeps geweld is vaak niet seksueel georiënteerd, maar eerder een reactie op groepsdynamische aspecten, zoals sociale acceptatie en groepsdruk. Daders nemen aan dit geweld ook vaak deel om een gedeeld gevoel van macht en dominantie, om plezier en avontuur op te wekken, of om het versterken van wat men in de literatuur een soort van ‘mannelijke kameraadschap’ noemt.⁹ Groepsverkrachting gaat dan ook vaker dan soloverkrachting gepaard met andere vormen van geweld, omdat het seksuele element ondergeschikt is aan de geweldpleging.¹⁰

Heel wat van deze verschillen kunnen verklaard worden door de centrale rol van groepsprocessen en –dynamieken bij groeps geweld. De aanwezigheid van anderen, gewelddadig of niet, kan het gedrag van een individu zowel in de aanloop naar als tijdens het plegen van een delict beïnvloeden. Zo kan bij individuen in een groep het proces van deïndividuele optreden – het verlies van zelfbewustzijn. Dit kan ervoor zorgen dat mensen hun interne beperkingen loslaten en zo hun gedragsdrempels verlagen; men stelt dan gedragingen die men als individu afzonderlijk niet zou opnemen. Onderzoekers wijzen op verschillende factoren die kunnen bijdragen aan deïndividuele optreden bij deelnemers van groeps geweld. Geweldplegers kunnen bijvoorbeeld het gevoel hebben dat hun aandeel in de verantwoordelijkheid voor het geweld vermindert of verdeeld wordt over de groep, of dat een verhoogde anonimiteit (vooral in grote groepen of massa’s) een minder groot risico op straf met zich meebrengt.¹¹

Individuen kunnen ook besluiten deel te nemen aan geweld als gevolg van groepsdruk, uit drang naar het verwerven (of behouden) van status in de groep – bijvoorbeeld door aan de anderen te laten zien wat ze kunnen en durven –, of uit angst voor spot van hun *peers* als ze weigeren.¹² Niet enkel groepsdynamieken gerelateerd aan de in-groep van geweldplegers zijn belangrijk in het stimuleren van groeps geweld; ook dynamieken ten aanzien van de out-groep spelen vaak een rol. Groeps geweld ontstaat of escaleert vaak in een dynamische interactie tussen partijen, bijvoorbeeld tussen twee rivaliserende bendes, of tussen een massa mensen en de politiediensten.¹³ Een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van deze wij-tegen-zij dynamieken is het proces van zelf-categorisatie. Hierbij gaan mensen nadenken op wij-niveau: men voelt, denkt en handelt als het ware namens een groep waarmee men een sociale identiteit deelt. Bij zelf-categorisatie maken mensen een minder scherp onderscheid tussen zichzelf en anderen die tot dezelfde sociale categorie of groep behoren, maar juist een scherper verschil tussen ‘wij’ en ‘zij’, waarbij de ‘zij’ mensen omvat die geen lid uitmaken van de eigen groep. Dit proces speelt een belangrijke rol in de uiting van collectieve ongenoegens, en bij het escaleren van conflicten.¹⁴

Een gefragmenteerde beeldvorming over groeps geweld

Het onbehagen en de woede in de nasleep van groeps geweld is bij velen vaak groot. Incidenten worden vooral als bijzonder schokkend ervaren als er grote groepen geweldplegers bij betrokken zijn (bijvoorbeeld bij gewelddadige protesten of rellen), er een sterk machtsonevenwicht tussen daders en slachtoffer(s) is (zoals bij een groepsverkrachting of extreem pestgedrag), of als het geweld als ‘zinloos’, extreem en buitensporig wordt beschouwd (bijvoorbeeld als men de oorzaak van het geweld niet kan achterhalen). Ondanks het feit dat groeps geweld vaak grote publieke en politieke aandacht wekt, hebben we in ons land een beperkte en versnipperde beeldvorming over het fenomeen. Zo werd er in ons land vooralsnog weinig wetenschappelijk of analytisch onderzoek door politieactoren naar groeps geweld verricht. Onderzoekers richtten hun aandacht in het verleden wel op afzonderlijke uitingsvormen van geweld in groepsverband. Zo vinden we bijvoorbeeld enkele belangrijke bijdragen over bendegeweld¹⁵, groepsverkrachting¹⁶, stadsrellen¹⁷, en criminele motorbendes¹⁸ in de Vlaamse en Brusselse context. Enkele onderzoekers hebben zich ook verdiept in bepaalde oorzakelijke aspecten van groepsdelinquentie, zoals het belang van peer-gerelateerde factoren in het verklaren van jeugd delinquentie.¹⁹ De bestaande kennis en inzichten over groeps geweld in ons land komt dus voornamelijk van fenomeenanalyses, waarbij niet het meerdaderschap in geweld in de publieke ruimte maar het fenomeen centraal staat. Een overkoepelend zicht op de verschillende uitingsvormen van collectief geweld in de publieke sfeer ontbreekt nog.

Daarnaast is er in ons land ook onvolledig en weinig structureel zicht op de omvang en aard van groepsgebonden geweld in de publieke ruimte. Groeps geweld wordt bijvoorbeeld niet afzonderlijk geregistreerd of aanschouwd in officiële cijfers over criminaliteit. Politieel databeheer, bijvoorbeeld, is over het algemeen gericht op de afzonderlijke delictsvormen eerder dan het aantal daders of de verbanden tussen deze daders. Zo geven de data in de Algemene Nationale Gegevensbank (ANG)^a – waarin feiten op basis van de processen-verbaal geregistreerd staan – slechts een beperkt beeld over geweldsincidenten in groepsverband. De opstelling van de eigenlijke processen-verbaal komt bijvoorbeeld niet altijd overeen met de realiteit en context van geweld dat in groepsverband gepleegd wordt, noch vatten ze de dynamieken van het meerdaderschap. Een voorbeeld: een persoon die in het kader van een rel of betoging een steen naar politieagenten werpt, zal (indien geïdentificeerd) een proces-verbaal krijgen voor ‘slagen en verwondingen’ of ‘geweld tegen beroepen van algemeen belang’. Dat dit feit een groepgerelateerd incident is, waarin de aanwezigheid van andere relschoppers een belangrijke rol speelt, zal men niet in het proces-verbaal terugvinden en kan men dus ook niet extraheren uit de ANG.

Ook informatie die wel in de ANG staat, kan men soms moeilijk analyseren. Zo kan men bijvoorbeeld geweld tussen scholieren in en rond de schoolomgeving niet uit de ANG filteren. Een politieagent kan dit soort feiten registreren op basis van het exacte adres

---

a De ANG is de politiedatabank waarin feiten geregistreerd worden op basis van processen-verbaal die voortvloeien uit de missies van de gerechtelijke en bestuurlijke politie.

waar de feiten plaatsvonden (i.e. straatnaam en huisnummer), maar uit deze gegevens kunnen we niet afleiden dat het geweld waarschijnlijk plaatsvond in het kader van een school-gerelateerde dynamiek. Ook geweld op plaatsen gerelateerd aan het openbaar vervoer (bijv. de bushalte of de stationsbuurt) kan men niet op basis van die specifieke context terugvinden in de ANG.

Het maken van statistische analyses over de context en dynamiek van groepsgeweld op basis van de gegevens in de ANG is dus uiterst moeilijk. Daarnaast bestaan er wel enkele *ad hoc* databases die naast deze gegevensbank opereren en in dit opzicht mogelijk relevante informatie over enkele fenomenen bevatten. In Brussel worden bijvoorbeeld gegevens over bende-gerelateerd geweld bijgehouden.^a Andere bronnen van data over geweldpleging, zoals zelfrapportages – bijvoorbeeld de Veiligheidsmonitor of de JOP-monitor – bieden echter ook geen zicht op de eventuele aanwezigheid van mededaders bij delinquentie.

In het rapport trachten we de beeldvorming over groepsgeweld in de publieke ruimte in Vlaanderen en Brussel te versterken, wat een eerste belangrijke stap is in het ontwikkelen van efficiënt beleid erover. We hebben ervoor gekozen om hierbij beroep te doen op input van de lokale politie, niet zozeer door middel van statistische gegevens over criminaliteit maar door voort te gaan op hun beleving en ervaring. Een aantal redenen kunnen deze keuze verantwoorden. Zoals reeds duidelijk werd uit de vorige paragrafen, reflecteren statistieken en registraties over criminaliteit niet altijd echt de realiteit op het terrein. Deze data worden namelijk beïnvloed door verschillende factoren.^b Daarnaast geven de beleving en de percepties op het terrein – evenzeer als ‘objectieve’ statistische veiligheidscijfers – een realiteit van veiligheid weer. Veiligheidsbeleving is namelijk meer dan alleen statistieken en registraties van incidenten, maar gaat er ook over hoe veilig mensen zich voelen. Dus zowel objectieve als subjectieve veiligheidsgegevens doen er toe. Onze keuze om in dit onderzoek de lokale politiediensten als eerste aanspreekpunt te nemen, komt voort uit het idee dat ze een overkoepelend zicht hebben op verschillende gewelduitingen in groepsverband en deze verschillende fenomenen tegen elkaar kunnen afwegen.

Toch dient men ook in het kader van onze methodologische keuze rekening te houden met enkele kanttekeningen. Lokale politiediensten hebben over het algemeen goed zicht op verschillende gewelduitingen die zich in hun politiezone voordoen, aangezien zij hierover processen-verbaal opstellen. Maar ook hier houdt men best rekening met een mogelijk *dark number*. Niet iedereen doet aangifte of melding van een misdrijf en

---

a In de Database Stadsbendes/Bandes urbaines (DBSBU) worden Brusselse bendes, hun leden en specifieke bende-gerelateerde misdrijven geregistreerd. Zie: Irwin-Rogers, K.; Decker, S.; Rostami, A.; Stephenson, S. & Van Hellemont, E. (2019). European Street Gangs and Urban Violence, in: Vojnovic, I.; Pearson, A.; Asiki, G.; DeVerteuil, G. & Adriana, A., (Red.) Handbook of Global Urban Health. The Metropolis and Modern Life, New York: Routledge, p. 490.

b Statistieken over criminaliteit zijn vaak onderhevig aan enkele tekortkomingen in de dataverzameling. Zo is de registratie voor bepaalde misdrijfcategorieën sterk afhankelijk van de inspanningen die door de politiediensten worden geleverd. Men noemt dit proactieve misdrijven (“haalcriminaliteit”): hoe meer men ernaar zoekt, hoe meer feiten men vindt. Een stijging in de geregistreerde cijfers voor dergelijke misdrijven wil dus niet noodzakelijkerwijze zeggen dat er ook in de realiteit een stijging is. Evoluties zijn eerder een indicator voor politieactiviteit. Ook bij data over andere misdrijfcategorieën – deze worden “brengcriminaliteit” genoemd, omdat de politie door slachtoffers of derden geïnformeerd wordt over de feiten – doen zich imperfecties voor, bijvoorbeeld in geval van een wijziging in de aangiftebereidheid van de bevolking.

niet alle criminele handelingen zijn voor de politie waarneembaar. Zo weten we uit onderzoek dat er in het kader van haatmisdrijven of seksueel geweld vaak sprake is van onderrapportering, omdat slachtoffers niet altijd een klacht neerleggen. Daarnaast zijn we ons ook bewust van mogelijke *biases* die zich voordoen in de meeste kwalitatieve verzamelingsmethodes. Zo is er mogelijk sprake van *recall bias* of vertekening door herinnering.^a

Tot slot heeft deze gehanteerde methodologie ook beperkingen, aangezien we vooral voortgaan op de insteek van de lokale politie en (nog) niet op de perspectieven van andere betrokkenen. De inzichten en belevingen in dit rapport geven dan ook een eenzijdige blik op het fenomeen van groepsgeweld. Dit onderzoek moet en zal dus vervolgd krijgen in andere projecten. Dit rapport kadert dan ook in een breder onderzoekstraject. In een vervolgproject zullen we voortbouwen op de beeldvorming gevormd in dit rapport. Daarvoor zullen we – naast politionele actoren – ook trachten meer diverse relevante gesprekspartners te betrekken, zoals lokale besturen, professionals uit de welzijnssector, praktijkwerkers uit de onderwijs- en jeugd(welzijns)sector, en andere betrokkenen. Meerdere perspectieven zijn namelijk nodig om de verschillende facetten van complexe problematieken zoals geweldpleging, en de samenhang van preventieve, proactieve en reactieve benaderingen van groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel te begrijpen.

De rol van de lokale en Vlaamse overheden in preventie en handhaving van groepsgeweld

Uit de literatuur leren we dat we groepsgeweld vanuit verschillende perspectieven kunnen bekijken. Zo kan men collectieve uitingen van geweld bestuderen met een historische blik (bijv. de historische oorzaken van geweld, of de verschillende betekenissen die doorheen de geschiedenis aan geweld worden gegeven), vanuit een sociologische benadering (bijv. geweld ten gevolge van grote sociale spanningen tussen groepen mensen of tussen landen), of vanuit een psychologische invalshoek (bijv. de motieven en persoonlijkheidsstructuren van geweldplegers, of de groepsdynamieken binnen en tussen groepen daders).

Met dit onderzoek willen we een duidelijker beeld geven van het groepsgeweld dat zich voordoet in ons land. Dit doen we door een dubbelzijdig perspectief op de problematiek te hanteren. Ten eerste bekijken we groepsgeweld vanuit het perspectief van geweldpreventie. Deze benadering sluit aan bij de visie en opdracht van het instituut, namelijk om via onderzoek bij te dragen aan vrede en geweldpreventie in Vlaanderen en daarbuiten. Dit kan door te zoeken naar mogelijkheden om – naast een politionele benadering – ook vanuit een preventieve en proactieve benadering aan de slag te gaan met groepsgeweld. Ten tweede, en verbonden aan de eerste invalshoek, richten we onze blik op lokale mogelijkheden om aan geweldpreventie te doen. In de Belgische staatsstructuur beschikken de lokale en Vlaamse overheden – naast de

---

a *Recall bias* is een vorm van *information bias*. Het treedt op als respondenten gevraagd wordt om gebeurtenissen uit het verleden op te halen en komt vaak voor in onderzoeken met zelfrapportage. Zo zullen respondenten zich zeldzame gebeurtenissen (zoals hevige incidenten van geweld) langer herinneren dan routinematige gebeurtenissen.

federale autoriteiten – over heel wat bevoegdheden om in te spelen op groepsgeweld. Lokale besturen staan in de omgang met dit soort gewelduitingen vaak in de frontlinie – groepsgeweld doet zich namelijk vaak voor in een lokale voedingsbodem. Ze beschikken ook over diverse instrumenten die nodig zijn om in te spelen op dit soort geweld. Lokale besturen zijn bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de lokale ordehandhaving, met de burgemeester als hoofd van de bestuurlijke politie op het grondgebied van zijn of haar gemeente. Ook de Vlaamse overheid beschikt over heel wat bevoegdheden en middelen waarmee ze direct of indirect kan inspelen op preventieve en politionele benaderingen van groepsgeweld in de publieke ruimte – bijvoorbeeld haar bevoegdheden op het vlak van stedenbeleid, onderwijs, welzijn, jeugd, justitie, en ruimtelijke ordening.

Een mapping-oefening van groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel

Is er sprake van een toename van het aantal groepsincidenten in de publieke ruimte, zoals men verneemt uit sommige publieke en politieke fora? En klopt het beeld van een grotere intensiteit van het geweld, en de veranderende impact en betekenis die men aan het geweld kan toeschrijven? In dit rapport willen we de omvang, aard en recente ontwikkelingen wat betreft groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel in kaart brengen. We richten ons op geweld gepleegd door meerdere daders^a en hanteren een overkoepelende blik op groepsgeweld, d.w.z. over de verschillende, reeds bestudeerde uitingsvormen heen. We vertrekken dus vanuit het perspectief van het ‘meerdaderschap’ eerder dan vanuit de verschillende criminele fenomenen die in eerder onderzoek reeds bestudeerd werden. Centraal in dit onderzoek staat ook de publieke en semipublieke ruimte: een plaats waar het samenleven verstoord kan worden door gewelddadige uitingen.

Bij het uitvoeren van deze analyse stellen we de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke vormen van groepsgeweld in de publieke ruimte ervaren lokale politiediensten in Vlaanderen en Brussel?
  - a. Met welke vormen van groepsgeweld in de publieke ruimte worden zij geconfronteerd?
  - b. Hoe, hoe vaak en waar doen deze uitingen van geweld zich voor?
  - c. Welke recente ontwikkelingen zijn te onderkennen in deze uitingen van geweld?
2. Hoe schatten lokale politiediensten de ernst en omvang van deze problematieken in?
  - a. In welke mate ervaren ze deze vormen van geweld als beheersbare / onbeheersbare problematieken?

We zullen deze vragen beantwoorden in twee stappen die telkens aansluiten bij een van de hoofdvragen. De eerste sectie geeft een omgevingsanalyse van groepsgeweld weer.

---

a Voor meer informatie over de gehanteerde methodologische afbakening van het onderzoek, zie de Methodologische nota in bijlage 1.

Hierbij kijken we naar de verschillende vormen van groepsgeweld die in Vlaanderen en Brussel aanwezig zijn, en bespreken we hun aard en verschijningsvorm. In het tweede deel bekijken we de beheersbaarheid van het geweld.

De verzameling van gegevens voor de omgevingsanalyse en de inschatting van de beheersbaarheid van het geweld gebeurt aan de hand van de volgende onderzoeksmethoden:

1. Een uitgebreid literatuuronderzoek over groepsgebonden geweld. We bestuderen hierbij enkele belangrijke fenomenen van groepsgeweld, zoals onder meer stadsrellen, geweld in het kader van betogingen of demonstraties, hooliganisme en georganiseerde misdaad. Onderzoek dat zich buigt over groepsgeweld kan grotendeels onderverdeeld worden in twee aparte strekkingen. Een eerste onderzoekskluster bestudeert groepsgeweld onder de noemer 'collective violence'. Hierbij richt men zich voornamelijk op geweld in het kader van de openbare orde. Dit geweld wordt vaak gepleegd door menigten en grote groepen, bijvoorbeeld in het kader van oorlogen, religieuze en etnische conflicten, revoluties, sociale en burgerrechtenbewegingen, en gewelddadige protesten en rellen. Deze strekking sluit sterk aan bij de onderzoeksdomeinen conflictstudies en politieke en sociale wetenschappen. Een tweede onderzoeksveld legt de nadruk op geweldpleging die losstaat van macro-sociale en -politieke gebeurtenissen, zoals conflictsituaties of revoluties. Onderzoekers richten zich in deze strekking op verschillende criminaliteitsvormen gepleegd door meerdere actoren en doen dit vanuit het standpunt van meerdaderschap (*co-offending*). Deze strekking is meer verbonden aan criminologische onderzoeksdomeinen. In dit onderzoek brengen we deze twee strekkingen in de literatuur samen.

De literatuurstudie bracht ook enkele sleutelconcepten over groepsgeweld aan het licht, zoals de voornaamste analytische kaders en een aantal theoretische verklaringsmodellen gericht op het begrijpen van de oorzaken en gevolgen van groepsgeweld (bijv. waarom mensen groepsgeweld plegen, hoe mededaders elkaar vinden en hoe hun geweldpleging ontstaat). Ook bestudeerden we elementen die de verschillende uitingsvormen van groepsgeweld overkoepelen, zoals de rol van groepsdynamieken en groepsprocessen, sociale en ruimtelijke patronen van collectieve geweldpleging, beïnvloedende en beschermingsfactoren van daders, terugkerende patronen in de *modus operandi*, en de steeds groeiende rol van sociale media.

2. Semigestructureerde interviews met bevoorrechte getuigen (19). In het kader van het onderzoek werden personen bevraagd die vanuit hun functie en ervaring een diepgaand inzicht hebben in de problematiek van groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel (Tabel 1). We spraken met academische experts (werkzaam op het vlak van criminologisch, historisch-criminologisch, en politieonderzoek) en vertegenwoordigers van zowel de lokale als federale politie. Ook spraken we met vertegenwoordigers van twee belangrijke lokale politiezones die niet aan de focusgroepen konden deelnemen. We voerden zowel verkennende gesprekken als verdiepende gesprekken (d.w.z. afgenomen voor en na het houden van de online

bevraging en focusgroepen). Deze interviews peilden naar de reeds bestaande kennis over groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel, de dataverzameling en -analyse van politionele gegevens over groepsgeweld in België, mogelijkheden en knelpunten wat betreft de politionele aanpak van groepsgeweld in ons land, en theoretische (criminologische) perspectieven op groepsgeweld. Om de anonimiteit van de getuigen te garanderen, worden verwijzingen naar interviews in de tekst weergegeven onder een willekeurig referentienummer.

Tabel 1: Overzicht interviews bevoorrechte getuigen

Datum	Functie en affiliatie sleutelfiguur
23 juni 2022	Vertegenwoordiger SICAD Brussel
10 oktober 2022	Prof. Dr. Stefaan Pleysier, Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), KUL
12 oktober 2022	Vertegenwoordiger Lokale Politie Brussel Hoofstad Elsene
13 oktober 2022	Vertegenwoordigers van AIK Brussel (6)
20 oktober 2022	Prof. Dr. Margo De Koster, VUB en UGent, en Prof. Dr. Antoon Vrints, UGent
26 oktober 2022	Dr. Henk Ferwerda, Bureau Beke
27 april 2023	Vertegenwoordiger Lokale Politie Oostende
17 mei 2023	Voorzitter Vaste Commissie van de Lokale Politie
22 mei 2023	Vertegenwoordigers Lokale Politie Antwerpen (3)
29 september 2023	Directeur-generaal van de bestuurlijke politie, federale politie, en Operationeel adviseur van het Kabinet van de commissaris-generaal, federale politie

3. Een online bevraging bij de korpschefs van de Vlaamse en Brusselse politiezones, door middel van de enquêtetool SurveyMonkey. We verkregen antwoorden van 86 van de 113 politiezones, oftewel 76%. In onze steekproef zijn de verschillende geografische regio's in Vlaanderen en Brussel vertegenwoordigd; ook reflecteert de steekproef een goede verdeling van politiezones op basis van hun niveau van verstedelijking. In de bevraging werd gepeild naar de omvang en frequentie van 8 verschillende uitingsvormen van collectief geweld, namelijk:

  - geweld in het kader van rellen en betogingen;
  - geweld in het kader van sportevenementen (bijv. hooliganisme);
  - geweld door criminele motorbendes;
  - geweld door jongerengroepen (bijv. bendegeweld of rivaliserende groepen, spontaan ontstane vechtpartijen, ernstig pestgedrag, *steaming*);
  - seksueel geweld (bijv. groepsverkrachting);
  - geweld gepleegd in het kader van de georganiseerde misdaad (bijv. drugscriminaliteit, mensenhandel, wapenhandel);
  - fysieke agressie tegen personeel of materiaal van algemeen belang (bijv. agressie – inclusief weerspannigheid – tegen politieagenten, brandweerleden, leerkrachten, hulpverleners, personeel van het openbaar vervoer);

- gewelddadige uitingen van radicalisering en extremisme, of haatmisdrijven (bijv. misdrijven gepleegd vanuit jihadistische, rechts- of links-extremistische ideologie, misdrijven gepleegd vanuit een haatmotief).

Naast deze 8 fenomenen werd ook de mogelijkheid gegeven aan respondenten om andere uitingen van collectieve geweldpleging aan te kaarten. De bevraging is opgesteld als een trechter: op basis van de aangevinkte vormen van geweld werden bijkomende vragen gesteld, onder meer omtrent de context van het geweld en de dynamieken die erachter schuilen (bijv. plaats van incident, kenmerken van dader- en slachtofferschap), alsook hoe deze problematiek op lokaal vlak ervaren wordt (i.e. de mate waarin het geweld als een beheersbare problematiek wordt ervaren). De survey werd opgesteld op basis van enkele sleutelinzichten uit de literatuur over geweld in groepsverband, bijvoorbeeld wat betreft de conceptualisatie van de gebruikte begrippen, zoals 'groep' en 'geweld', en de hogervermelde taxonomie van verschillende uitingen van groepsgeweld. De bevindingen uit de literatuur waren ook zinvol om gerichte informatie te bevragen, bijvoorbeeld wat betreft kenmerken van daders of slachtoffers, de geweldpleging zelf, en de context waarin het geweld plaatsvindt.

4. Focusgroepen met vertegenwoordigers van lokale politiezones. We hielden 4 focusgroepen, waaraan in het totaal 25 vertegenwoordigers van 24 lokale politiezones deelnamen (Zie Tabel 2). De focusgroepen werden samengesteld als volgt:
  - 3 focusgroepen op basis van de verstedelijkingsgraad van de politiezones: een focusgroep met vertegenwoordigers van (erg) verstedelijkte politiezones; een focusgroep met vertegenwoordigers van gemiddeld verstedelijkte politiezones; en een focusgroep met vertegenwoordigers van (erg) landelijke politiezones.
  - 1 focusgroep met focus op geweld door criminele groepen (i.e. jongerenbendes, hooligans, georganiseerde misdaadgroepen en criminele motorbendes).

De focusgroepen hadden als doel dieper in te gaan op de resultaten van de online bevraging en deze samen een correcte interpretatie toe te kennen. Er werden dan ook enkel politiezones uitgenodigd die de online bevraging hadden ingevuld. De deelnemers gingen ermee akkoord dat hun antwoorden geanonimiseerd verwerkt zouden worden. Om die anonimiteit te waarborgen, worden citaten in de rapportage niet toegewezen aan specifieke respondenten. Wel wordt de focusgroep aangeduid, zodat de lezer zich een idee kan vormen over de achtergrond van de deelnemer. Wanneer een respondent desondanks herkenbaar zou kunnen zijn, werd de relevante passage voor publicatie ter goedkeuring voorgelegd aan de persoon in kwestie. De focusgroepen werden opgenomen om de transcribering te vergemakkelijken. Alle respondenten gaven hiervoor toestemming. De focusgroepen namen twee uur in beslag.

Tabel 2: Deelnemers focusgroepen

Focusgroep 1 (27 maart 2023)	Focusgroep 2 (28 maart 2023)	Focusgroep 3 (30 maart 2023)	Focusgroep 4 (4 april 2023)
PZ Waasland-Noord (2)	PZ Vlaamse Ardennen	PZ BruNo	PZ LaMa
PZ KASTZE	PZ Lokeren	PZ Sint-Niklaas	PZ Denderleeuw-Haaltert
PZ Kruikeke-Temse	PZ Dendermonde	PZ VLAS	PZ Hamme-Waasmunster
PZ Arro Ieper	PZ Dilbeek	PZ Montgomery	PZ Brussel-Hoofdstad Elsene
PZ Bodukap	PZ Lier	PZ Gent	
PZ Heist	PZ Minos	PZ Brussel-West	
PZ Berlare-Zele		PZ Aalst	

Opbouw van het rapport

Het rapport is opgebouwd uit twee delen. In het eerste deel – hoofdstuk 2 tot en met 5 – proberen we zicht te krijgen op de vraag hoe groepsgeweld in de publieke ruimte zich voordoet in Vlaanderen en Brussel. Op basis van de resultaten van de online bevraging en de gesprekken in de focusgroepen bespreken we in hoofdstuk 2 met welke vormen van groepsgeweld lokale politiediensten in aanraking komen en met welke frequentie deze zich voordoen. In hoofdstuk 3 buigen we ons over de vraag of politiediensten deze vormen van geweld als al dan niet toenemende problematieken ervaren. In dit hoofdstuk besteden we ook aandacht aan (de evolutie van) het wapengebruik in het kader van deze geweldsincidenten. Vervolgens bekijken we in hoofdstuk 4 meer in detail waar in Vlaanderen en Brussel dit geweld zich voordoet en bespreken we enkele belangrijke geografische aspecten van groepsgeweld. In het laatste hoofdstuk van dit eerste deel – hoofdstuk 5 – bespreken we tot slot de rol van sociale media.

In het tweede deel van het rapport – de hoofdstukken 6 en 7 – richten we ons op de vraag hoe lokale politiediensten de ernst en omvang van deze problematieken inschatten. In hoofdstuk 6 bekijken we de mate waarin de respondenten en deelnemers aan de focusgroepen deze vormen van geweld als beheersbare problematieken ervaren. Daarna bespreken we in hoofdstuk 7 enkele voorstellen die deelnemers aan de focusgroepen op tafel legden om de beheersbaarheid van groepsgeweld te vergroten. In het laatste hoofdstuk geven we een samenvatting van het onderzoek. Doorheen de tekst zal de lezer ook enkele blauwe kaders tegenkomen, waarin vanuit de literatuurstudie meer toelichting over bepaalde aspecten van groepsgeweld wordt gegeven. Deze dienen als duiding en onderbouwing van de resultaten van het eigen onderzoek. Na elk hoofdstuk vindt men eveneens een tussentijdse conclusie.

Groepsgeweld bekeken in de literatuur: *Idea people, behaviour people, en relational people*

Collectieve geweldpleging kan vanuit verschillende analytische kaders bekeken worden. Socioloog Charles Tilly beschrijft de verschillende clusters van onderzoekers die naar het fenomeen kijken als *idea people, behaviour people, en relational people*. **Idee-mensen** benadrukken bewustzijn als de basis van menselijk handelen. In hun visie is geweld het product van ideologisch denken: ideeën en normen over de waarde van anderen en de wenselijkheid van agressieve acties beïnvloeden de neiging van een persoon of een volk om mee te doen aan collectief geweld. Om geweld een halt toe te roepen, zo luidt hun redenering, is het nodig destructieve ideeën te onderdrukken of elimineren. **Gedrag-mensen**, daarentegen, beschouwen collectief geweld als uitsluitend irrationeel: een gevolg van emoties, impulsen en kansen. Zij beschouwen agressie als een manier om aan algemene behoeften van de mens te voldoen, zoals overheersing, bescherming of veiligheid, of als een middel om goederen en diensten te verwerven. Sommige onderzoekers richten zich hierbij op evolutionaire verklaringen: agressie zou in het menselijke gen geëvolueerd zijn vanuit agressieve neigingen van primaten – bijvoorbeeld om partners, onderdak, voedsel of bescherming. **Relatiemensen**, ten slotte, benadrukken geweld als een gevolg van dynamieken en relaties tussen personen en groepen. Interpersoonlijke processen kunnen collectief geweld bevorderen, afremmen of kanaliseren tot geweldloze acties. Volgens hen ligt de focus best niet op het vernietigen van slechte ideeën, het elimineren van kansen of het onderdrukken van impulsen, maar op het transformeren van relaties tussen personen en groepen.²⁰

Ook in de criminologische literatuur wordt vanuit verschillende perspectieven getracht te verklaren waarom groepen geweld faciliteren. Deze theorieën – die aansluiten bij bredere perspectieven in de criminologie – zetten elk bepaalde aspecten in het verklaren van co-delinquentie in de aandacht.²¹ Een groep onderzoekers bestudeert groepsdelinquentie als een **instrumentele of rationele keuze**; het plegen van delicten met een of meerdere mededaders is dan een manier van optimalisatie, bijvoorbeeld om het delict gemakkelijker of meer belonend te maken. Dieven kunnen bijvoorbeeld besluiten om met mededaders een diefstal te plegen in de hoop een grotere waarde van eigendom te stelen.²² Anderen beschouwen groepsdelinquentie dan weer als een **gevolg van sociale selectie** – dit wil zeggen wanneer mensen omgaan met anderen die dezelfde interesses, overtuigingen en gedrag delen. Criminelen bevinden zich, omwille van sociale selectie, vaak in elkaars gezelschap. Codelinquentie treedt dan op als een neveneffect wanneer daders veel met elkaar omgaan en tijd in een groep doorbrengen. Deze groep van onderzoekers stelt dan ook dat mededaderschap vooral voorkomt wanneer daders toevallig samen zijn en er zich een kans voordoet. Tot slot legt een derde groep criminologen de nadruk op **groepsdynamieken en de invloed van peers**. Volgens dit perspectief gaat een individu crimineel gedrag vertonen als gevolg van blootstelling aan invloeden van zijn of haar delinquente *peers*. Jonge daders leren hun technieken – alsook geweld – van oudere, meer ervaren criminelen. Meerdaderschap brengt individuen dan in contact met andere gewelddadige daders, een sociale convergentie die gewelddadig gedrag bij elkaar aanmoedigt. In het verlengde van dit perspectief wordt geopperd dat criminaliteit voornamelijk groepsgedrag is, wat ook verklaart waarom zo veel delicten in groepsverband gepleegd worden.

2

Gewelduitingen in groepsverband: verschillen in omvang, impact en betekenis

Groepsgeweld doet zich voor op heel wat verschillende manieren. Sommige daders plegen geweld om financieel winstbejag, anderen zijn eerder gedreven door lust of haat, en nog anderen gemotiveerd door politieke of sociale redenen, of vanuit een ideologisch standpunt. Soms gaat het over spontane en ongeorganiseerde incidenten, zoals rellen waarbij daders ogenschijnlijk zonder duidelijke aanleiding amok maken.^a Andere soorten van groepsgeweld lijken daarentegen vaak wel georganiseerd en gepland.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er heel wat verschillende classificaties van collectief geweld mogelijk zijn. (Zie kader p. 30). In ons onderzoek werkten we met de onderstaande taxonomie:

- geweld in het kader van rellen en betogingen;
- hooliganisme;
- geweld door criminele motorbendes;
- geweld door jongerengroepen;
- seksueel geweld;
- geweld in het kader van de georganiseerde misdaad;
- fysieke agressie tegen personeel of materiaal van algemeen belang;
- gewelddadige uitingen van extremisme en haatmisdrijven.

Deze taxonomie werd samengesteld op basis van een analyse van de literatuur over groepsgeweld over twee verschillende strekkingen heen: geweld verbonden aan macro-sociale en -politieke gebeurtenissen (het onderzoeksveld *collective violence*) en criminaliteitsvormen die hier los van staan (het onderzoeksdomein *co-offending*).

---

a Onderzoek naar uitingen van collectief ongenoegen (zoals protesten of stadsrellen) wijst er echter op dat het bij plotselinge oprispingen van heftige emoties bij groepen in de samenleving niet altijd om een plotse uitbarsting van verborgen emoties gaat. Vaak zijn deze gevoelens van ongenoegen bij de groep al veel langer aanwezig (al is deze zich er zelf niet altijd bewust van), maar worden de tekenen van aanstaande onrust niet altijd waargenomen door de bredere samenleving. Zie: Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014). *Van collectief ongenoegen tot orderverstoringen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, p. 33-40.

Uit onze bevraging van vertegenwoordigers van lokale politiezones leren we dat al deze vormen van geweld aanwezig zijn in Vlaanderen en Brussel, zij het in verschillende mate. In een groot deel van de bevroagde politiezones geeft men aan dat men geconfronteerd wordt met geweld tegen beroepen van algemeen belang – zoals politieagenten, hulpverleners of leerkrachten – en geweld door jongerengroepen: maar liefst 77% en 55% van de politiezones, respectievelijk, stellen deze vormen van geweld vast op hun grondgebied. In een kleinere groep van zones komt men weleens in aanraking met hooliganisme (23%) en met geweld door georganiseerde misdaadgroepen (26%). De andere bevroagde vormen van geweld komen in de Vlaamse en Brusselse zones minder vaak voor. Zo stelt men in ruwweg 1 op 10 van de bevroagde zones dat men met geweld door criminele motorbendes, seksueel geweld door meerdere daders, of geweld in het kader van rellen of betogingen wordt geconfronteerd.^a Slechts 7% stelt extremisme en haatmisdrijven in de eigen zone vast. Daarnaast geeft men in 1 op 10 van de bevroagde zones aan ook met andere vormen van groepsgeweld te worden geconfronteerd, voornamelijk geweld in het uitgaansleven of bij evenementen (zoals een festival). Tot slot stellen we vast dat 14% van de respondenten geen groepsgeweld in de zone opmerkt. (Zie Figuur 1).

Geweld tegen beroepen van algemeen belang en geweld door jongerengroepen staan dus lokaal erg hoog op de agenda. Deze vaststelling werd ook bevestigd in de focusgroepen. Deelnemers aan de focusgroepen vernauwden de brede insteek van het debat (i.e. geweld in groepsverband) steeds vrij snel tot een gedachtewisseling over deze twee vormen van geweld. Ook konden vrijwel alle deelnemende zones ervaringen over deze twee problematieken delen.

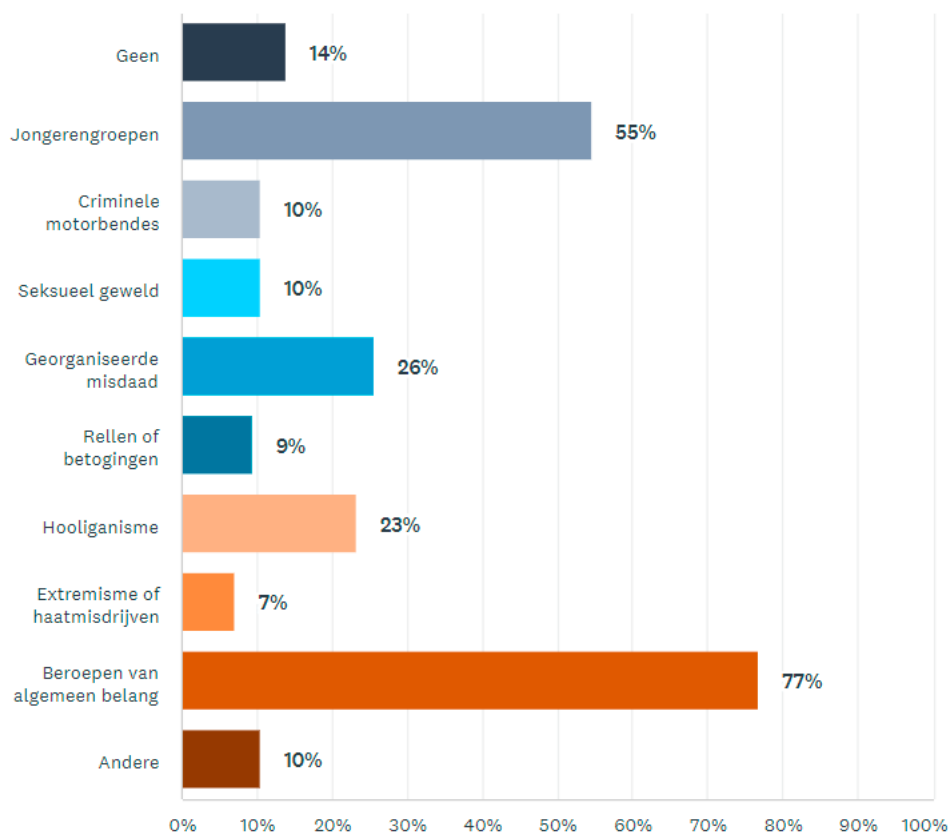
In de bevraging hebben we ook gepeild naar de frequentie waarmee deze verschillende categorieën van geweld zich voordoen in de lokale politiezones. Een analyse van de resultaten van de verschillende categorieën van geweld samen, maakt duidelijk dat ongeveer een derde van de zones die deze vraag beantwoordden (n=76) minstens een keer per week met één van de in hun zone aanwezige vormen van geweld worden geconfronteerd; bij 22 andere zones (29%) is dit een keer per maand. De overige zones stellen geweld door meerdere daders slechts enkele keren per jaar of bijna nooit vast. Wanneer we de verschillende vormen van geweld afzonderlijk bekijken, leert dit ons dat sommige vormen van geweld zich vaker voordoen dan andere. Geweld door criminele motorbendes, bijvoorbeeld, komt slechts zelden voor; van de 9 zones die met deze geweldscategorie in aanraking komen, stellen 6 zones dat het geweld bijna nooit en 3 zones dat het geweld enkele keren per jaar plaatsvindt.

---

a In dit opzicht dienen we wel te vermelden dat er aan respondenten gevraagd werd zich te beperken tot gewelduitingen op het grondgebied van de eigen zone. Gesprekspartners vanuit de federale politie nuanceerden de resultaten van onze bevraging over geweld in het kader van betogingen; men ervaart in dit opzicht de laatste jaren een significant aantal betogingen met ernstiger en langduriger geweld, met veel vernielingen alsook gewelduitingen tegen de politie. In de online bevraging werd dit aspect mogelijk niet gecapteerd, omdat betogingen zich vaak afspelen in een beperkt aantal (vaak zeer stedelijke) zones, ook al worden bij deze betogingen vaak politieagenten vanuit verschillende lokale politiezones ingezet om ondersteuning te bieden.

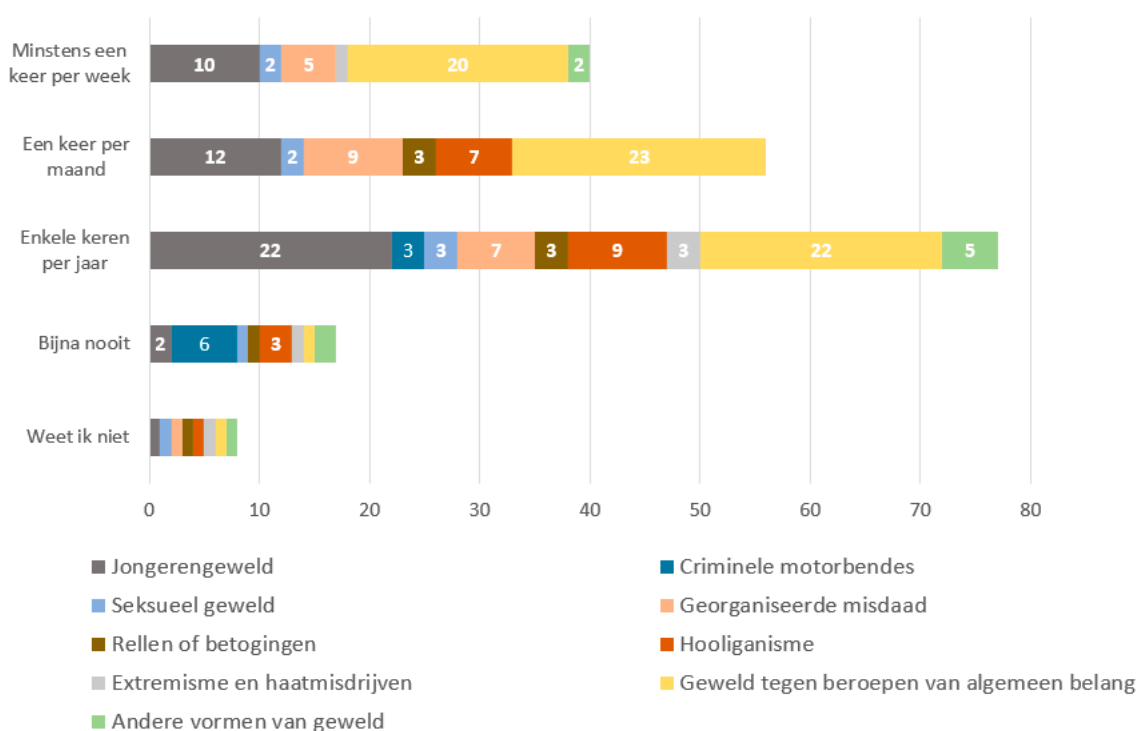

Figuur 1: Aandeel lokale politiezones dat bepaalde vormen van groepsgeweld ondervindt (in percentage, n=86)

De onderzoeksresultaten over enkele andere vormen van geweld zijn daarentegen eerder verdeeld. Een voorbeeld is geweld tegen beroepen van algemeen belang. Van de 67 zones die met deze vorm van geweld in aanraking komen en die op deze vraag antwoordden, gaf telkens ruwweg een derde aan dat het geweld zich minstens een keer per week, een keer per maand of enkele keren per jaar voordoet. In totaal beantwoordden 47 zones dezelfde vraag over geweld door jongerengroepen. Bijna de helft van deze zones stelt dit geweld enkele keren per jaar vast; een kwart merkt het een keer per maand op en iets meer dan een vijfde minstens een keer per week. Ook bij geweld in het kader van de georganiseerde misdaad komt een vrij gefragmenteerd beeld naar voren. Van de 22 zones die deze vraag invulden voor geweld in het kader van de georganiseerde misdaad geeft 41% aan dat het een keer per maand gebeurt, 32% enkele keren per jaar, en 23% minstens een keer per week. (Zie Figuur 2)

Figuur 2: Frequentie van groepsgeweld (aantal politiezones, per geweldscategorie)

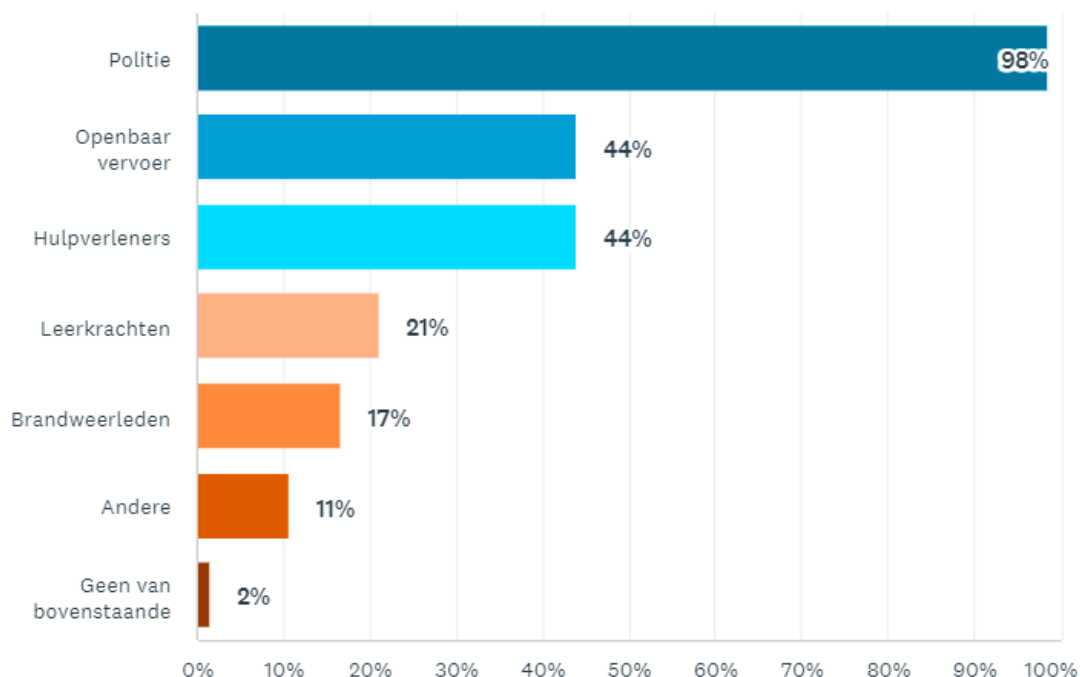

Voor enkele van de waargenomen geweldsvormen is het zinvol wat meer duiding te geven over de aard en verschijningsvorm van het geweld, alsook enkele kanttekeningen te maken over de resultaten van de bevraging. Op de volgende pagina's gaan we in enkele subsecties wat dieper in op deze vormen van geweld.

Geweld tegen beroepen van algemeen belang

De categorie 'geweld tegen beroepen van algemeen belang' – een noemer die ook gebruikt wordt bij de registratie van feiten in de ANG op basis van de processen-verbaal – omvat geweld tegen verschillende soorten beroepen. Daarom vroegen we de respondenten te specificeren welke beroepen het vaakst het doelwit van dit geweld zijn. Respondenten stelden dat het geweld voornamelijk gericht is tegen politiepersoneel, maar dat niet alleen zij slachtoffer zijn van groepsgeweld. Bijna alle 66 respondenten die met deze problematiek in aanraking kwamen, stellen dat het geweld gericht is op politiediensten. Toch stelt telkens 44% dat geweld in deze categorie zich ook richt tegen personeel van het openbaar vervoer en tegen hulpverleners. Geweld tegen leerkrachten en brandweerlieden wordt waargenomen in ruwweg 20% van de zones. (Zie Figuur 3)

Figuur 3: Geweld tegen beroepen van algemeen belang is gericht tegen ... (in percentage van het aandeel politiezones dat kampt met deze geweldsvorm, n=66)

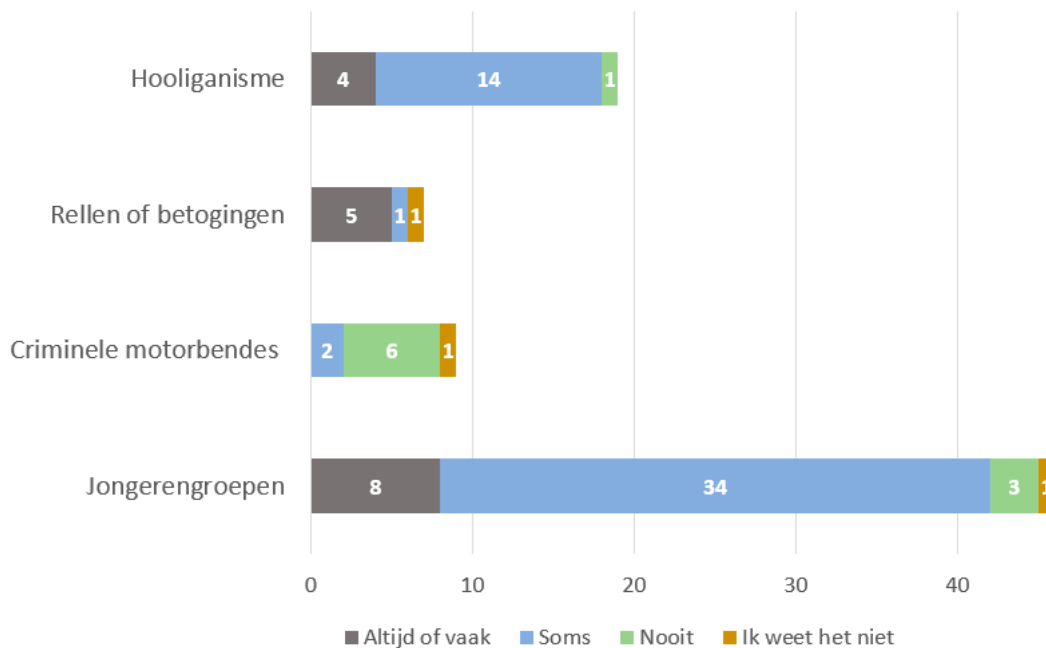

In meer dan drie kwart van de Vlaamse en Brusselse politiezones constateert men dus geweld tegen beroepen van algemeen belang. Bij dit cijfer dienen we echter een kanttekening te maken. Ook bij andere waargenomen categorieën van geweld is de geweldpleging vaak gericht tegen mensen die een maatschappelijke functie bekleden. In de bevraging werd bij de categorieën ‘geweld door jongerengroepen’, ‘hooliganisme’, en ‘geweld in het kader van rellen of betogingen’ via een meerkeuze-optie gevraagd om te verduidelijken tegen wie dit geweld zich het vaakst richt: tegen andere geweldplegers, tegen andere gebruikers van de openbare ruimte, tegen politiediensten of andere beroepen van algemeen belang, of tegen objecten (i.e. vandalisme). Uit de resultaten blijkt dat 5 van de 7 zones die deze vraag beantwoordde in het kader van geweld bij rellen of betogingen stelt dat het geweld zich altijd of vaak richt tegen beroepen van algemeen belang. Bij geweld door jongerengroepen en hooliganisme stellen, respectievelijk, 8 van 46 zones en 4 van 19 zones dat beroepen met een maatschappelijke functie een geliefd *target* zijn. (Zie *Figuur 4*)

Deze mogelijke overlap kan erop wijzen dat ofwel geweld tegen politiediensten en andere beroepen van algemeen nut nog vaker voorkomt (indien respondenten geweld tegen politie onder een van de andere categorieën plaatsten), ofwel dat de andere vormen van geweld vaker dan momenteel gesteld, voorkomen (bijvoorbeeld indien respondenten deze vorm van geweld plaatsen onder de categorie ‘geweld tegen beroepen van algemeen belang’). De gesprekken in de focusgroepen lijken deze mogelijke overlap te bevestigen. Deelnemers maken vaak spontaan de brug van ‘geweld

tegen politie' naar 'rellen' (al wordt deze term niet als dusdanig gebruikt), naar 'hooliganisme', en naar 'geweld door jongerengroepen'.

Figuur 4: Geweld tegen politie of andere beroepen van algemeen belang in het kader van andere fenomenen (aantal politiezones)

In de focusgroepen wordt ook een andere kanttekening gemaakt bij deze cijfers. Sommige deelnemers van de focusgroepen van middelgrote en landelijke zones uitten hun twijfels of dit geweld tegen politie wel door groepen wordt gepleegd, of eerder door individuele geweldplegers. In dit opzicht wordt vaak verwezen naar triggers zoals alcohol en drugs, wat tot heel agressieve situaties tegen politiemensen kan leiden. Ook individuen met psychologische problematieken kunnen volgens de deelnemers heel gewelddadig optreden tegen politiepersoneel, bijvoorbeeld in het kader van een interventie door politiediensten of een collocatie.

Geweld door jongerengroepen

In de bevraging werd de brede noemer 'geweld door jongerengroepen' gehanteerd, die geweld in verschillende contexten omvat (zoals de schoolomgeving, woonwijk, of het uitgaansleven) alsook geweld door verschillende typen dadergroepen (zoals scholieren of rivaliserende bendes). Uit de resultaten van de survey en de besprekingen in de focusgroepen kunnen we drie lokaal waargenomen soorten jongerengeweld ontleden: uitgaansgerelateerd geweld, geweld door (vrij georganiseerde) jeugdbendes, en geweld in een meer toevallige context (bijv. hangjongeren of scholieren).

Respondenten en deelnemers van de focusgroepen wezen verschillende keren op de aanwezigheid van jeugdbendes in hun politiezone die betrokken zijn bij hevige geweldsincidenten. In de literatuur is heel wat geschreven over bendege geweld, waarbij onderzoekers soms wijzen op onduidelijke definiëringen van 'bende', 'jeugdbende' of 'stadsbende'. Deze definitiekwesties hebben voornamelijk betrekking op de interne structuur, hiërarchie en lidmaatschap van de groep, alsook haar activiteiten en doeleinden. Onderzoek naar bendege relateerd geweld in België wijst erop dat het label 'bende' soms vrij breed wordt toegepast en dat niet alle groepen die men als dusdanig benoemt dit ook effectief zijn.²³ Zo lijkt het erop dat de meeste jeugdbendes meer weg hebben van losse groepen dan dat ze voldoen aan het profiel van een hiërarchische *gang* met een duidelijk leidersfiguur en een vaste rolbezetting.^{a 24} Dit werd ook bevestigd door enkele deelnemers aan de focusgroepen, al werd erop gewezen dat enkele van deze groepen wel zouden kunnen evolueren naar meer gestructureerde gewelddadige groepen.

Een van de geïnterviewden in ons onderzoek maakte in dit opzicht de bedenking dat de gebruikte typologieën van wetenschappelijk onderzoek in ons land misschien niet helemaal de realiteit van heel wat groepsge geweld reflecteren. Onderzoeksgroepen richten zich namelijk vooral op de twee uitersten: de individuele criminologie (al bekijkt men hier soms ook groepsdynamische aspecten van geweld) en de georganiseerde misdaad (gestructureerde en geplande uitingen van geweld).²⁵ Gewelddingen als gevolg van een dynamiek die ontstaat in het kader van eerder spontane bijeenkomsten van jongeren, vallen hier tussenin. In dit opzicht lijkt het concept 'near-group' beter geplaatst om de realiteit van dit soort geweld te vatten. Onderzoeker Lewis Yablonsky introduceerde dit concept in het kader van zijn onderzoek naar jeugdbendes in New York. Het gaat dan over groepen die worden gekenmerkt door een diffuse roldefinitie, beperkte cohesie, vergankelijkheid, minimale consensus van normen en veranderende verwachtingen van het lidmaatschap.²⁶

Verschillende deelnemers aan de focusgroepen wezen in het kader van geweld door jongerengroepen ook op geweld in het kader van *drillrap*. Dit is een sub-genre van rapmuziek dat met bendege geweld wordt geassocieerd. In de muziek wordt vaak verwezen naar de eigen bendeactiviteit alsook naar rivaliserende bendes; leden van andere bendes worden dan bijvoorbeeld bedreigd of uitgescholden, wat kan ontsporen tot eigenlijk geweld (bijvoorbeeld in het kader van een afrekening of een vergeldingsactie op de muziek).²⁷ Meerdere deelnemers verbonden enkele zeer gewelddadige uitingen van jongerengeweld in hun politiezone aan dit fenomeen: "Ook wij worden soms geconfronteerd met een aantal van die drillrap-bendes. Dat zijn bendes met Nederlandse nationaliteit en van Surinaamse achtergrond. Die zakken van Nederland stilletjes

---

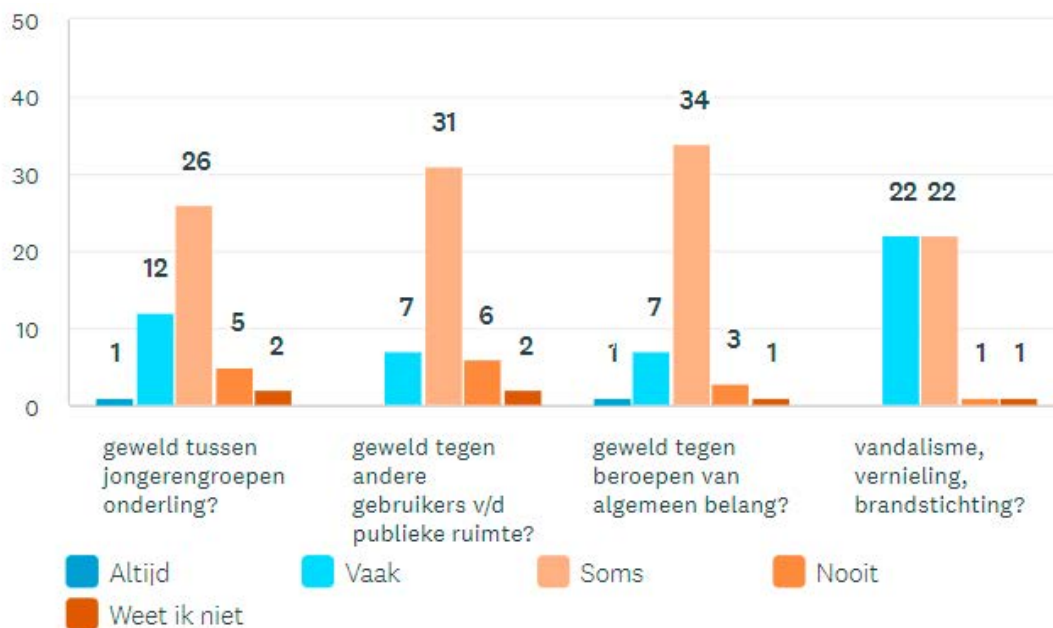
a Het al dan niet lid uitmaken van een bende is daarnaast ook niet altijd van betekenis wat betreft het deelnemen aan geweld door de bende. Uit onderzoek naar groepsverkrachting in Brussel blijkt dat bendeleden en niet-bendeleden zich gezamenlijk schuldig maken aan groepsverkrachting. Dit onderzoek toonde ook dat deelnemers aan het geweld zich niet sterk identificeren met de groep: in deze jeugdbendes leefde er bijvoorbeeld geen groepsgeest, noch hadden de jongeren een sterke band onderling of vertrouwen of wederkerigheid met de andere geweldplegers. Het geweld wordt dan niet echt gepleegd met een groep, maar vanuit een groep. Wel was een sterk wij-zij-denken aanwezig, waarbij de eigen groep tegenover de out-groep werd geplaatst. Zie: De Wree, E. (2004), *Daders van groepsverkrachting. Een daderprofiel in maatschappelijke context*, Maklu, p. 24.

aan af richting Antwerpen en dieper en dieper de provincie in. Ze zijn erg gewelddadig en meestal gewapend. We hebben al een paar keer zulke bendes geïdentificeerd en die hebben bijna allemaal messen op zak, of verstoppen machetes in de struiken van het park waar ze rondhangen. We hebben gelukkig nog geen echte steekincidenten gehad. Maar dit soort jongeren is bijzonder gewelddadig ten aanzien van andere jongeren, maar ook ten aanzien van de politie.”²⁸

Tegen wie uit het geweld door jongerengroepen zich doorgaans? Bijna de helft van de 46 respondenten die deze vraag in de survey beantwoordden, stelt dat het geweld zich altijd of vaak uit tegen objecten, d.w.z. vandalisme of vernielingen. Ook is het geweld vaak gepleegd tussen jongerengroepen onderling (28%), en in mindere mate tegen uitvoerders van beroepen van algemeen belang en andere gebruikers van de openbare ruimte (respectievelijk, 17% en 15%). (Zie Figuur 5)

Tot slot werd in de focusgroepen ook regelmatig verwezen naar niet-gewelddadige uitingen door jongerengroepen, zoals vormen van overlast en hinderlijk gedrag, maar ook schijngevechten tussen jongeren en intimidatie van voorbijgangers. Dit kan – ondanks de afwezigheid van geweld – toch een grote impact hebben op het onveiligheidsgevoel in de publieke ruimte, bijvoorbeeld omdat de uitingen heel zichtbaar zijn. Verschillende deelnemers van de focusgroepen wezen er ook op dat lokale bestuurders en politici soms veel aandacht besteden aan deze uitingen. Enerzijds is dat logisch, omdat deze uitingen erg waarneembaar zijn. Anderzijds kan dit ook de aandacht wegnemen voor ernstiger uitingen van geweld die zich minder openlijk voordoen.

Figuur 5: Hoe vaak uit geweld door jongerengroepen zich als .... (aantal respondenten, n=46)

Gewelddadig extremisme en haatmisdrijven

In de bevraging verwezen opvallend weinig politiezones naar uitingen van extremisme en haatmisdrijven. Slechts 7% stelt groepsgebonden extremisme en haatmisdrijven in de eigen zone vast, wat in sterk contrast staat met bijvoorbeeld een bevraging uit 2022 van de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) aan de lokale besturen. Uit die laatste survey bleek dat twee derde van de Vlaamse gemeenten signalen van radicalisering waarneemt.²⁹ Een mogelijke verklaring voor deze discrepantie is dat lokale politiezones extremisme niet als een groepsgebeuren beschouwen, of dat de uitingen van radicalisering vastgesteld door de lokale besturen in de survey van de VVSG voornamelijk cases betreft waarbij (nog) geen geweld gepleegd wordt. Uit de focusgroepen leren we daarnaast dat er een mogelijke overlap is tussen de categorie 'gewelddadig extremisme en haatmisdrijven' en andere categorieën van geweld. Zo wijzen enkele deelnemers op de verbondenheid met of aanwezigheid van een rechts-extremistische ideologie bij zowel criminele motorbendes als hooligan-groepen.

Ook de resultaten over haatmisdrijven wijken af van andere bronnen en van voorgaand onderzoek over het fenomeen. Zo weten we dat Unia jaarlijks honderden dossiers opmaakt over vermoedelijke haatmisdrijven, voornamelijk gedreven door raciale haat, haat ten aanzien van een geloof of levensbeschouwing of seksuele oriëntatie.³⁰ Daarnaast wordt er in onderzoek over groepsgeweld gewezen op het feit dat het merendeel van de haatmisdrijven door meerdere daders wordt gepleegd.³¹ Een mogelijke hypothese voor deze discrepantie zou kunnen zijn dat de rol van de referentieambtenaar voor discriminatie en haatmisdrijven nog niet voldoende is ingebed in een aantal van de lokale politiediensten. In een recente omzendbrief ("Omszendbrief betreffende het opsporings- en vervolgingsbeleid inzake discriminatie en haatmisdrijven", oftewel Col 13/2003) wordt aan elke politiezone gevraagd om een referentiepolitieambtenaar aan te stellen; deze heeft onder meer als taak het sensibiliseren van collega's over deze thematieken, en hen te informeren en ondersteunen wat betreft de behandeling van potentiële situaties van discriminatie en haatmisdrijven. Verder onderzoek is in ieder geval nodig om deze en eventuele andere verklarende pistes te onderzoeken.

Geweld door criminele groepen

Heel wat politiezones vermelden in de survey dat ze met geweld door criminele groepen in aanraking komen, in het bijzonder georganiseerde misdaadgroepen, hooligan-groepen en criminele motorbendes.^a Maar liefst 22 zones stellen geweld in het kader van de georganiseerde misdaad op hun grondgebied vast, wat voornamelijk in verband gebracht kan worden met drugshandel (20 zones), mensenhandel (9 zones) en – in mindere mate – wapenhandel (4 zones).

a In de literatuur alsook in de werking van politiediensten wordt er vaak een onderscheid gemaakt tussen geweld in het kader van de openbare orde en criminele feiten. Hooliganisme wordt dan in de eerste categorie geplaatst, terwijl gewelddaden door criminele motorbendes en georganiseerde misdaadgroepen in de tweede categorie worden onderverdeeld. In dit rapport hebben we er echter voor gekozen om – gelet op hun overwegend criminele karakter en in steek, in het bijzonder in vergelijking met de andere bestudeerde categorieën van geweld – deze drie groepen onder de verzamelnaam 'criminele groepen' te beschrijven.

Hoe uit het geweld door deze groepen zich dan? Maar liefst 42% van de 19 zones die deze vraag beantwoordden in het kader van hooliganisme, stelt dat het geweld zich altijd of vaak tegen andere supporters richt. Toch stelt telkens een vrij groot aantal van de respondenten dat ook politiediensten of andere beroepen van algemeen belang worden gevisieerd (21%) en dat er heel wat vandalisme en vernielingen (26%) bij komen kijken. Slechts 1 zone stelt dat het geweld zich ook vaak of altijd tegen andere gebruikers van de publieke ruimte richt. Bij geweld door criminele motorbendes komt een wat gelijkaardig beeld naar voren. Van de 9 politiezones die op hun grondgebied geweld door criminele motorbendes vaststellen, wijzen 2 erop dat het geweld zich altijd of vaak afspeelt tussen (leden van) de motorbendes zelf; de andere 7 stellen dat het geweld zich soms op deze manier uit. Het geweld lijkt minder vaak gericht tegen politiediensten of andere beroepen met een maatschappelijke functie of tegen andere gebruikers van de publieke ruimte; telkens 6 zones stellen zelfs dat het geweld nooit tegen deze twee doelgroepen is gericht.

De verschillende categorieën van geweld gepleegd door criminele groepen hebben soms een heel verschillende impact. Zo wijzen heel wat deelnemers van de focusgroepen op de grote impact die hooliganisme heeft. De aanpak en beheer van geweld door hooligans vergt niet alleen heel wat investeringen van lokale politiediensten; hooligangeweld tegen politiepersoneel en andere hulpverleners is vaak ook vrij hevig. Zo wordt er verschillende keren gewezen op het gebruik van sterk vuurwerk dat rechtstreeks op de politiediensten wordt gericht, met vaak ernstige letsels tot gevolg. Daartegen wijzen deelnemers aan de focusgroepen over het algemeen op een minder grote impact van de aanwezigheid van criminele motorbendes op hun grondgebied. Zo stellen enkele deelnemers niet alleen dat het geweld zich vooral intern of met andere motorclubs voordoet, maar wijzen ze ook op onderlinge afspraken, waarbij criminele motorbendes trachten een ‘gewapende vrede’ te handhaven. Deze afspraken gaan weliswaar gepaard met intimidatiepogingen, waarbij men de tegenstander met vuurwapens en andere wapens probeert af te schrikken: *“We zijn onlangs in het bezit geraakt van beelden van feestjes van motorbendes, waarop je ziet dat ze dan opeens slagwapens of uitschuifbare telescopische wapenstokken tevoorschijn halen om op elkaar te timmeren. Of waar vuurwapens zichtbaar zijn. Het loopt dan net niet uit de hand; ze delen een paar tikken uit en dreigen wat met die vuurwapens, maar dan druipen ze af en daar blijft het bij. Dat zijn meestal intimidatiepogingen om aan te tonen dat ze bereid en in staat zijn om geweld te gebruiken. Maar eigenlijk zijn er wel afspraken en gaan ze niet zomaar heel hard en direct in de clinch, alleen als het echt nodig is. Het is een soort van gewapende vrede, waarbij geweld ook wel een uiting van cultuur en identiteit is, maar ze het toch voor een zekere mate gaan beheersen en wel afstand houden van elkaar.”*³²

Sommige focusgroepdeelnemers wijzen erop dat bij georganiseerde misdaadgroepen geweld doorgaans uitblijft, tenzij er zich verstoringen van hun winstgevende activiteiten voordoen. Zo verwijst men naar een oprisping van geweld door rivaliserende groepen in het kader van de drugscriminaliteit in de nasleep van de kraak van het SkyECC-netwerk. Ook in het kader van mensenhandel kan er plots sprake zijn van geweld, bijvoorbeeld wanneer meerdere bendes actief zijn op dezelfde locatie. Toch ervaren enkele lokale politiediensten wel het risico op geweldpleging, niet alleen tussen

criminele groepen onderling maar ook tegen politiepersoneel: *“De bende die betrokken was in het verhaal van Mawda was actief op de parking in onze politiezone. Van de federale politie kregen wij dan signalen dat we zelf voorzichtig moesten zijn omdat het een extreem gewelddadige bende is die er niet voor zou terugdeinzen om – als ze in het nauw gedreven wordt – vuurwapens te gebruiken. Het probleem met deze groepen is dat ze enkel ’s nachts opduiken, omdat ze dan mensen smokkelen. En soms merken we dan achteraf dat daar iets is gebeurd, of worden we gebeld door camionchauffeurs die op de parking zitten en het voorval melden. Die bendes proberen in de luwte te blijven, maar als je met ze geconfronteerd wordt, moet je wel oppassen.”*³³

Tot slot wijzen enkele deelnemers er ook op dat geweld bij criminele motorbendes en hooligans ook gezien moet worden als een uiting van cultuur en identiteit; geweld is dan geen middel, maar een doel op zich. Deze groepen willen zichzelf hiermee manifesteren. Een deelnemer aan de focusgroepen wijst erop dat voor hooligans geweld deel uitmaakt van de voetbalbeleving: het is iets wat erbij hoort. Enkele deelnemers verwijzen ook naar het fenomeen van ‘free fights’, waarbij hooligans *“samenkomen – heel plots – op een op voorhand verkende plaats, zoals een grasveld, een bos of een plaats waar niet veel pottenkijkers zijn. Het geweld maakt dan deel uit van hun identiteit. Er zijn dan ook een aantal ongeschreven regels; de gevechten kunnen zeer heftig zijn met redelijk veel lichamelijke schade, maar uiteindelijk trekken deelnemers zich terug om de wonden te likken en maken ze afspraken voor de volgende leuke beleving om terug op elkaar te mogen timmeren.”*³⁴

Dezelfde deelnemer stelt dat geweld door hooliangroepen voor een deel ‘spontaan’ geweld is (i.e. getriggerd door een specifieke gebeurtenis in en rond het stadion), maar ook steeds vaker op voorhand gepland is. Het niet-getriggerde, geplande geweld wordt gepleegd buiten de sterk gecontroleerde omgeving van het stadion met de aanwezigheid van stewards, camera’s en andere toepassingen voor identificatie. Dit sluit aan bij de bevindingen van een recente Nederlandse studie over vechtafspraken of *arranged fights*: een groeiend fenomeen waarbij supportersgroepen in het bos, op een parkeerplaats of andere openbare locaties afspreken om in teams met elkaar te vechten. Het gaat om georganiseerde vechtpartijen, waarvoor op voorhand een aantal afspraken worden gemaakt, zoals de omvang van de groepen, in welke situaties iemand wel of niet mag worden aangevallen, en/of welke wapens gebruikt mogen worden.³⁵

Tussentijdse conclusie

In dit hoofdstuk bekeken we met welke vormen van groepsgeweld lokale politiediensten in aanraking komen en met welke frequentie deze zich voordoen. Op basis van de input van lokale politiediensten kunnen we stellen dat verschillende vormen van groepsgeweld aanwezig zijn in Vlaanderen en Brussel. Deze hebben wel een verschillende omvang en frequentie. Een aantal categorieën van geweld komen voor in de meeste politiezones; andere duiken dan weer juist zeer lokaal op. Enkele fenomenen komen regelmatig voor; andere veel minder.

Geweld tegen beroepen van algemeen belang en geweld door jongerengroepen staan over het algemeen lokaal heel hoog op de agenda. Meer dan drie kwart van de politiezones wordt met geweld tegen beroepen van algemeen belang geconfronteerd;

dit geweld richt zich in het bijzonder tegen politiepersoneel, hulpverleners en personeel van het openbaar vervoer. Wat betreft geweld door jongerengroepen merken we dat dit zich voornamelijk uit in de volgende drie contexten: het uitgaansleven, een eerder spontane en toevallige context, en geweld door jeugdbendes (bijvoorbeeld in het kader van *drillrap*). Heel wat politiezones stellen geweld tegen beroepen van algemeen belang en geweld door jongerengroepen met een vrij grote frequentie vast, namelijk één of meerdere keren per maand.

Daarnaast komt een kleinere groep van politiezones in aanraking met geweld door georganiseerde misdaadgroepen (in het bijzonder in het kader van drugs- en mensenhandel) en hooligans. Vooral deze eerste vorm van geweld komt vrij frequent voor; in twee derde van de politiezones wordt dit geweld één of meerdere keren per maand waargenomen. Tot slot stellen we enkele minder frequente vormen van geweld vast: geweld door criminele motorbendes, seksueel geweld door meerdere daders, geweld in het kader van rellen of betogingen, en gewelddadig extremisme en haatmisdrijven. Uit onze gesprekken leren we echter dat gewelduitingen soms een heel verschillende impact hebben. Deze impact staat soms ook los van de omvang en frequentie waarmee het geweld zich stelt. Factoren die mee de impact bepalen zijn bijvoorbeeld de zichtbaarheid van het geweld en de personen/groepen die erbij betrokken zijn.

Een continuüm van vormen van collectief geweld

In dit rapport hebben we respondenten bevraagd naar acht verschillende fenomenen van groepsgeweld. Er zijn echter heel wat andere mogelijke categorisaties om de soms heel uiteenlopende uitingen van geweld in groepsverband te ordenen. Onderzoeker Charles Tilly maakt – in het kader van zijn relationele analyse van collectieve geweldpleging – een eigen onderscheid op basis van twee dimensies: het niveau van coördinatie tussen de geweldplegers en de mate waarin het geweld de interacties tussen mensen domineert. Hij identificeert zo zeven categorieën van collectieve geweldpleging: gewelddadige rituelen (zoals benderivaliteit en hooliganisme), gecoördineerde vernietiging (oorlog, genocide, en door de overheid gesteunde vormen van terrorisme), opportunisme (bijvoorbeeld plundering, groepsverkrachting, wraakmoorden), knokpartijen (zoals bar- en straatgevechten), individuele agressie, verspreide aanvallen, en gebroken onderhandelingen (bijvoorbeeld een escalatie van geweld tijdens demonstraties).³⁶

Andere onderzoekers hebben dan weer andere typologieën gemaakt op basis van specifieke aspecten van groepsgeweld, zoals de motivering van het geweld (bijv. instrumentele of expressieve vormen van geweld), de specifieke uitingen en aard van geweld (bijv. fysiek, seksueel of psychologisch geweld, of geweld tegen personen dan wel objecten), de mate van destructie of impact die het geweld met zich meebrengt, en de situationele context van het geweld (bijv. geweld dat zich al dan niet in de context van een grootschalig conflict voordoet). Men kan ook een onderscheid maken op basis van de nabijheid van de daders bij een overheidsinstelling.³⁷ Geweldplegers kunnen bijvoorbeeld leden van de officiële instellingen zijn, zoals (quasi-)statelijke actoren – voorbeelden zijn het leger of de politie –, of net uitdagers van die instellingen en de heersende status quo in een bepaald land, zoals milities of terroristische groepen.³⁸

Daarnaast kan men een onderscheid maken wat betreft het niveau van organisatie en planning dat aan collectief geweld voorafgaat. Sommige geweldsincidenten zijn eerder spontaan en ongeorganiseerd, terwijl andere soorten van groepsgeweld wel sterk georganiseerd en gepland zijn. Geweld in het kader van een oorlog of een genocide, bijvoorbeeld, is vaak een sterk gecoördineerde vorm van collectieve geweldpleging. Dit is vergelijkbaar met vormen van geweld die een bijna geritualiseerd en geregulariseerd karakter krijgen en waarbij daders een soort van "script" volgen (denk aan incidenten tussen rivaliserende bendes, of geweld door anarchisten op de Dag van de Arbeid).³⁹

3

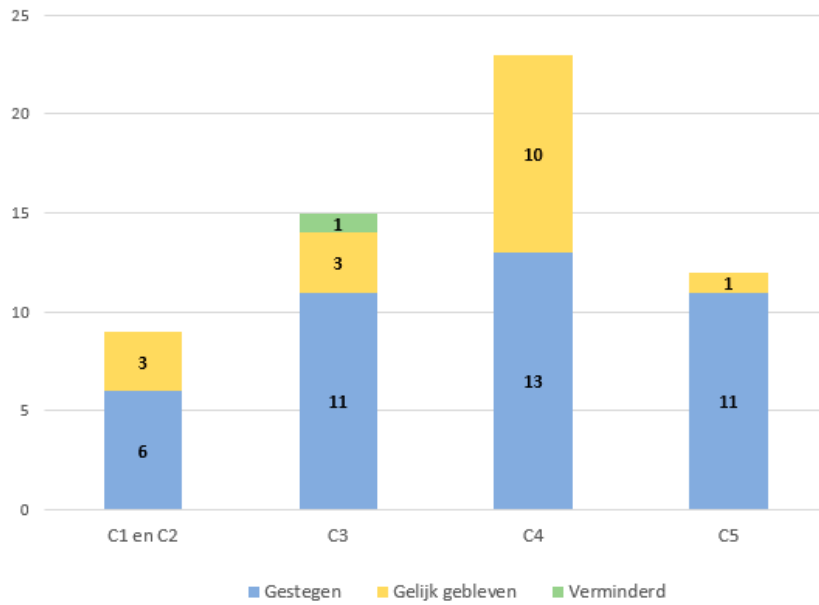
Meer, intenser... of zichtbaarder geweld?

Uit de bevraging kunnen we afleiden dat respondenten in vergelijking met vijf jaar geleden een stijging van groepsgeweld waarnemen.^a Overkoepelend over de afzonderlijke categorieën van geweld stellen 41 zones een stijgende trend vast; 17 zones zien geen verandering en slechts 1 zone stelt dat het geweld verminderd is.^b Deze waargenomen stijging doet zich voor in verschillende typen politiezones, zowel in erg landelijke als erg verstedelijkte zones. (Zie Figuur 6)

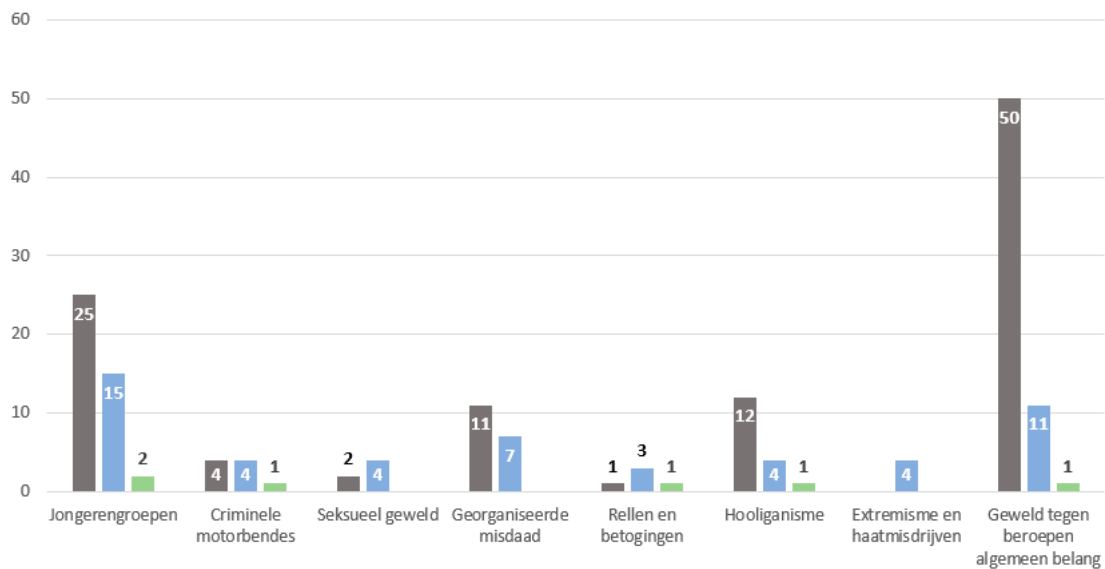
Ook in dit opzicht is het zinvol om naar de afzonderlijke categorieën van geweld te kijken. Een stijging lijkt zich vooral voor te doen bij enkele vormen van geweld in het bijzonder. Zo stellen 50 van de 62 respondenten die deze vraag over geweld tegen beroepen van algemeen belang hebben beantwoord, dat het geweld is toegenomen; 11 zones stellen geen verandering vast en 1 zone merkt een dalende trend op. Ook bij geweld door jongerengroepen merken 25 van de 42 respondenten een stijgende trend op; hier stellen dan weer 15 zones dat het geweldsniveau gelijk is gebleven en slechts 2 zones dat het is gedaald. De resultaten van de bevraging tonen ook een algemene stijging van geweld in het kader van hooliganisme en van de georganiseerde misdaad; de grote meerderheid van de respondenten stelt bij beide vormen van geweld dat het is toegenomen: 12 van de 17 zones in het kader van hooliganisme, en 11 van 18 zones in het kader van de georganiseerde misdaad. Bij de andere categorieën van geweld geven de resultaten van de bevraging een minder eenduidig beeld. Een uitzondering hierop vormt de categorie 'gewelddadig extremisme en haatmisdrijven', waar alle vier de respondenten stellen dat dit geweld gelijk is gebleven. (Zie Figuur 7)

-
- a Gelet op de methode van dataverzameling gehanteerd in dit onderzoek is het belangrijk de lezer eraan te herinneren dat het hier meer over een gevoelsmatige waarneming gaat dan over een feitelijke of op statistische gegevens gebaseerde stijging.
- b Om de evolutie van groepsgeweld over de verschillende categorieën van geweld heen te berekenen, zijn we als volgt te werk gegaan. Eerst hebben we voor elke politiezone de som gemaakt van het aantal waargenomen categorieën van geweld met een stijging, daling of geen verandering. Vervolgens hebben we de zones op basis van deze opsomming gecategoriseerd: zones met meer gestegen vormen van geweld dan gelijk gebleven of verminderde vormen van geweld, werden beschouwd als een zone met over het algemeen een stijging van groepsgeweld. Zones die meer gelijk gebleven vormen van geweld of verminderde vormen van geweld vaststelden, werden beschouwd als zones met, respectievelijk, een gelijk gebleven of verminderde aanwezigheid van groepsgeweld. In onze berekeningen telden we ook 9 zones met een gelijk aantal van gestegen, gelijk gebleven of verminderde categorieën van geweld.

Figuur 6: Evolutie van groepsgeweld ten opzichte van vijf jaar geleden (aantal politiezones per categorie van verstedelijkingsgraad ^a, n=59)

Figuur 7: Evolutie groepsgeweld ten opzichte van vijf jaar geleden (aantal politiezones)

a Bij deze analyses maakten we gebruik van een bestaande categorisering van politiezones op basis van hun verstedelijkingsgraad. In deze categorisering worden politiezones op basis van hun gemeentetypologie en bevolkingsaantal onderverdeeld in 5 clusters (van C1 tot C5). Cluster 1 omvat zones met een sterk verstedelijkt karakter, terwijl de zones in categorie 5 eerder zeer landelijk zijn.

In de focusgroepen werden deze resultaten echter sterk genuanceerd. Deelnemers gingen met elkaar in gesprek rond de vraag of het geweld effectief is toegenomen, of dat ze dit eerder als dusdanig percipiëren. Sommige deelnemers wezen op een mogelijke vertekende perceptie bij politiediensten, bijvoorbeeld als gevolg van de sterke aandacht in hun werk (en vanuit het beleid) op geweldsdelicten, bijvoorbeeld in het kader van de dagelijkse briefings over incidenten en interventies door hun korps.

Deelnemers zoomden ook even uit en trachtten de huidige aanwezigheid van geweld te bekijken over een langere tijdsspanne. De meeste deelnemers aan de focusgroepen (de korpschef zelf of een hoger geplaatst lid van het korps) hebben een vrij lange carrière bij de politie achter de rug en konden dus een vergelijking maken met geweldsdelicten uit een vorige periode. Zo stelden verschillende deelnemers dat geweld door jongerengroepen of in het uitgaansleven iets is van alle tijden: *“Vroeger was er meer geweld. Toen waren dat bendes ‘van de mannen van daar’ tegen ‘de mannen van daar’. Of er kwamen bendes uit [locatie] of van over het water en die kwamen specifiek naar fuiven om te gaan knokken. Maar dat is eigenlijk veel verminderd.”*⁴⁰

Een terugkerend discussiepunt in de focusgroepen was of men kan spreken van een toegenomen aanwezigheid van geweld of eerder van een stijging in de intensiteit van het geweld. Verschillende deelnemers stelden dat ze in hun politiezone geconfronteerd werden met enkele opvallende geweldsdelicten van extreem gewelddadige aard. Dit zou de perceptie bij politiediensten kunnen voeden dat geweld toeneemt, terwijl het aantal geweldsdelicten niet noodzakelijk stijgt. Zo wees een deelnemer van een landelijke zone op het aantal zeer ernstige geweld-gerelateerde arbeidsongevallen bij politieagenten in de zone, wat het geweld heel zichtbaar maakt. Deelnemers wezen ook op erg gewelddadige delicten gepleegd door jeugdbendes – in het bijzonder geweld verbonden aan de *drillrap-scene* – waar ze in het verleden niet mee in aanraking kwamen. Sommigen merken ook een toegenomen intensiteit van het geweld in het kader van de georganiseerde misdaad: *“Dat is iets heel anders dan geweld door jongeren, of op fuiven, of hooliganisme. Dat is echt georganiseerd, met de bedoeling om mensen te liquideren. En je merkt toch stilletjes aan – ik zeg niet dat dat frequent gebeurt – dat geweld in de rand van Antwerpen steeds verder uitdijt. In Mechelen hebben ze ook de laatste weken al vier, vijf aanslagen gehad en ik verwacht dat vroeg of laat bij ons in de zone ook.”*⁴¹

Er wordt ook meermaals gewezen op een drempelverlaging die mee aan de basis zou liggen van geweld tegen beroepen van algemeen belang: *“In het algemeen merk ik een verschuiving in de maatschappij. En ik trek het nu op flessen door te zeggen dat de brave burger een assertieve burger wordt, en de assertieve burger van vroeger een agressieve burger wordt. Dat is niet zo, natuurlijk, maar je ziet toch wel een duidelijke evolutie dat mensen, verstandige mensen die dikwijls in combinatie met god weet wat dan over de rooie gaan en bestuurlijk van hun vrijheid beroofd worden.”*⁴² In het kader van die drempelverlaging verwijzen enkele deelnemers ook naar de rol van de coronapandemie. Deze pandemie, en in het bijzonder de rol van politiediensten bij de bestuurlijke handhaving van opgelegde maatregelen, zou geleid hebben tot minder respect voor en vertrouwen in politiediensten.

Bij enkele categorieën van groepsgeweld merken deelnemers aan de focusgroepen op dat een stijging of daling vaak erg *ad hoc* gestuwd wordt. Bijvoorbeeld in het kader van hooliganisme wordt geweld sterk beïnvloed door het niveau van de club; een degradatie van de club leidt vrij snel tot een afname van geweld en omgekeerd. Ook in het kader van mensenhandel wordt erop gewezen dat *“het geweld stijgt op het moment dat er terug een bende actief is op uw terrein. En als die weer een keer is opgerold, dan valt het weer stil tot er opnieuw een bende komt.”*⁴³

Er werd ook meermaals gesproken over de gebrekkige beeldvorming over deze problematieken, wat de moeilijkheid om geweldsdelicten objectief te kwantificeren vergroot. In het kader van geweld tegen politie, bijvoorbeeld, zijn de data sterk fragmentarisch en kan men – volgens deelnemers aan de focusgroepen – moeilijk een duidelijk beeld van de situatie schetsen. Daarbij werd ook gewezen op de grotere aandacht en de verhoogde intolerantie voor deze problematiek bij zowel politiediensten als de parketten. Zo stelde men dat een sterkere focus op de registratie van dit soort geweldsdelicten automatisch hogere cijfers met zich meebrengt: *“Er zijn heel veel collega’s die vroeger nooit een proces-verbaal opstelden voor smaad en weerspanning – ook deel van geweld tegen de politie – en die nu besluiten daar wel eens een keer een lijn in te trekken en er pv’s voor op te maken. Dus die cijfers zeggen hoegenaamd niks. Ik denk dat je echt moet gaan kijken naar de vervolgingscijfers bij de parketten, want dan is er toch al een filter door gehaald.”*⁴⁴ Deze bedenkingen raken aan enkele hypothesen die in de literatuur over geweld soms naar voren worden geschoven. Onze huidige samenleving is de omgang met geweld in grote mate ontwend, onder andere als gevolg van een groeiende regulering van agressieve omgangsvormen, wat maakt dat we er steeds gevoeliger en intoleranter voor worden.⁴⁵ Tegelijk stellen andere onderzoekers dat de disproportionele aandacht voor geweldsincidenten in de media, in het politieke discours en op sociale media, maken dat het geweld steeds zichtbaarder wordt.⁴⁶

Ook in het kader van andere categorieën van groepsgeweld werd gesproken over de moeilijkheid om een stijging of daling van geweld vast te stellen. Statistieken over geweld zijn op dit vlak niet altijd dienstbaar. Een van de geïnterviewden stelde het als volgt: *“De statistieken geven eerder een beeld van politie-activiteiten dan van de aanwezigheid van de problematiek”*.⁴⁷ De COVID-pandemie vormt een bijkomende uitdaging om de problematiek te kwantificeren. De lockdowns in de periode 2020–2021 – deze valt midden in de vijfjarige periode waarnaar we in onze bevraging peilden – zijn atypische jaren op het vlak van geweldpleging. In deze periode was volgens deelnemers een duidelijke dip in geweld zichtbaar; er waren namelijk minder mogelijkheden voor groepen om ruzies tot een gevecht te laten escaleren. Tegelijk werd er bij heel wat politiezones na de lockdowns – een gevolg van de zogenoemde ‘knaldrang’ – wel een stijging in geweld vastgesteld: *“We hebben in de periode na de lockdowns wel een aantal incidenten gehad die we voordien niet hadden. Bijvoorbeeld grote groepen jongeren die het beveiligingspersoneel van een fuif aanvallen, waarbij deze dan een beroep deden op ons. Maar ook onze tussenkomst stopte het geweld niet. We hebben zo toch een vijftal incidenten gehad op heel korte termijn. Maar dat is nu wel gestopt.”*⁴⁸ Volgens sommige deelnemers aan de focusgroepen heeft de coronapandemie dus voor een ‘pauze’ in enkele vormen van

geweld gezorgd; men zou dus gemakkelijker kunnen vergelijken met de jaren vóór de pandemie.

In de voorgaande passages stipten we reeds aan dat verschillende deelnemers een groeiende intensiteit van groepsgeweld in de eigen zone opmerkt. Het wapengebruik speelt hierin uiteraard een belangrijke rol. In de bevraging vroegen we dan ook of de lokale politiezones een verandering in het wapengebruik in het kader van groepsgeweld vaststellen. Als we de resultaten van de verschillende categorieën van geweld samen beschouwen,^a stellen we vast dat een meerderheid van de politiezones (38 zones) geen verandering ten opzichte van vijf jaar geleden opmerkt wat betreft wapengebruik in het kader van groepsgeweld. Toch geeft een aanzienlijke groep van politiezones (19 zones) aan dat bij hen het wapengebruik door groepen is gestegen. Slechts twee zones merken een dalende trend op.

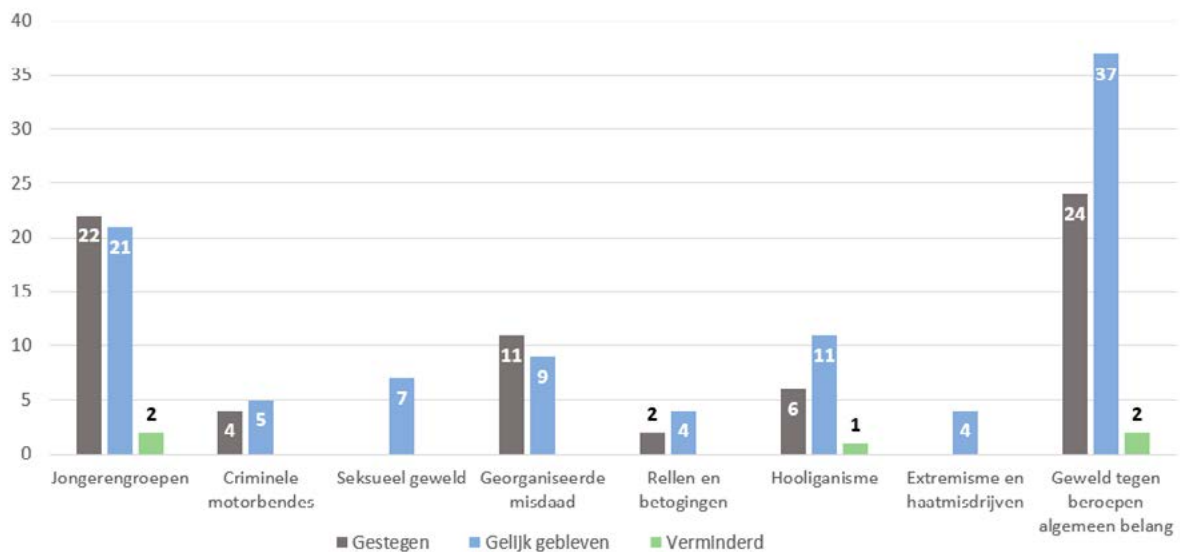
Een toename in het wapengebruik wordt voornamelijk in het kader van een aantal categorieën van geweld opgemerkt. In het oog springt bijvoorbeeld geweld door jongerengroepen. Van de 45 respondenten die deze vraag beantwoordden, signaleren 22 zones dat er meer wapens gebruikt worden door jongerengroepen; 21 zones merken dan weer geen verandering op. Ook in het kader van geweld door georganiseerde misdaadgroepen merken 11 van de 20 zones een stijging op; 9 zones observeren geen verandering. Ook bij geweld tegen de beroepen van algemeen belang en hooliganisme stellen heel wat respondenten dat het wapengebruik is toegenomen. Al ligt bij deze vormen van geweld de verhouding *stijging-geen verandering* omgekeerd. In het kader van geweld tegen beroepen van algemeen belang merken 24 van de 63 zones een toegenomen wapengebruik op ten aanzien van 37 zones die geen verandering signaleren. Bij geweld door hooligan-groepen worden volgens 6 van de 18 respondenten meer wapens gebruikt dan vijf jaar geleden; 11 zones stellen daarentegen dat het wapengebruik gelijk is gebleven. (Zie Figuur 8)

---

a Om de evolutie van wapengebruik in het kader van groepsgeweld over de verschillende categorieën van geweld heen te berekenen, zijn we als volgt te werk gegaan. Eerst hebben we voor elke politiezone de som gemaakt van het aantal waargenomen categorieën van geweld met een stijging, daling of geen verandering in wapengebruik. Vervolgens hebben we de zones op basis van deze opsomming gecategoriseerd: zones met meer vormen van geweld waarin een stijgend wapengebruik wordt waargenomen dan vormen van geweld met een gelijk of verminderd wapengebruik, werden beschouwd als een zone met over het algemeen een stijgend wapengebruik in het kader van groepsgeweld. Zones met meer vormen van geweld met een gelijk gebleven of verminderd wapengebruik, werden beschouwd als zones met, respectievelijk, een gelijk gebleven of verminderd wapengebruik in het kader van groepsgeweld. In onze berekeningen telde we ook 11 zones met een gelijk aantal categorieën van geweld waarin een gestegen, gelijk gebleven of verminderd wapengebruik werd vastgesteld.

Figuur 8: Evolutie wapengebruik in het kader van groepsgeweld ten opzichte van vijf jaar geleden (aantal politiezones)

In de focusgroepen gingen deelnemers dieper in op het wapengebruik in het kader van groepsgeweld. Uit de gesprekken kwamen enkele terugkerende problematieken naar voren. Er werd bijvoorbeeld gewezen op een stijgend bezit en gebruik van steekwapens door daders van groepsgeweld, in het bijzonder jongerengroepen. Zo wezen verschillende deelnemers erop dat steeds meer jongeren steekwapens op zak hebben, zowel kleine (bijv. zakmes, mes, cutter) als grote steekwapens (bijv. machete). Dit zou vooral vanuit een verdedigingslogica zijn: *“We zien veel meer jongeren die een mes bij zich hebben, of in de kofferbak van de auto. Als je uitgaat en je weet dat de kans op een vechtpartij groot is, dan ga je je daartegen wapenen of organiseren bij het uitlokken.”*⁴⁹

Gelijkaardig aan de discussies over een mogelijke stijging van groepsgeweld meer in het algemeen, stelden enkele deelnemers zich ook hier de vraag: is er daadwerkelijk sprake van een stijgend steekwapengebruik door jongerengroepen, of is dit vooral onze eigen perceptie? Volgens sommigen is de dracht van steekwapens bij jongeren niet nieuw; andere stelden dan weer dat jongeren de messen die ze op zak hebben nu wel sneller gebruiken dan ‘vroeger’: *“Waar er vroeger schroom was om het te gebruiken – voor iets anders dan om bijvoorbeeld een touw door te snijden – ben je nu een held als je het durft te gebruiken. Ik denk dat het nu toch wel wat verheerlijkt wordt, bijvoorbeeld met drillrap.”*⁵⁰ Nog andere deelnemers wezen erop dat de politie nu meer zicht heeft op wapenbezit bij jongeren, voornamelijk omdat zij dit openlijk op sociale media tentoonspreiden.

Een tweede problematiek die in verschillende focusgroepen aan bod kwam, is een stijgend gebruik van ‘horizontaal vuurwerk’. Dit is vuurwerk dat horizontaal wordt afgeschoten op een specifiek doelwit, voornamelijk de politie of andere professionals met een maatschappelijke functie. Er werd verwezen naar het gebruik van vuurwerk als een wapen in verschillende contexten, waaronder hooliganisme, geweld door

jongerengroepen en geweld in het kader van rellen en betogingen: *“Sommigen gebruiken zelfs professioneel vuurwerk als wapen. Dat mikken ze dan naar de politie, maar recht op recht hè. Dat zijn de dingen die vensters kapot krijgen, en dat krijg je dan op u. Dat is nog iets gevaarlijker dan wat de hooligans en die jonge relschoppers gebruiken. Zij hebben wat ze noemen een bazooka of een mortier, dat is gewoon vuurwerk dat ze horizontaal schieten. Het doet geen deugd als dat naast u ontploft natuurlijk, maar het is verre van de professionele vuurpijlen die anderen gebruiken om op de politie te schieten. En dat zie je nu ook met die Cobra’s, dat is heel gevaarlijk vuurwerk.”*⁵¹

Enkele deelnemers van de focusgroepen namen ook het wapengebruik door criminele organisaties onder de loep. Zij stelden dat hooligan-groepen en criminele motorbendes – waarbinnen geweld ook een uitingsvorm van identiteit en verbondenheid met de groep kan zijn – kiezen voor minder opvallende wapens. Voorbeelden zijn stompe wapens (waaronder alledaags gereedschap als motorhandschoenen of schoenen met stalen neuzen), stokken, boksijzers, en met uitbreiding *“alle soorten materialen, waarmee ze zo veel mogelijk impact trachten te hebben, maar die minder opvallen dan wapens.”*⁵² Ging het om geweld door georganiseerde misdaadgroepen, dan wezen de deelnemers juist op een stijging in het gebruik van zwaardere wapens, zoals handvuurwapens, zware explosieven en granaten. Rivaliserende bendes gaan elkaar volgens de deelnemers in drugsgelateerde situaties te lijf met zowel handvuurwapens als oorlogsvuurwapens.⁵³

Hoe verkrijgen gewelddadige groepen toegang tot wapens? Er zijn verschillende pistes die door de deelnemers werden aangehaald. Ten eerste wezen enkele deelnemers erop dat sommige wapens veel te toegankelijk zijn. Men had het dan bijvoorbeeld over vuurwerk, dat men bij professionele vuurwerkverkopers of online kan kopen, maar dat ook toegankelijk is als gevolg van een gebrekkige harmonisatie van wetgeving in EU-lidstaten: *“We zitten met verschillende wetgeving in verschillende landen. Onze politiezone bevindt zich aan grensgebied, en we hebben een paar professionele vuurwerkverkopers op ons grondgebied. Twee jaar geleden was er een verandering in de wetgeving in Duitsland en Nederland, en hebben we daar heel veel stewards en nadarhekkers moeten inzetten, gewoon voor het beheer van die vele honderden meters file van mensen die stonden aan te schuiven om vuurwerk te kopen. Er is wel een wetgeving rond pyrotechnische saks, die stelt dat je niet meer dan één kilo bij je mag hebben; ook in een voertuig gaat men ervan uit dat dit niet meer dan één kilo mag zijn. Dus bijna al die mensen in de fout, maar de burgemeesters houden hun handen ervan af omdat ze de middenstand willen beschermen. We zijn daar eigenlijk niet mee akkoord. Maar dat is dan inderdaad dweilen met de kraan open. En dan kom je inderdaad van die toestanden tegen zoals in [locatie] afgelopen oudejaarsnacht waarbij er met zwaar gerief op een combi wordt gevuurd en waarbij die voorruit inderdaad kapot geslagen wordt. Dit soort vuurwerk is veel te toegankelijk.”*⁵⁴

Ten tweede verwees men naar toegang via de illegale wapenmarkt, waar wapens bijvoorbeeld vanuit het vroegere conflictgebied in Joegoslavië worden verhandeld. Maar een van de deelnemers richtte onze aandacht ook op de toegang tot vuurwapens via legale manieren: *“Bij de opvolging van rechts-radicalisme zien we heel vaak dat die gasten in schietclubs zitten en dat die ook wapens bezitten. Waarmee ik niet wil zeggen dat dat ook mensen zijn die politieel gekend zijn voor feiten, maar die wel heel vaak terugkomen op*

bijeenkomsten van rechts-radicalen groepen. We proberen onszelf voor te houden dat de Belgische wapenwet redelijk streng is, maar ik denk dat dat in de praktijk nogal meevalt. Mits een beetje inspanning geraak je nogal gemakkelijk aan wapens.”⁵⁵

Welke verklaringen gaven deelnemers aan de toename van het wapengebruik? Ook op dit vlak werden enkele pistes aangehaald. Ten eerste zou er zich een opbod aan wapens voordoen, niet alleen in het kader van criminele drugsmilieus, maar ook bij een aantal jongerengroepen. Deelnemers stelden dat jongeren hun steekwapenbezit rechtvaardigen vanuit de noodzaak om ‘zichzelf te verdedigen’. Ten tweede zou er zich een zekere verheerlijking van wapencultuur voordoen, waarin de sociale media ook een belangrijke rol spelen. Een deelnemer van focusgroep 1: *“Ik stel vast dat de sociale media werken als een megafoon. Vroeger konden we ook stoer doen tegenover onze vrienden als we een mes of een bolletjespistool hadden, maar daar eindigde het dan wel. Nu zien we bij onze Turkse gemeenschap, bijvoorbeeld, een subgangstercultuur waarbij ze met alarmpistolen poseren op sociale media. [...] En ik denk dat dat in radicaliseringsdossiers ook dikwijls terugkomt, dat er ook een aantal mensen opgevolgd worden door een enkele foute posts, waarbij het uiteindelijk veel onschuldiger is dan het in eerste instantie lijkt.”⁵⁶*

Tot slot kaartten enkele deelnemers en geïnterviewden ook de steekwapendracht bij enkele specifieke groepen aan. Volgens die deelnemers zou het dragen van steekwapens bij bepaalde etnische gemeenschappen een culturele reden kunnen hebben, en zou dit bij transmigranten en illegale vreemdelingen voortkomen uit het gevoel dat men zich in een noodsituatie bevindt. Deze laatste groepen zouden het gevoel kunnen hebben dat het dragen van een wapen een noodzaak is.

Tussentijdse conclusie

In dit hoofdstuk bogen we ons over de vraag of politiediensten de in hun zone aanwezige vormen van geweld als al dan niet toenemende problematieken ervaren. Op basis van de resultaten van de bevraging kunnen we stellen dat respondenten een stijging van groepsgeweld waarnemen in vergelijking met vijf jaar geleden. Deze stijging zien we vooral optreden bij bepaalde vormen van geweld. Zo is men in een meerderheid van de politiezones getuige van een stijgende trend van geweld tegen beroepen van algemeen belang, geweld door jongerengroepen, hooliganisme en geweld door georganiseerde misdaadgroepen. Heel wat deelnemers stellen ook een groeiende intensiteit van het geweld vast alsook een toename van wapengebruik bij geweldsincidenten, vooral wat betreft geweld door jongerengroepen (bijna de helft van de zones spreekt in dit opzicht van een stijging van wapengebruik), geweld tegen beroepen van algemeen belang en hooliganisme. Men is vooral bezorgd over een toename van het bezit en gebruik van steekwapens, in het bijzonder bij jongerengroepen, en horizontaal vuurwerk, d.w.z. vuurwerk dat als wapen tegen politie of andere beroepen van algemeen belang wordt gebruikt.

Deelnemers aan de focusgroepen wijzen echter ook op moeilijkheden om duidelijke conclusies te trekken over een stijging of daling van deze problematieken. In hoeverre is er echt sprake van een stijgende trend, en in welke mate beïnvloedt de aanwezigheid van enkele zeer intense en opvallende geweldsincidenten de perceptie

van politiediensten? Het blijkt uiterst moeilijk om sluitende conclusies te trekken over tendensen in de aanwezigheid van geweld, onder meer omwille van een gebrekkige beeldvorming over deze problematieken, bijvoorbeeld sterk fragmentarische data, maar ook moeilijkheden wat betreft het objectief kwantificeren van geweld en criminaliteit. Ook de coronapandemie zorgt voor extra uitdagingen op dit vlak, aangezien de coronaperiode wat betreft geweld en criminaliteit een vrij atypische periode was.

Wapens in het kader van groepsgeweld getoetst aan de wapenwetgeving in België

De wapenwet van 8 juni 2006 verdeelt wapens onder in drie categorieën: **verboden**, **vrij verkrijgbare** en **vergunningplichtige wapens**. Verboden wapens mag men – in principe – niet vervaardigen, herstellen, te koop stellen, verkopen, overdragen of vervoeren, opslaan, voorhanden hebben of dragen. Ook wat betreft vrij verkrijgbare wapens dient men zich te houden aan enkele beperkingen wat betreft het verhandelen, gebruiken en dragen van de wapens. Zo is het dragen van een vrij verkrijgbaar wapen alleen toegestaan als men daartoe een wettige reden kan opgeven (bijv. een jager mag een jachtmes dragen tijdens de jacht) en zijn deze wapens uiteraard ook verboden wanneer ze gebruikt worden om iemand aan te vallen of bedreigingen te uiten. Vergunningplichtige wapens, ten slotte, mogen enkel verkocht of overgedragen worden aan erkende personen (bijv. erkend wapenhandelaar of -verzamelaar, of personen die een beroep uitoefenen dat het voorhanden hebben van vuurwapens impliceert) of personen die houder zijn van een geldige bezitstitel (zoals bijvoorbeeld een wapenvergunning of sportschutterslicentie).

Deze drie categorieën kunnen we bij verschillende typen wapens identificeren.

- **Vuurwapens.** Verboden vuurwapens zijn onder meer wapens ontworpen voor uitsluitend militair gebruik, zoals automatische vuurwapens of vuurwapens uitgerust met bepaalde onderdelen en hulpstukken, zoals een geluiddemper, richtapparaat of een lader met een grotere capaciteit dan de normale capaciteit. Bij de categorie 'vrij verkrijgbare wapens' vinden we dan onder meer niet-vuurwapens, namaakwapens, bepaalde types alarmpistolen of vuurwapens die definitief voor het schieten onbruikbaar zijn gemaakt. Alle overige vuurwapens zijn in principe vergunningplichtige wapens.
- **Blanke wapens.** Enkele typen messen zijn uitdrukkelijk verboden en dus in de categorie van verboden wapens geklasseerd: spring- en valmessen met automatische blokkering, vlindermessen, werpsterren, messen die ontworpen zijn om met precisie te gooien, en blanke wapens die uiterlijk op een ander voorwerp lijken (bijv. een mes dat verborgen wordt in de gesp van een riem). Alle andere typen blanke wapens zijn vrij verkrijgbaar. Het gaat hier bijvoorbeeld over keukenmessen, slagermessen, dolken, zakmessen, en vouwmessen. De grootte en vorm van al die messen speelt dus geen enkele rol. Bij uitbreiding gaat het hier ook om zwaarden, degens, aanvalsbijlen, sabels, bajonetten, lansen, enz.⁵⁷ Het bezit ervan thuis is vrij, alsook de verkoop en het louter vervoer.

- **Andere wapens.** In de wapenwet worden ook enkele andere wapens verboden, zoals een boksbeugel, wapenstok, elektroshock-wapen en pepperspray.
- Tot slot ook een woordje over **onschuldige gebruiksvoorwerpen** die men als wapen zou kunnen gebruiken. In de wapenwetgeving worden ook verboden gesteld "alle voorwerpen en stoffen die niet als wapen zijn ontworpen, maar waarvan, gegeven de concrete omstandigheden, duidelijk is dat degene die ze voorhanden heeft, draagt of vervoert, ze wenst te gebruiken voor het toebrengen van lichamelijk letsel aan of het bedreigen van personen." (Artikel 3, § 1, 17° Wapenwet). Deze restcategorie van verboden wapens – met voorwerpen die dus in principe niet als 'wapen' worden beschouwd, behoudens in geval van misbruik – is bedoeld om preventief op te treden tegen dragers van potentiële wapens die duidelijke bedoelingen hebben deze als zodanig te gebruiken. Het kan in dit geval dus gaan om bijvoorbeeld een steen, een verkeersbord, of motorhandschoenen.

Wat betreft **legale en illegale typen vuurwerk** is het beter om naar aparte wetgeving te kijken dan naar de Wapenwet. Vuurwerk wordt onderverdeeld in verschillende categorieën, op basis van de hoeveelheid kruit die wordt gebruikt en het gevaar dat het vuurwerk met zich meebrengt. Sommige categorieën vallen onder de brede noemer 'feestvuurwerk', terwijl andere professioneel vuurwerk zijn.

- Feestvuurwerk omvat bijvoorbeeld kindvuurwerk, bengals vuur, ijsfontein (alle categorie F1), maar ook compounds, bepaalde vuurpijlen, en vuurwerk-cakes (alle categorie F2). Ook pyrotechnische artikelen voor theatergebruik vallen onder de noemer feestvuurwerk. Het feestvuurwerk is onderworpen aan strikte beperkingen over de leeftijd van de gebruiker; ook mag men als particulier slechts feestvuurwerk bezitten dat maximaal 1 kg pyrotechnische sas bevat.⁵⁸ Sinds een wijziging van de wetgeving in 2019 geldt er in Vlaanderen een algemeen verbod op vuurwerk, tenzij de gemeente toestemming geeft.⁵⁹
- Daarnaast bestaat er professioneel vuurwerk dat strikt verboden is voor particulier gebruik en enkel bedoeld is voor professioneel gebruik (bijv. professionele vuurwerkshows en vuurwerkspektakels). Hieronder vallen bijvoorbeeld de categorieën F3 (vuurwerk waar grotere hoeveelheden kruit in gebruikt worden) en F4 (vuurwerk dat in professionele vuurwerkshows gebruikt wordt zoals mortieren en professionele cakes. Deze categorie bevat ook de meeste typen knalvuurwerk van de Cobra-lijn).⁶⁰

De wapenwetgeving stelt ook enkele bepalingen wat betreft de **toegang tot de niet-verboden wapens**. Zo werd bepaald dat de vergunning voor vergunningsplichtige wapens wordt afgeleverd door de provinciale wapendienst. Om de vergunning te verkrijgen dient men te voldoen aan enkele voorwaarden, zoals meerderjarigheid, en een medisch attest kunnen voorleggen. Men mag ook niet veroordeeld zijn voor bepaalde misdrijven of bepaalde interneringen. Bovendien screent de lokale politie de aanvragers ook naar het risico op verstoring van de openbare orde. Ook bij de vrij verkrijgbare wapens gelden enkele limieten aan de verkoop. Zo is de verkoop van deze wapens, met uitzondering van blanke wapens, voorbehouden aan meerderjarigen. Voor zowel vergunningsplichtige als vrij verkrijgbare wapens geldt dat deze niet op afstand mogen worden verkocht of te

koop aangeboden (bijv. postorder of internet). Ook stelt de wetgeving dat wapens enkel op specifieke plaatsen verkocht mogen worden. Zo mogen vrij verkrijgbare wapens (bijv. namaakwapens) niet als prijs aangeboden worden op kermissen, of verkocht worden in speelgoedwinkels. Ook enkel winkels in het bezit van de nodige vergunningen kunnen vuurwerk verkopen aan particulieren.

Mensen vinden uiteraard heel wat andere manieren om toch aan zowel niet-verboden als verboden wapens te komen, bijvoorbeeld via de illegale (vuur)wapenmarkt,⁶¹ maar ook via online shops. Ook speelt het gebrek aan een geharmoniseerde wetgeving in de EU hierin een rol: vuurwerkcategorieën die verboden zijn voor particulieren (zowel F3 en F4) worden in andere landen wel verkocht. Een Europese studie uit 2018 wijst er bijvoorbeeld op dat vuurwerk voor professioneel gebruik (categorie F4) aan particulieren wordt verkocht via niet-conforme webwinkels die fysiek in andere lidstaten zijn gevestigd.⁶²

4

Een sociale geografie van groeps geweld

Geweld heeft een belangrijke impact op de publieke ruimte; het is een verstorende factor voor het samenleven en de ontmoetingen die zich in die ruimte afspelen. Tegelijk speelt de publieke ruimte een belangrijke rol bij het al dan niet tot stand komen van geweld. Onderzoekers wijzen op enkele kenmerken van de publieke ruimte die maken dat het contact tussen mensen gemakkelijk kan ontsporen. Dit kan te maken hebben met de sociaal-relatieve functies van de publieke ruimte, bijvoorbeeld de anonimiteit, gelijkheid en niet-functionele afhankelijkheid tussen mensen op openbare plaatsen.⁶³ Ook fysieke aspecten van de publieke ruimte, zoals een reëel of gepercipieerd ruimtegebrek, hebben soms invloed op het al dan niet uitbreken van groeps geweld. De rivaliteit tussen bendes of misdadagroepen bijvoorbeeld, om meer plaats binnen de ruimte waarin ze ageren, leidt geregeld tot uitpattingen van geweld.⁶⁴ Ook de esthetiek van de publieke ruimte heeft invloed op de aanwezigheid van (groeps) geweld, bijvoorbeeld bij stadsrellen.⁶⁵ Vaak loopt het herhaaldelijk fout op dezelfde plekken in de publieke ruimte, bijvoorbeeld in uitgaansbuurten of de schoolomgeving.⁶⁶ Ook 'de stad' is een terugkerend thema in onderzoek naar groeps geweld: geweld door groepen, zoals ook crimineel gedrag in het algemeen, wordt wel eens gezien als een verstedelijkingsproblematiek.⁶⁷ (Zie kader op p. 54)

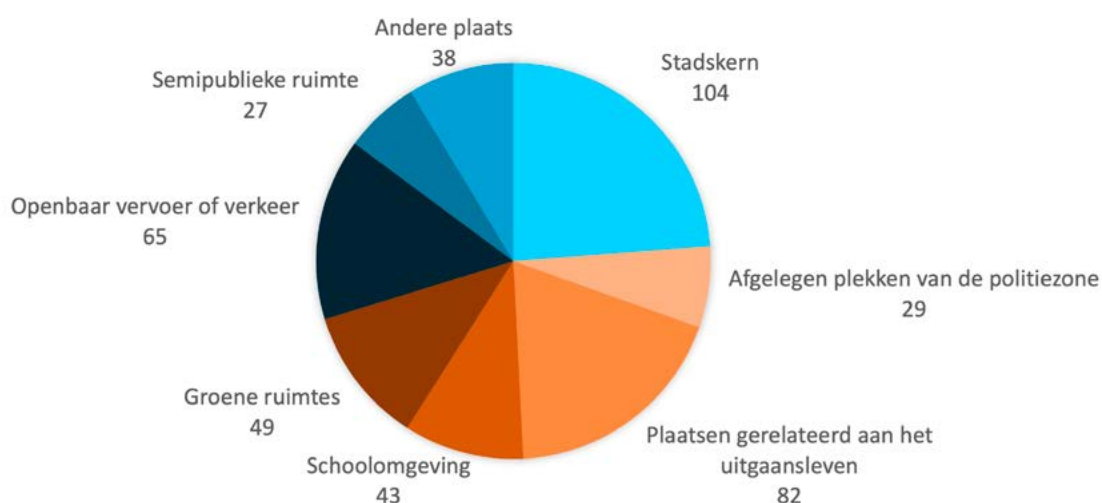
In onze ambitie om groeps geweld in Vlaanderen en Brussel in kaart te brengen, hebben we dan ook aandacht besteed aan de geografische dimensie van het geweld dat er zich voordoet. Waar situeert dit geweld zich? Welke geografische kenmerken van groeps geweld kunnen we identificeren? Is groeps geweld voornamelijk een (groot) stedelijke problematiek? Of zijn gewelduitingen door groepen ook aanwezig in meer landelijke gebieden? En indien dit zo is, uit geweld zich dan anders naargelang de plaats waar het zich voordoet? Deze vragen hebben we aan de respondenten van de bevraging en de deelnemers van de focusgroepen voorgelegd. In een eerste sectie van dit hoofdstuk bekijken we geografische kenmerken van groeps geweld in de lokale zones zelf; daarna zoomen we in een tweede sectie uit en bekijken we geografische aspecten die het lokale niveau overstijgen.

Geografische dimensie op lokaal niveau

In de bevraging werd aan de respondenten gevraagd om bij elk van de in hun politiezone aanwezige categorieën van geweld aan te duiden waar het geweld zich voordoet, en dit op basis van een meerkeuze-optie. Op basis van de resultaten kunnen we stellen dat – overkoepelend over de verschillende bevroegde categorieën van geweld – groepsgeweld zich in de politiezones voornamelijk situeert op 3 locaties: de stadskern, plaatsen gerelateerd aan het uitgaansleven (bijv. café, festival, fuifzaal), en het openbaar vervoer of verkeer (deze noemer omvat zowel de trein en bus zelf, als de directe omgeving van het station of de bushalte, maar ook vervoersknooppunten zoals een parking of een autosnelweg). In het totaal ontvingen we op deze vragen 174 antwoorden.^a De stadskern^b werd 104 keer aangevinkt, plaatsen gerelateerde aan het uitgaansleven 82 keer en het openbaar vervoer 65 keer. (Zie Figuur 9)

Figuur 9: Op welke plaatsen vindt groepsgeweld plaats? (in aantal keren aangeduid)

Uiteraard zijn er wat betreft de afzonderlijke categorieën van geweld ook in dit opzicht verschillen merkbaar. De stadskern vormt een belangrijke plaats van geweldpleging door jongerengroepen (35 van de 45 zones die de vraag voor deze categorie beantwoordden), georganiseerde misdaadgroepen (13 van de 20 zones), hooligans (8 van de 18 zones), rellen en betogingen (alle 6 zones), en geweld tegen beroepen van algemeen belang (36 van de 65 zones).

Het uitgaansleven speelt ook bij geweld door jongerengroepen (26 zones) en geweld tegen beroepen van algemeen belang (34 zones) een belangrijke rol. Maar ook criminele groepen zijn er actief, zoals criminele motorbendes (5 van de 9 zones), hooligans (7

a De respondenten konden deze vraag voor meerdere categorieën van geweld beantwoorden.

b Afhankelijk van de betreffende politiezone kan het dus gaan om het stadscentrum van een grote of middelgrote stad, of de kern van een of meerdere deelgemeentes die deel uitmaken van de zone.

zones) en georganiseerde misdaadgroepen (8 zones). Deze bevindingen sluiten aan bij voorgaand onderzoek, waarin men wijst op de grote aanwezigheid van (groeps) geweld in het kader van een uitgaanscontext. Katalysatoren die in deze context vaak tot conflicten leiden zijn de aanwezigheid van alcohol en drugs, een grote groep mensen die bijeen komen, en de aanwezigheid van politie en/of beveiliging.⁶⁸ Ook zou het uitgaansleven een grotere aantrekkingskracht hebben op mensen die zich aan delicten bezondigen. Verschillende groepen die regelmatig geweld gebruiken op andere momenten zullen dat ook doen in een uitgaanscontext. Een recent onderzoek in Nederland wees er bijvoorbeeld op dat hooliangroepen in toenemende mate ook in het nachtleven amok maken.⁶⁹ Ook in onze focusgroepen wezen enkele deelnemers op het feit dat hooligans niet meer louter in en rond de stadions geweld plegen, maar dat ze ook een verschuiving naar andere – soms afgelegen, soms centraal gelegen – plaatsen opmerken.

Het openbaar vervoer speelt voornamelijk een belangrijke rol in het kader van geweld door jongerengroepen (28 van de 45 zones). Ook bij geweld tegen beroepen van algemeen belang gaven 23 van de 65 zones aan dat dit plaatsvindt in het kader van het openbaar vervoer of verkeer; vermoedelijk gaat het hier voornamelijk over geweld tegen personeel van het openbaar vervoer.^a In mindere mate vindt ook geweld door georganiseerde misdaadgroepen plaats in deze context (6 van de 20 zones). Sommige respondenten verwezen dan in het bijzonder naar mensensmokkel, waarbij parkings langs de autosnelweg een cruciale rol spelen.

Daarnaast spelen de schoolomgeving en groene ruimtes een belangrijke rol in geweld door jongerengroepen (telkens meer dan de helft van de zones die deze vraag beantwoordden, gaven deze plaatsen aan). Groepsgeweld speelt zich volgens de respondenten van onze bevraging in mindere mate af op afgelegen plaatsen, met uitzondering van georganiseerde misdaad (7 van de 20 zones). Tot slot wezen respondenten op de aanwezigheid van enkele categorieën van groepsgeweld op privé-plaatsen (bijv. privéfeest, privéwoning, stamcafé), zoals seksueel groepsgeweld en geweld door criminele motorbendes.^b

Uit deze resultaten merken we dus op dat er een aanzienlijke overlap is wat betreft de plaats van geweldpleging tussen jongerengeweld en geweld tegen beroepen van algemeen belang; deze doen zich voornamelijk voor in de stadskern, het uitgaansleven en het openbaar vervoer. Toch zien we dat ook geweld door criminele groepen, zoals georganiseerde misdaad en hooliganisme, zich op deze plaatsen afspeelt.

---

a Bijna alle 23 zones die stellen dat geweld tegen beroepen van algemeen belang zich op openbaar vervoer of verkeer voordoet, gaven in een eerdere vraag ook aan dat geweld tegen beroepen van algemeen belang zich regelmatig uit als geweld tegen personeel van openbaar vervoer.

b We bestuderen in principe alle vormen van groepsgeweld gepleegd in de (semi)publieke ruimte, en laten geweld gepleegd op privé-plaatsen buiten beschouwing. Toch is in de praktijk het onderscheid tussen geweld in de publieke en in de private ruimte niet altijd zo eenduidig. Geweld dat we verstaan als 'publiek geweld' loopt soms over naar de private ruimte – bijvoorbeeld wanneer bendegeweld of een groepsverkrachting plaatsvindt in de woning van het slachtoffer of van één van de daders. Andersom kan ook geweld uit de huiselijke sfeer gepleegd worden in de publieke ruimte, denk maar aan huiselijk geweld dat zich afspeelt op straat of in een café.

We vroegen de respondenten of groepsgeweld in hun politiezone zich verspreid over de hele zone voordoet, of dat het eerder beperkt blijft, bijvoorbeeld, tot een bepaalde (deel) gemeente, buurt of wijkzone. De resultaten vertonen in dit opzicht een verdeeld beeld. Geweld door jongerengroepen doet zich volgens 29 van de 45 zones enkel voor in een bepaalde (of meerdere) buurt(en), waarbij men vaak verwijst naar de stadskern. In dit opzicht kunnen we kort verwijzen naar hierop aansluitende bevindingen uit een recente studie naar jeugdcriminaliteit in Nederland. Uit deze studie kwam naar voren dat de buurten met de meeste registraties van jeugdcriminaliteit zich iets vaker in stadscentra met winkelcentra en uitgaansgelegenheden bevinden. Tegelijk konden de onderzoekers vaststellen dat de woonbuurten van jeugdige verdachten voornamelijk in de periferieën van deze steden liggen.⁷⁰

Ook wat betreft geweld door criminele motorbendes (5 van de 8 zones) en geweld in het kader van rellen of betogingen (4 van de 6 zones) gaf de meerderheid van de bevroegden mee dat het geweld zich voornamelijk in bepaalde wijken in hun politiezone voordoet. Hooliganisme doet zich – volgens 15 van de 18 zones – ook over het algemeen geconcentreerd voor, in het bijzonder in en rond de stadions. Meer verspreide vormen van geweld zijn geweld in het kader van de georganiseerde misdaad (15 van de 18 zones), geweld tegen beroepen van algemeen belang (45 van de 62 zones) en seksueel geweld (al de 6 zones).

Ook in de focusgroepen werd enkele keren verwezen naar een concentratie van geweld in bepaalde buurten of wijken. Zo wezen sommige deelnemers op de aanwezigheid van enkele probleemwijken in de eigen politiezone, waarmee men bijvoorbeeld stads- of jeugdbendes kan in verband brengen. Een deelnemer van focusgroep 3 stelt dat in bepaalde probleemwijken criminaliteit en geweldpleging van generatie op generatie wordt doorgegeven: *“In onze politiezone komen de daders door de jaren heen bijna altijd uit dezelfde sociale wijken en zorgen dezelfde families voor problemen en overlast. De jongens die ik heb aangehaald 40 jaar geleden, die hebben kinderen gehad die in dezelfde wijk ook problematisch gedrag vertoonden. En die hebben op hun beurt kinderen gehad, en dat zijn nu 12-14-jarigen. Die worden ingezet door de grote broer om de buurt een beetje in de gaten te houden terwijl zij zich bezighouden met drugs en dergelijke. Maar dat zijn door de jaren heen die drie zelfde wijken en nogal regelmatig dezelfde families die zorgen voor problemen en voor overlast.”*⁷¹

In de focusgroepen werden ook enkele andere thema's verbonden aan de geografische dimensie van groepsgeweld besproken. Zo stelden enkele deelnemers dat sommige plaatsen niet louter dienst doen als locatie van geweldpleging maar ook de verbinding én verplaatsing van sommige categorieën van geweld mogelijk maken. Zo zorgt de aanleg van een nieuwe metro- of tramlijn, de opening van een shopping center, de organisatie van een festival, of de aanwezigheid van een recreatiedomein dat het geweld zich verplaatst van één buurt/politiezone naar een andere. Deelnemers stelden zichzelf ook de vraag of geweldpleging zich op bepaalde plaatsen voordoet omwille van de specifieke kenmerken van deze locaties, of dat het eerder een ongelukkig samenkomen is van mensen op dezelfde plaats en hetzelfde tijdstip. Een voorbeeld dat werd aangehaald is jongerengroepen in conflict die elkaar na schooltijd (toevallig)

tegenkomen op dezelfde plaats. Een deelnemer aan de focusgroepen wees op de stationsomgeving in de eigen politiezone, waar veel scholen gehuisvest zijn, en waar rivaliserende jongerengroepen elkaar na schooltijd (toevallig) tegenkomen: *“Tijdens het weekend is er ergens een discussie op een fuif in een naburige zone. Maar op maandag komen al die jongeren samen naar de scholen in [locatie]. ’s Morgens komen ze op een ander uur toe, want ze gaan naar aparte scholen, maar ’s avonds zijn ze allemaal gelijktijdig klaar. Dan komen ze naar de stationsomgeving en daar wordt dan soms een keer een conflict van het weekend uitgevochten. Maar ja, dat is eerder de locatie die zich leent dan, het feit dat ze dan allemaal samen komen op dezelfde moment.”*⁷²

In de focusgroepen werd er ook op gewezen dat sommige uitingen van geweld (bewust?) gepleegd worden op heel zichtbare plaatsen – bijvoorbeeld centraal gelegen pleintjes, parken, of stationsbuurten waar veel voorbijgangers komen – terwijl andere geweldplegers eerder verdoken plaatsen opzoeken. Zo trachten ze zo weinig mogelijk aandacht te wekken en uit het blikveld van politie- en veiligheidsdiensten te blijven. Enkele deelnemers van de focusgroepen wijzen bijvoorbeeld op hooligans die naar afgelegen plekken trekken voor een *free fight*. Ze kiezen dan een locatie uit waar minder sociaal of ander toezicht is en waar ze *“nog eens ongeremd hun gang kunnen gaan”*.⁷³ Een recente studie over het fenomeen van vechtafspraken in Nederland wijst er echter op dat dit soort gevechten steeds vaker in openbare ruimtes plaatsvindt, zoals woonwijken en uitgaanscentra. Deze tendens brengt dan ook een groter risico met zich mee dat onschuldige burgers betrokken raken en slachtoffer worden van het geweld.⁷⁴

De (sociale) ruimte en collectief geweld

In de literatuur wordt gewezen op het belang van sociale en ruimtelijke patronen van (groeps)geweld. Geweld is een ruimtelijk fenomeen, zo stelt men.⁷⁵ Een brede waaier aan processen en ervaringen verbindt geweld en plaats/ruimte met elkaar: geweld is definiërend voor de sociale en fysieke omgeving waarin het plaatsvindt, maar wordt tezelfdertijd ook door diezelfde omgeving beïnvloed.⁷⁶ Daarom, zo stelt onderzoeker James Tyner, is het *“noodzakelijk om zowel de ‘violent geographies’ als de ‘geographies of violence’ te bestuderen”*.⁷⁷

Sociale en ruimtelijke structuren spelen een belangrijke rol bij het ontstaan en vormgeven van bendegeweld in bepaalde buurten. Bendeproblematieken zijn vaak ingebed in sociale problemen, maar het geweld dat bendes plegen is ook sterk beïnvloed door ruimtelijke aspecten: denk maar aan de sterke territoriale focus in rivaliteiten tussen bendes (bijv. *turf wars* om een gebied te veroveren of te behouden) of het integreren van de naam van een stad of wijk in hun bendenaam.⁷⁸ Bendegeweld beïnvloedt daarentegen zelf ook de ruimte waarin het zich voordoet: het definieert de sociale omgeving – bijvoorbeeld wanneer gemeenschappen verscheurd worden door het geweld, of er een groot onveiligheidsgevoel leeft in de wijk – maar kan ook vorm geven aan de fysieke ruimte, bijvoorbeeld wanneer geweld de wijk afscheidt van de rest van de stad, of als de lokale ruimtelijke planning overheersend op veiligheid is gericht.⁷⁹ Ook bij stadsrellen of

gewelddadige protesten spelen ruimtelijke patronen een belangrijke rol.⁸⁰ Deze uitingen van groepsgeweld verstoren het samenleven in een wijk of stad, maar zijn vaak ook een reactie op waargenomen problemen in dit samenleven: stadsrellen zijn bijvoorbeeld vaak een poging om het machtsonevenwicht in de stad of wijk tijdelijk om te keren, of zelfs een manier voor de daders om zichzelf te bevestigen door een plaats in de publieke ruimte op te eisen.⁸¹ Ook het fysieke aspect van de ruimte is cruciaal bij het vormgeven van rellen en protesten: bijvoorbeeld het bezetten van territorium is van strategisch belang voor oproerkraaiers, bijvoorbeeld om te hergroeperen of om uitvallen naar de tegengestelde groep of politiediensten te doen.⁸²

Onderzoekers wijzen in dit opzicht ook op een soort van geografische "othering" die zich voordoet in de context van groepsgeweld – een constructie en identificatie van de in-groep en de out-groep, waarbij de ander vaak wordt gezien als een bedreiging voor de sociaal-ruimtelijke orde van de eigen groep.⁸³ Identiteitscategorieën waaraan geweldplegers de eigen groep of de tegengestelde groep verbinden, zijn vaak gebaseerd op geografische begrenzingslijnen.⁸⁴ Zo voelden de oproerkraaiers bij de rellen in Londen in 2011 zich verenigd door een gemeenschappelijk identiteitsgevoel – dit was een complex samenspel van verschillende met elkaar in wisselwerking staande elementen, waaronder een territoriale, een sociale en een migratie-gerelateerde identiteit.⁸⁵

Geografische dimensie op bovenlokaal niveau

Als we ons blikveld wat verruimen, merken we ook op het bovenlokale niveau enkele geografische patronen van groepsgeweld op. Om op dit niveau analyses te kunnen uitvoeren, hebben we de resultaten van onze bevraging naast een reeds bestaande categorisering van politiezones op basis van de verstedelijkingsgraad gelegd. In deze categorisering worden politiezones op basis van hun gemeentetypologie en bevolkingsaantal onderverdeeld in 5 clusters, gaande van C1 tot C5. Cluster 1 omvat zones met een sterk verstedelijkt karakter, terwijl de zones in cluster 5 eerder zeer landelijk zijn. Uit de resultaten van deze analyse – die we ook aan de deelnemers van de focusgroepen hebben voorgelegd – kunnen we drie aan elkaar verbonden bevindingen ontrafelen: (i) groepsgeweld is niet louter een grootstedelijk probleem, (ii) er lijkt zich een *spillover* van geweld vanuit de grootsteden naar omliggende zones voor te doen, en (iii) lokaal genomen maatregelen maken dat problematieken van groepsgeweld zich naar elders verplaatsen (het zogenaamde waterbed-effect).

Groepsgeweld – niet enkel een grootstedelijk probleem

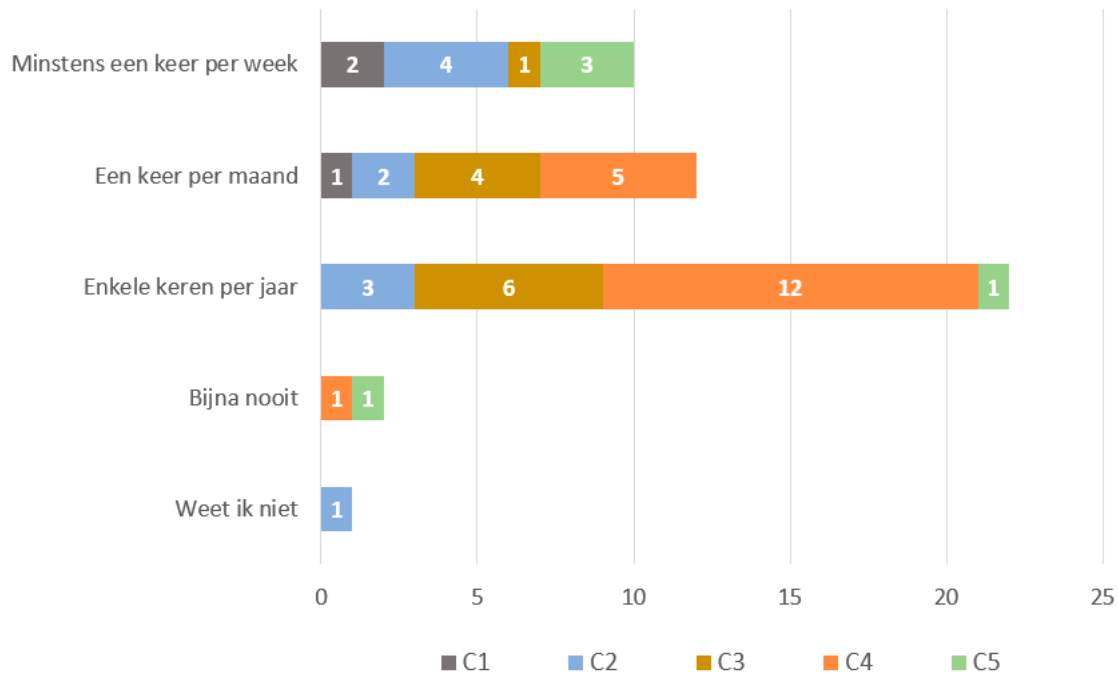
Een eerste bevinding van onze analyses is dat groepsgeweld aanwezig is in heel Vlaanderen en Brussel. Verschillende van de bevroegde categorieën van geweld doen zich zowel in (erg) stedelijke als (erg) landelijke politiezones voor. Toch heeft het niveau van verstedelijking van een politiezone wel degelijk een impact op hoe het geweld zich uit. Geweld is bijvoorbeeld sterker aanwezig in stedelijke gebieden. Stedelijke politiezones komen niet alleen met meer vormen van geweld in aanraking,

het geweld doet er zich ook vaker voor. De meer verstedelijkte zones (clusters C1 en C2) worden bijvoorbeeld gemiddeld met 4 van de 8 bevraagde categorieën van geweld geconfronteerd. Bij de 3 meest verstedelijkte politiezones (C1) zijn zelfs alle vormen van geweld aanwezig, met uitzondering van seksueel groepsgeweld en geweld door criminele motorbendes. De middelgrote (C3) en landelijke zones (C4 en C5), daarentegen, worden gemiddeld met 1.7 vormen van geweld geconfronteerd, in het bijzonder geweld tegen beroepen van algemeen belang en geweld door jongerengroepen. Deze drie laatste clusters omvatten ook een aantal zones die niet met groepsgeweld worden geconfronteerd.

Enkele categorieën van geweld vormen hierop echter een uitzondering. Geweld door criminele motorbendes is een uitsluitend landelijke problematiek; deze geweldscategorie werd door geen enkele stedelijke politiezaak aangevinkt. Deelnemers van de focusgroepen verduidelijkten dat sommige vormen van geweld gedijen op verdoken plaatsen, aangezien geweldplegers liefst uit het zicht van politiediensten en andere ‘pottenkijkers’ opereren: *“De zware criminaliteit blijft liever out of the picture, tenzij dat het loopmannetjes zijn die hier en daar wat komen intimideren; dat is hetgeen je nu ziet met die drugsaanlagen.”*⁸⁶ Een gelijkaardige dynamiek zou zich voordoen wat betreft mensenhandel: *“Deze groepen opereren liefst zo verdoken mogelijk, want hun klanten willen graag van punt A naar punt B geraken op een zo veilige en discrete manier mogelijk.”*⁸⁷ Mensenhandel doet zich dan ook voor op landelijke plaatsen, al lijkt hier vooral de aanwezigheid van transportknooppunten (zoals parkings aan autostrades) een bepalende factor voor de gekozen locatie.

Groepsgeweld doet zich ook frequenter voor in de meer verstedelijkte zones. Zo gaf 46% van de meer stedelijke zones (C1 en C2) aan dat geweld door jongerengroepen minstens één keer per week plaatsvindt. Bij de landelijke of middelgrote zone (C3, C4 en C5) is dit slechts 12%; hier stelde men in 62% van de zones dan weer dat het geweld enkele keren per jaar of bijna nooit voorkomt (in tegenstelling tot 23% van de stedelijke zones). (Zie Figuur 10) Een gelijkaardig beeld tekent zich af bij geweld tegen beroepen van algemeen belang. Van de stedelijke zones wordt 67% minstens één keer per week met dit geweld geconfronteerd, in tegenstelling tot slechts 19% van de landelijke en middelgrote zones.

Figuur 10: Frequentie van geweld door jongerengroepen in functie van verstedelijkingsniveau van politiezone (in aantal politiezones)

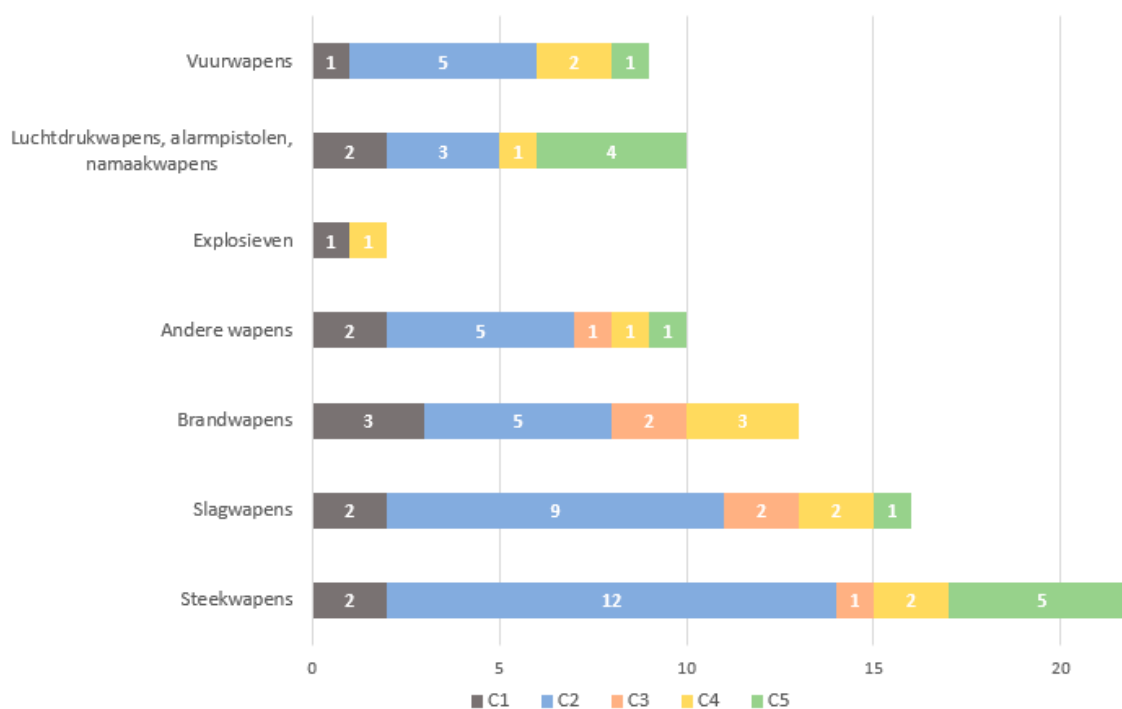

Het wapengebruik doet zich bij een aantal geweldscategorieën sterker voor in de meer verstedelijkte zones dan in landelijke zones. Het wapengebruik is in het bijzonder groter bij geweld door jongerengroepen; volgens 64% van de meer stedelijke zones die deze vraag beantwoordden, worden hierbij regelmatig wapens gebruikt; bij de landelijke zones is dit 26%.^a Ook stelde een groter aandeel van de stedelijke zones dat het wapengebruik door jongerengroepen de voorbije vijf jaar gestegen is: 64% van de stedelijke zones tegenover 30% van de landelijke zones wijst op deze stijging. Opmerkelijk is wel dat deze stijging nog groter is bij middelgrote zones: maar liefst 73% van deze kleinere steden wijst op een stijging van wapengebruik in het kader van geweld door jongerengroepen.

^a Er werd aan de respondenten gevraagd om aan te geven in hoeverre ze het eens zijn met de volgende stelling: 'Bij dit soort geweld worden regelmatig wapens gebruikt'. De vermelde percentages reflecteren het aantal respondenten dat 'helemaal eens' of 'eens' aanduidde.

Figuur 11: Wapengebruik in functie van verstedelijkingsniveau van politiezone (in aantal politiezones) ^a

Stedelijke zones worden dus in hogere mate met groepsgeweld geconfronteerd. Toch doet de problematiek zich ook voor in landelijke gebieden. Zo is de voornoemde gepercipieerde stijging van groepsgeweld heel prominent aanwezig in de meest landelijke zones (C5). Maar liefst 14 van de 15 meest landelijke zones die deze vraag beantwoordden, stelde dat minstens één van de aanwezige categorieën van geweld is gestegen ten opzichte van vijf jaar geleden. Deze zones merken vooral een stijging op wat betreft geweld tegen beroepen van algemeen belang, maar ook geweld door georganiseerde misdaadgroepen en criminele motorbendes (al wordt een kleiner aantal zones met deze twee laatste vormen geconfronteerd). Opmerkelijk is in dit opzicht het verschil met de (nog steeds landelijke) zones van cluster C4. Ook in deze groep merken heel wat zones één of meerdere stijgende categorieën van geweld op; toch stelde een groter aandeel van de zones dat het geweld gelijk is gebleven, bijvoorbeeld wat betreft geweld tegen beroepen van algemeen belang, geweld door georganiseerde misdaadgroepen en door criminele motorbendes. Ook in de focusgroepen werd uitvoerig gesproken over een stijging van geweld in landelijke gebieden. Zo stelde een aantal deelnemers dat landelijke zones nu soms geconfronteerd worden met gewelduitingen waarmee ze vroeger nooit in aanraking kwamen: *“Ongeacht de plaats – of die nu landelijk*

^a Er werd aan de respondenten gevraagd om aan te geven hoe vaak deze typen wapens gebruikt werden in het kader van de verschillende categorieën van groepsgeweld. De vermelde aantallen reflecteren enkel de antwoorden 'altijd' of 'vaak' op deze vraag.

is of niet – kunnen er nu wel dingen gebeuren die vroeger misschien eerder in de grotere agglomeraties plaatsvonden, bijvoorbeeld drillrap of vergelijkbare fenomenen.”⁸⁸

Geweld als spillover van grootsteden

Grootstedelijke problematieken hebben soms een *spillover*-effect op andere politiezones. Respondenten verwezen naar dit fenomeen voornamelijk in het kader van geweld door georganiseerde misdaadgroepen. Verschillende politiezones – zowel omliggende als verder weg gelegen zones – stelden dat ze geconfronteerd worden met gevolgen van de georganiseerde drugscriminaliteit in Antwerpen. Een deelnemer vanuit een landelijke politiezaak stelde dat dit geweld uitdijt “als een olievlek”.⁸⁹ Ook zij zijn reeds in aanraking gekomen met ontvoeringen en martelingen, of aanslagen tegen huizen van betrokkenen in de drugshandel of slachtoffers van deze groepen. Er werd echter ook verwezen naar *spillover*-effecten van andere vormen van geweld, bijvoorbeeld geweld door jongerengroepen.

Een belangrijke rol in deze *spillover* speelt uiteraard de sterke verwevenheid tussen lokale zones, in het bijzonder tussen inwoners van verschillende zones. Mensen werken of studeren bijvoorbeeld in een bepaalde zone, maar zijn woonachtig in een andere, of hebben er familie en vrienden. Deze verwevenheid heeft soms het gevolg dat uitingen van geweld zich voordoen in zones waar het geweld niet zijn oorsprong heeft. Geweld verbonden aan de georganiseerde drugscriminaliteit in Antwerpen heeft een duidelijke impact op andere politiezones, bijvoorbeeld als leden van deze groepen geweld plegen op mensen woonachtig in landelijke of middelgrote gebieden. Zo voelen ook deze politiezones “de druppeltjes van hetgeen waarschijnlijk in Antwerpen aan het gebeuren is.”⁹⁰

Deze getuigenissen lijken aan te sluiten bij een recente analyse van Europol over geweld door georganiseerde misdaadgroepen in een aantal EU-landen. Volgens dat rapport verplaatst het geweld zich van de grote transportknooppunten naar de straten van omliggende steden, waar de concurrentie voor distributie plaatsvindt. Geweld door georganiseerde misdaadgroepen richt zich namelijk op verschillende typen doelwitten, zowel criminelen als niet-criminelen. Het geweld kan gericht zijn op leden van de eigen misdaadgroep (bijvoorbeeld om gezag, discipline en cohesie te handhaven) en op andere misdaadgroepen (bijvoorbeeld om dominantie te laten gelden of rekeningen te vereffenen, zoals een vergelding van een *ripdeal* of geweld in het kader van een territoriumstrijd). Maar geweld richt zich ook op externen, bijvoorbeeld op politieagenten, douaneambtenaren of advocaten, maar ook op onwillige havenarbeiders – het doel is dan om hun activiteiten te hinderen of hen te intimideren.⁹¹

Geweld- en wraakacties die plaatsvinden in omliggende, vaak landelijke gebieden doen zich ook voor in het kader van andere vormen van geweld. Hiernaar werd verwezen in het kader van *drillrap* en geweld door jongerengroepen: “In onze zone wonen mensen die familie of kennissen hebben in de grootsteden of er naar school gaan. En daar gebeurt het weleens dat iemand wordt neergestoken en dan zijn er altijd wel jongens van bij ons betrokken. En af en toe verplaatst zich dat dan wel omwille van een wraakactie naar ons eigen grondgebied.”⁹²

In dit opzicht lijkt het onderscheid tussen geweld in stedelijke zones en landelijke zones wat artificieel. Een van de deelnemers aan de focusgroepen verwoordde het als volgt: *“Het is niet omdat een problematiek aan de stedelijke context wordt toegeschreven, dat er enkel stedelingen bij betrokken zijn.”*⁹³ Sociale media spelen een belangrijke rol in deze verwevenheid tussen geweld in verschillende politiezones. *Drillrap*, bijvoorbeeld, wordt door sommige deelnemers beschouwd als een fenomeen met oorsprong in een grootstedelijke subcultuur; toch heeft dit ook impact op andere gemeenten waar het fenomeen zelf zijn oorsprong niet vindt: *“Je kan je de vraag stellen waar er vandaag in Vlaanderen nog ergens echt de boerenbuiten van weleer is. Dat bestaat niet meer. In elk boerengat worden kinderen grootgebracht met een tablet in hun handen en zien ze op sociale media van alles passeren.”*⁹⁴

Waterbedeffect

De sterke verwevenheid tussen lokale zones uit zich ook in het zogenoemde waterbedeffect, wat inhoudt dat een probleem zich verplaatst van Plaats A naar Plaats B als gevolg van getroffen disciplinaire maatregelen in Plaats A. Dit fenomeen werd opgemerkt in heel wat verschillende categorieën van geweld; er werd echter het vaakst naar verwezen in het kader van geweld door jongerengroepen. Verschillende zones stelden dat jongerengroepen (ook vanuit Frankrijk) doelbewust in een andere zone geweld gaan plegen omwille van de genomen maatregelen in de eigen politiezone, of omdat ze in de eigen zone gekend zijn bij de politiediensten. In dit opzicht werd ook verwezen naar een problematiek die de voorbije jaren veelvuldig in de media kwam, namelijk jongerengroepen die geweld plegen in recreatiedomeinen, openbare zwembaden of groene zones.

Deze dynamiek doet zich ook voor in het kader van andere vormen van geweld, bijvoorbeeld hooliganisme en gewelddadig extremisme, waar geweldplegers actief zijn in andere zones omdat ze gekend zijn in de eigen zone en (denken) in de andere zone minder hard aangepakt te worden. Zo zouden hooligans vaak bijna uitsluitend ‘op verplaatsing’ geweld plegen om hun anonimiteit tijdens de geweldpleging te verhogen. Anonimiteit – een cruciaal aspect bij heel wat uitingen van groepsgeweld – is dan ook een belangrijke onderliggende factor in de dynamiek van het waterbedeffect.

Enkele deelnemers verwezen in dit opzicht ook naar ongewenste neveneffecten van acties in het kader van de strijd tegen mensenhandel. Deze acties leveren weliswaar heel lokaal resultaten op, maar verschuiven de problematiek naar een andere politiezone. Een deelnemer aan een van de focusgroepen legt uit hoe bendes gebruik maken van parkings langs de autosnelweg voor het transporteren van transmigranten: de migranten worden op de parking gedropt of komen er op eigen kracht naartoe vanuit een dichtbij gelegen station, om dan in vrachtwagens verder te reizen: *“Als je dan een actie doet op één parking, dan zie je een tijdelijke verschuiving naar een andere parking. [...] En dan nemen ze de parkings die nog het minst bewaakt zijn of niet bewaakt zijn, zoals die van ons.”*⁹⁵ Volgens sommige deelnemers zijn ook uitingen van de georganiseerde drugscriminaliteit een gevolg van een waterbedeffect: *“Ik denk wel dat er, bijvoorbeeld*

door de sterkere bestuurlijke aanpak in Limburg en voor een stukje ook in Antwerpen, een waterbedeffect speelt. En dat we eigenlijk zo in Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen misschien voor een stukje die problematiek zien verschijnen.”⁹⁶

Verschillende politiezones zijn zich er dan ook erg van bewust dat hun plaatselijke acties het probleem lokaal wel kunnen oplossen, maar tegelijk het probleem naar elders kunnen verschuiven. Zo stelden ze dat de lokale aanwezigheid van politie wel kan helpen, maar dat als men niet structureel aan de oorzaken werkt, het probleem zal blijven terugkomen.

Tussentijdse conclusie

In dit hoofdstuk analyseerden we de geografische kenmerken van groepsgeweld in de publieke ruimte in Vlaanderen en Brussel. Uit de bevraging en de focusgroepen blijkt dat groepsgeweld niet een uitsluitend stedelijke problematiek is. Ook landelijke zones blijven niet gespaard van geweld in groepsverband. In de meest landelijke zones wordt een stijging van geweld zelfs het hardst gepercipieerd. Groepsgeweld doet zich in stedelijke politiezones echter wel sterker en frequenter voor. Sommige vormen van geweld doen zich in vrijwel alle politiezones voor, zoals geweld door jongerengroepen en geweld tegen beroepen van algemeen belang. Andere vormen komen eerder plaatselijk voor of zijn verbonden aan specifieke lokale kenmerken, zoals georganiseerde misdaadgroepen die aangetrokken zijn door transportknooppunten, en gewelddadige supportersgroepen die voornamelijk actief zijn in steden met een eersteklasseclub.

Uit onze focusgroepen werd duidelijk dat het uiterst moeilijk is om groepsgeweld af te bakenen tot (een) specifieke politiezaone(s). Criminaliteit stopt niet aan grenzen en dit bleek ook uit ons onderzoek; niet alleen criminele organisaties maar ook jongerengroepen trekken weleens naar andere politiezones (alsook over de landsgrenzen heen) om geweld te plegen. In de gesprekken kan men hiervoor enkele terugkerende verklaringen vinden. Het actieterrein van gewelddadige groepen overstijgt de lokale grenzen als gevolg van (i) de doeleinden van de organisaties (bijv. een groter winstbejag, uitbreiding territorium, vergeldingsacties), (ii) menselijke connecties die de grenzen overschrijden (bijv. vriendschappen en familiebanden, verschil woon-werkplaats), (iii) een poging om genomen maatregelen te ontwijken of een verhoogde (gepercipieerde) anonimiteit te verkrijgen.

We sluiten dit hoofdstuk af met twee reflecties uit de focusgroepen. Deelnemers wijzen op de nood aan een gestructureerde aanpak die het lokale niveau overstijgt. Ook stellen ze dat het nodig is aandacht te besteden aan de oorzaken van geweld. Deze twee elementen zijn cruciaal om symptoombestrijding te vermijden alsook te verhinderen dat geweldfenomenen zich verplaatsen van één locatie naar een andere. Deze reflecties zullen we meenemen in het tweede deel van dit rapport over de beheersbaarheid van groepsgeweld zoals gepercipieerd door de lokale politiediensten.

De stad als plaats van geweldpleging door groepen

'De stad' is een terugkerend thema in onderzoek naar groeps geweld. Niet alleen zou criminaliteit *tout court* vaker voorkomen in grote steden dan in kleine steden of rurale gebieden; ook geweld gepleegd door groepen wordt wel eens gezien als een verstedelijkingsproblematiek. Sommige onderzoekers suggereerden in het verleden bijvoorbeeld dat groeps geweld of -deviantie, zoals georganiseerde misdaad of politieke dissidentie, sterker aanwezig is in grote steden. De meeste delinquenten op het platteland zouden eerder individuele dan groepsplegers zijn; hun misdrijven zijn eerder gedreven door solitaire deviantie, zoals psychische stoornissen, of misdaden gepleegd uit passie.⁹⁷ In dit opzicht dient wel opgemerkt te worden dat er heel wat meer onderzoek is verricht naar geweld in stedelijke omgevingen. Er bestaat daarentegen veel minder (vergelijkend) onderzoek naar geweld in rurale gebieden, met uitzondering van huiselijk of seksueel geweld.

In de criminologische literatuur worden verschillende verklaringen uitgewerkt om het verband tussen geweld en stedelijkheid te duiden. Een voorbeeld is de sociale desorganisatietheorie. Deze theorie veronderstelt dat grootstedelijkheid de criminaliteit verhoogt als gevolg van het afbrokkelen van familie- en vriendschapsbanden en het verminderen van de verbondenheid van individuen aan hun gemeenschap. Sterk verstedelijkte gebieden genereren anonieme, oppervlakkige en vergankelijke banden tussen mensen en de diverse belangen en opvattingen van individuen maakt dat mensen moeilijk gemeenschappelijke waarden en overtuigingen kunnen ontwikkelen. Een dergelijke situatie vermindert de sociale controle, wat misdaad stimuleert. Aanhangers van de subcultuurtheorie, daarentegen, wijzen op de prevalentie van subculturen als verklaring van het verband tussen stedelijkheid en geweld; een stedelijke omgeving genereert afwijkende of deviante subculturen, die op hun beurt een voedingsbodem bieden voor het ontstaan van crimineel gedrag. In het verlengde van deze theorie wordt geopperd dat stedelijke gebieden eerder groepgebaseerd dan individualistisch geweld aanmoedigen, onder meer omdat een stad als kanaal fungeert in de overdracht van criminele normen en waarden, en omdat crimineel ingestelde handlangers makkelijker beschikbaar zouden zijn in sterk verstedelijkte gebieden.⁹⁸

5

Sociale media en groepsgeweld: een groeierende verwevenheid

De publieke ruimte omsluit niet enkel onze fysieke leefomgeving: de online dimensie neemt een steeds ruimere rol op in de openbare ruimte, en heeft deze ook grondig getransformeerd.⁹⁹ Net zoals fysieke openbare ruimtes laten sociale media toe dat mensen met zowel kennissen als onbekenden in contact komen. Sociale media is ook een cruciale plaats voor het (verder) ontwikkelen van collectieve identiteiten en gevoelens, en het ontplooiën van solidariteit en wederzijdse steun. Ook wat betreft debatvorming en het ontwikkelen van normen en waarden bieden sociale media ongeëvenaarde mogelijkheden. Het hoeft ons dan ook niet te verbazen dat ook de online publieke ruimte regelmatig verstoord wordt door geweld. De veelzijdige interacties, blootstelling aan diverse meningen en een gevoel van ongeremde vrije meningsuiting kan leiden tot spanningen en conflicten tussen mensen en groepen.

Vijandige aanvallen, intimidaties en haatspraak op het internet beperken zich niet enkel tot de online ruimte. Soms loopt dit online geweld door naar het offline leven. Zo kan het *doxxen* van gegevens (i.e. het verzamelen van persoonlijke gegevens en die online verspreiden) gepaard gaan met een oproep tot haat of geweld en aldus leiden tot fysiek geweld. Ook andersom wordt geweld in de fysieke wereld soms doorgezet online. Voor heel wat jongeren die gepest worden, bijvoorbeeld, eindigt het pestgedrag niet meer aan de schoolpoort maar wordt het verdergezet online, bijvoorbeeld in de vorm van *happy slapping*, *flaming*, en verpersonificaties.¹⁰⁰ In heel wat gevallen is het echter juist te praten over zogeheten *onlife* geweld: een versmelting van fysieke en digitale gewelduitingen.¹⁰¹

Op welke manier geven sociale media vorm aan groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel? In onze bevraging peilden we naar de rol van sociale media in het kader van de verschillende categorieën van geweld, in het bijzonder door de aandacht te vestigen op de drie volgende aspecten: (i) de online voorgeschiedenis van het geweld (bijv. aanwezigheid van online intimidatie of bedreigingen voorafgaand aan het geweld, of online communicatie tussen daders en/of slachtoffer); (ii) de online verspreiding van

beeldmateriaal van het geweld; (iii) de lokale handhaving van geweld met een online dimensie. Uit de resultaten van de bevraging extraheren we volgende bevindingen.

Ten eerste: de meeste respondenten stellen dat groepsgeweld een online dimensie omvat. In sommige categorieën van geweld lijkt deze online dimensie meer prominent aanwezig dan in andere. Bijvoorbeeld, in het kader van geweld door jongerengroepen stelde meer dan drie kwart van de 45 respondenten die deze vraag beantwoordden, dat een online voorgeschiedenis aan het geweld voorafgaat en dat beeldmateriaal van het geweld online gedeeld wordt; respectievelijk stelden 13 respondenten en 18 respondenten dat dit altijd of vaak gebeurt, en telkens 21 respondenten dat het soms voorvalt. Ook bij geweld in het kader van hooliganisme werd hierop gewezen; van de 18 respondenten die deze vraag beantwoordden, stelden 7 respondenten dat het geweld altijd of vaak een online voorgeschiedenis heeft, en 9 respondenten dat beelden van het geweld altijd of vaak via sociale media worden verspreid. Bij geweld in het kader van rellen stelden 3 van de 6 respondenten die deze vraag beantwoordden dat er vaak een online voorgeschiedenis aan de rellen voorafgaat en 5 dat er altijd of vaak beelden van verspreid worden. Ook bij seksueel geweld (n=7) stelden 3 respondenten dat er zich vaak een online voorgeschiedenis voordoet; slechts 1 van de respondenten stelt echter dat hier ook vaak beelden online van worden verspreid.

Een heel ander beeld komt naar voren uit de resultaten over geweld tegen beroepen van algemeen belang. Hier stelde slechts een kleiner aandeel van de respondenten (n=64) dat er vaak of altijd een online dimensie aan te pas komt. 25 respondenten gaven aan dat het geweld nooit een online voorgeschiedenis heeft, en 10 respondenten dat er nooit online beeldmateriaal van wordt verspreid.

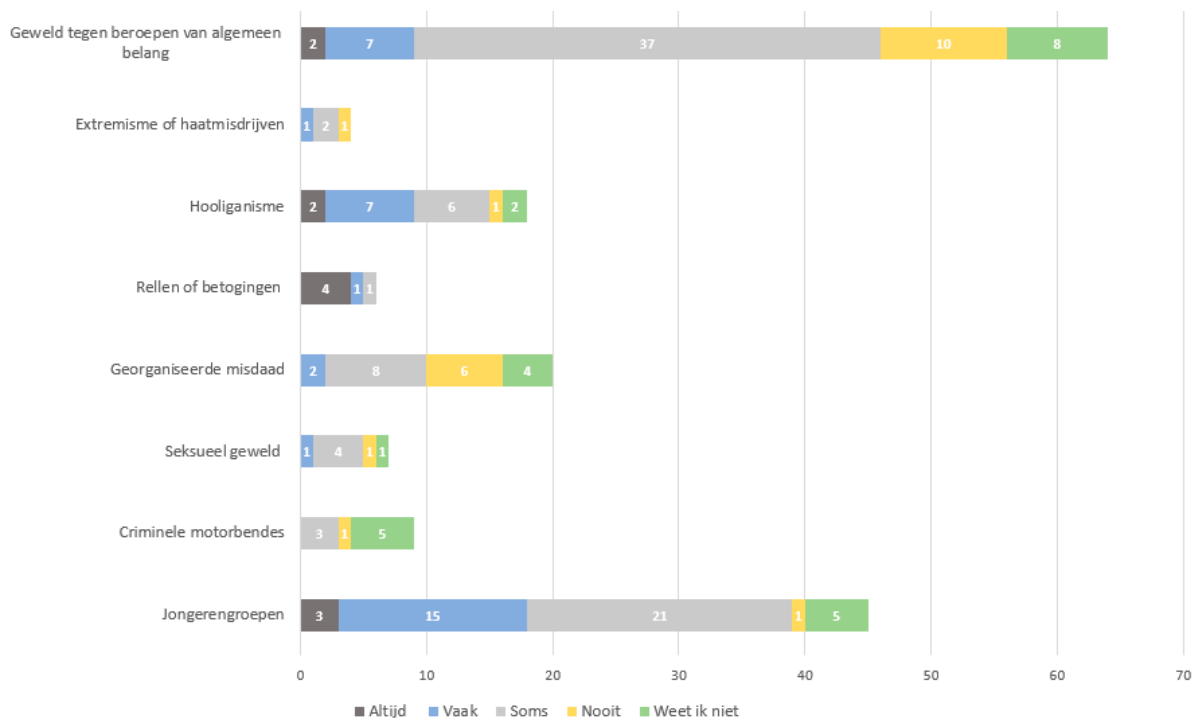
Ten tweede: een vrij grote groep respondenten stelt dat de aanwezigheid van een online dimensie bij groepsgeweld problemen voor de handhaving ervan met zich meebrengt. In het kader van geweld door hooligangroepen stelden 7 van de 18 respondenten dat het online aspect altijd of vaak problemen creëert voor de lokale handhaving van de problematiek; bij geweld in het kader van rellen of betogingen vond 4 van de 6 respondenten dit. Een meer verdeeld beeld toont zich echter bij geweld door jongerengroepen. Daar stelden 14 van de 45 respondenten dat het online aspect altijd of vaak voor drempels voor de handhaving zorgt; tegelijk vonden 8 respondenten dat het online aspect nooit problemen voor de handhaving met zich meebrengt. Ook bij geweld tegen beroepen van algemeen belang stelden 20 van de 64 respondenten dat het online aspect nooit een drempel vormt.

Ten derde: respondenten stellen dat ze voldoende zicht hebben op het feit of een online dimensie al dan niet aanwezig is bij de verschillende categorieën van groepsgeweld. Zo vinkte slechts een kleine groep van de respondenten de optie 'weet ik niet' aan. In dit opzicht kunnen we ook stellen dat respondenten over het algemeen een beter zicht hebben op de verspreiding van beeldmateriaal dan dat ze weet hebben van de online voorgeschiedenis aan het geweld. Dit is wel anders in sommige van de geweldscategorieën, in het bijzonder in het kader van geweld door georganiseerde misdadagroepen en motorbendes; daar stelden respectievelijk 6 van de 20 respondenten

en 4 van de 9 respondenten dat ze geen zicht hebben op de aanwezigheid van een online voorgeschiedenis aan het geweld, en 4 en 5 respondenten zeiden niet te weten of in deze categorie beeldmateriaal van de feiten online verspreid wordt.

Figuur 12: Wordt beeldmateriaal van groepsgeweld op sociale media gedeeld?
(in aantal politiezones)

In de bevraging werd ook gepeild naar de socialemediakanalen die gebruikt worden in het kader van de verschillende categorieën van groepsgeweld. Zo zouden gewelddadige jongeregroepen, naar het gevoel van de 22 respondenten die deze vraag beantwoordden, voornamelijk Snapchat gebruiken (17 van de 22 zones), gevolgd door Instagram (14 zones), TikTok (13 zones), WhatsApp (13 zones) en Telegram (6 zones). Dit zijn uiteraard ook de kanalen die het meest door jongeren *tout court* worden gebruikt.¹⁰² Toch kunnen we deze resultaten ook in verband brengen met reeds bestaand onderzoek naar geweld door jongeregroepen. Zo weten we uit onderzoek naar jeugdbendes dat groepen verschillende kanalen gebruiken, elk met hun eigen doeleinde. In twee recente onderzoeken over de Nederlandse *drillrap*-scene keken onderzoekers in het bijzonder naar het gebruik van YouTube, Instagram, Snapchat en Telegram door *drillrappers*. YouTube doet voornamelijk dienst als podium voor hun muziek, alsook het contact met de fans. Instagram en Snapchat hebben een gelijkaardige functie, maar dienen daarenboven ook om hun persoonlijke imago en identiteit vorm te geven, in het bijzonder hun straatidentiteit, hun betrokkenheid bij criminele activiteiten en hun bereidheid en gereedheid om geweld te plegen (onder meer door het aannemen van stoere poses, maar ook door het vertonen van wapens). Op deze kanalen worden ook provocaties en bedreigingen geuit – *drillrap* is dan ook ontstaan in het kader van

bendegeweld met als doel andere *drillrappers* publiekelijk te beschimpen of uit te dagen. Toch stellen de onderzoekers dat deze uitingen vooral van symbolische aard lijken te zijn. Op groepen in Telegram, daarentegen, stootten de onderzoekers op bedreigingen die een stap verder gaan, zoals een dodenlijst met de namen van verschillende *drillers*.¹⁰³ Telegram staat dan ook algemeen gekend als een meer aantrekkelijk kanaal voor mensen die betrokken zijn bij criminele activiteiten, omdat het een aanzienlijke mate van anonimiteit biedt.

Uit onze onderzoeksresultaten lijken bij hooliganisme vooral Instagram en Facebook belangrijk. Alle ondervraagde zones die te maken krijgen met voetbalgerelateerd geweld gaven aan dat Instagram een rol speelt en in het overgrote deel van de politiezones benoemde men Facebook als een ander belangrijk communicatiemiddel (7 van de 9 zones). Daarnaast wordt een (beperkte) rol toegekend aan Whatsapp (6 zones), Snapchat (5 zones), TikTok (4 zones) en Telegram (3 zones). Ook hooliangroepen gebruiken verschillende socialemediakanalen voor diverse doeleinden, zo weten we uit voorgaand onderzoek. Zo posten groepen online over hun daden of sturen ze foto's en video's hiervan naar andere hooligans; hiervoor zijn Facebook en Instagram geprefereerde kanalen. Daarnaast gebruiken ze Telegram voor onderlinge coördinatie, of voor communicatie met een beperkte doelgroep.¹⁰⁴ Sociale media spelen ook een belangrijke rol in vechtafspraken door voetbalhooligans, waarbij supportersgroepen steeds vaker buiten de wedstrijd(dag) de confrontatie met elkaar zoeken. Zo stelt een studie naar dit soort confrontaties dat de sociale media in toenemende mate gebruikt worden om dergelijke afspraken te maken en ook een grote factor zijn bij de toenemende populariteit van vechtafspraken, omdat de zichtbaarheid toeneemt door het delen van beeldmateriaal van de feiten. Naast WhatsApp benoemt deze studie ook afgeschermd (game)platformen als belangrijke communicatiemiddelen, bijvoorbeeld voor het ronselen van leden en maken van concrete afspraken.¹⁰⁵

Het lijkt er dus op dat gewelddadige groepen – op basis van de tot nog toe geringe onderzoeken naar socialemediagebruik in deze verschillende contexten – gebruik maken van twee afzonderlijke typen socialemediakanalen. Een eerste groep kanalen doet voornamelijk dienst voor externe doeleinden, bijvoorbeeld om zichzelf te profileren, om een bepaald beeld van zichzelf uit te dragen in de online wereld en in andere groepen, of om een gedeelde identiteit of groepsgevoel te creëren. Een tweede groep kanalen doet voornamelijk dienst voor interne doeleinden, zoals de organisatie en coördinatie van acties en gewelddadige activiteiten. Deze socialemediastrategie reflecteert een bredere tegenstrijdigheid waarmee heel wat gewelddadige groepen lijken te worstelen: enerzijds is er de noodzaak van geheimhouding van het eigen bestaan en de eigen gewelddadige activiteiten en anderzijds is er het streven naar het opbouwen en uitdragen van een sterke reputatie richting andere rivaliserende groepen en de brede bevolking in het algemeen.

In de focusgroepen brachten respondenten het thema 'sociale media' heel vaak spontaan ter sprake. Ze wezen op verschillende manieren waarop sociale media mee bepalen of groepsgeweld al dan niet tot stand komt, escaleert en weer wegebt.

Ten eerste werd er gewezen op de rol van sociale media als facilitator van de organisatie en bijeenkomsten van groepen die geweld plegen. Sociale media hebben niet alleen een groter bereik (zowel wat betreft het aantal mensen dat men kan bereiken als de geografische afstand), maar het gebeurt ook allemaal veel sneller: *“Vroeger moest je een hele organisatie hebben om mensen bijeen te krijgen. Als een betoging sociaaleconomisch gericht was, dan waren dat vaak vakbondsorganisaties, waarmee de politie ook wel contacten had. Dan kon je via je contacten informatie krijgen over hoe het ongeveer ging verlopen en wat de risico’s waren. Maar door een oproep op de sociale media kan men onverwacht heel veel volk bijeenbrengen, waarbij wij totaal niet weten over wie het gaat, wat de intenties zijn, wat er eventueel zou kunnen gebeuren. Je kan heel moeilijk een risico-inschatting maken.”*¹⁰⁶ Voor de deelnemers van de focusgroepen zorgt dit voor heel wat onvoorspelbaarheid: het wordt voor politiediensten heel moeilijk om (snel) paraat te staan met de gepaste middelen en personeel.

Ook in de literatuur over openbare ordehandhaving is geschreven over de moeilijkheden om deze nieuwe vorm van protestvoering, de zogenaamde ‘*new way of protesting*’, te beheren. Het gaan dan vooral over de nieuwe communicatie- en organisatiemogelijkheden van de sociale media, het gebrek aan een duidelijke leider of aanspreekpunt van de beweging, protestacties die spontaan en ongeorganiseerd tot stand komen (bijvoorbeeld als gevolg van oproepen op sociale media), en deelnemers die vaak slechts door middel van een losse structuur aan elkaar verbonden zijn. Deze nieuwe vorm van protestvoering brengt heel wat uitdagingen mee voor ordediensten, die voornamelijk opereren via een model van genegotieerd beheer; de politie maakt in dat geval voordien afspraken met de organisatoren van demonstraties, en een deel van de verantwoordelijkheid komt ook bij die organisator te liggen.¹⁰⁷

Deelnemers aan de focusgroepen maakten gelijkaardige bedenkingen over de organisatie- en coördinatiemogelijkheden van de sociale media in het kader van geweld in andere contexten, zoals uitgaansgerelateerd geweld, of geweld door criminele motorbendes en bendegeweld. Een deelnemer van focusgroep 2: *“Enkele maanden geleden hadden wij bijvoorbeeld een incident waarbij de step van iemand met Marokkaanse afkomst was gestolen, vermoedelijk door een groepje afkomstig uit de Oostbloklanden van [een andere politiezone]. In een mum van tijd hadden die 2 groepen gevormd en die zijn gaan badderen in het bos. Dat heb je gewoon niet in de hand: 50 of 70 jongeren die op elkaar aan het kloppen zijn. Dat is opgeschaald en geëscaleerd, het is onvoorspelbaar. Zo uit het niks.”*¹⁰⁸

Ten tweede: sociale media kunnen een katalyserend en versterkend effect op groepsgeweld hebben. In dit opzicht werd bijvoorbeeld enkele keren verwezen naar de rol van de sociale media bij het wapengebruik. Zo zien sommige deelnemers aan de focusgroepen het stijgende wapenbezit en -gebruik bij jongeren als een onderdeel van een subcultuur, waarbij een geweld- en wapencultuur op sociale media wordt verheerlijkt. De sociale media dienen dan als versterker van deze gewelddadige subcultuur. Het versterkend en cyclisch effect van sociale media op geweld door jeugdbendes (onder meer in het kader van *drillrap*) wordt ook benadrukt in de literatuur. Zo stellen onderzoekers over bendegeweld dat provocaties op de sociale media een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van geweld door *gangs*. Ze

maken bijvoorbeeld dat vetes gemakkelijker kunnen blijven doorzinderen dan bij de ruzies van vóór het socialemediatijdperk, die sneller uitdoofden door minder communicatiemogelijkheden. Daarnaast kan de publieke aard van content die via socialemediakanalen verspreid wordt een spillovereffect hebben op offline geweld. Provocaties kunnen door sociale media een groot publiek bereiken, waardoor bendeleden er sneller op zullen ingaan om geen gezichtsverlies te leiden.¹⁰⁹ De reikwijdte van een bepaald bericht lijkt dan ook een factor te zijn die ertoe bijdraagt of een provocatie leidt tot offline geweld of niet.¹¹⁰ Onderzoekers over bendegeweld wijzen ook op de mogelijke gevolgen van expliciet gewelddadige beelden, zoals die voorkomen in *drillrap*-video's. Bendeleden gebruiken dit soort muziek niet enkel om te pronken met gewelddaden, maar ook om (leden van) rivaliserende bendes te vernederen en te treiteren, wat in de *gang culture* vaak leidt tot vergeldingsacties en zo zorgen voor een sneeuwbal effect.¹¹¹

Enkele deelnemers vertelden hoe het gebruik van sociale media in het kader van groepsgeweld op een andere manier een katalyserend effect kan hebben. Zo kunnen geweldvertoningen (alsook schijnvertoningen) een eigen leven beginnen te leiden, los van de realiteit, wat indruk kan maken op rivaliserende groepen, en kan leiden tot tegenreacties. Dit soort vertoningen kan ook de veiligheidsbeleving van de algemene bevolking beïnvloeden. Daarnaast stellen enkele deelnemers dat de verheerlijking van geweld op de sociale media ook kan leiden tot gewenning van geweld. Twee deelnemers vertelden over een nieuw geweldfenomeen op de sociale media: MMA-influencers^a die op de sociale media wedstrijden organiseren met als doel extreem geweld te plegen. Men geeft dan scores aan de gewelduitingen van de deelnemers, bijvoorbeeld als men iemand van een andere groepering kan neersteken. Dit soort fenomenen zou voor gewenning zorgen: *“Er komt zodanig veel binnen via sociale media dat het op de duur normaal lijkt. Vroeger moest je het al enkele keren zien om aan geweld te wennen; nu kan je de hele dag naar dat soort filmpjes kijken.”*¹¹² In dit opzicht werd ook verschillende keren gewezen op de drempelverlagende impact van de sociale media wat betreft geweld tegen de politie. Verbaal geweld tegen politiepersoneel op de sociale media zou volgens sommige deelnemers leiden tot een dalend respect voor de politie en mogelijk zelfs tot fysiek geweld.¹¹³

Tussentijdse conclusie

In dit hoofdstuk bekeken we op welke manier de sociale media vormgeven aan groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel. We deden dit in het bijzonder door de aandacht te vestigen op de online voorgeschiedenis van het geweld en de online verspreiding van beeldmateriaal van geweldsincidenten. Onze gesprekspartners wezen op verschillende manieren waarop de sociale media mee bepalen of groepsgeweld al dan niet tot stand komt, escaleert en weer wegebt. Ten eerste: sociale media hebben een faciliterende rol wat betreft de organisatie en het bijeenkomen van groepen; men kan veel sneller ageren en heeft een groter bereik, zowel wat betreft de geografische afstand als

---

a MMA staat voor *Mixed Martial Arts*, een vechtsport waarin afwisselende technieken vanuit verschillende vechtsporten gebruikt worden.

het aantal mensen dat men kan bereiken. Ten tweede: sociale media kunnen een katalyserend en versterkend effect op groepsgeweld hebben, bijvoorbeeld wanneer geweldvertoningen een eigen leven gaan leiden, los van de realiteit, of vergeldingsacties met zich meebrengen. Ten derde: sociale media zouden een drempelverlagende impact hebben en kunnen leiden tot gewenning aan geweld.

We peilden ook naar hoe de lokale politie de handhaving van geweld met een online dimensie ervaart. In dit opzicht werd voornamelijk gewezen op de onvoorspelbaarheid van geweld: terwijl het voor geweldplegers makkelijker is om zich snel en onverwacht met velen te organiseren, lijkt het voor politiediensten uiterst moeilijk om prompt met de gepaste middelen en personeel paraat te staan of tussen te komen.

Geweld als spektakel: een nieuwe rol voor sociale media

Heel wat onderzoekers hebben zich de voorbije jaren gebogen over de verschillende manieren waarop de sociale media een impact kunnen hebben op collectieve geweldpleging. Ze wijzen bijvoorbeeld op de mogelijkheden op het vlak van **communicatie, organisatie en mobilisatie van geweldplegers**. De snelheid van informatieverspreiding en het organisatievermogen van sociale media kunnen een belangrijke invloed hebben, niet alleen op het ontstaan van protesten, maar ook op het uitbreken en escaleren van geweld tijdens zulke protesten. De sociale media kunnen ook **de publieke opinie vormen**, die één van de cruciale contextuele factoren is die de uitkomsten van politiek geweld bepaalt.¹¹⁴ De werking van de sociale media is in dit opzicht echter vaak nogal onvoorspelbaar. Het tentoonstellen van geweldpleging in het kader van protesten (zowel door protestvoerders als door ordediensten) kan ervoor zorgen dat de zaak waarvoor gevochten wordt aandacht krijgt. Dit kan een versterkend effect hebben, bijvoorbeeld indien het steun van de bredere bevolking met zich meebrengt of nieuwe aanhangers van de zaak of deelnemers aan het geweld genereert. Maar gewelddadige tactieken kunnen ook de publieke opinie van zich vervreemden wanneer ze worden gedemoniseerd door (sociale)media-aandacht of aanhangers afschrikken.¹¹⁵

Sociale media kunnen ook **inwerken op zowel intra- als inter-groepsdynamieken**. Ze kunnen bijvoorbeeld het vormen van een gedeelde sociale identiteit bevorderen tussen individuen die in het echte leven misschien nooit met elkaar in aanraking zouden komen. Wanneer een pakkend beeld of verhaal op de sociale media aansluiting vindt bij andere individuen of groepen, of wanneer gevoelens van frustratie en ongenoegen van afzonderlijke individuen een verbindend verhaal vormen, kan dit zich ombuigen tot collectieve gevoelens van ongenoegen en zelfs ontaarden in geweldpleging.¹¹⁶ Dit proces vond bijvoorbeeld plaats in het kader van de Black Lives Matter-protesten in 2020. De verspreiding van beelden over het hardhandige politioptreden tegen George Floyd fungeerde als katalysator voor het uitgroeien van de BLM-beweging in verschillende landen.¹¹⁷ Tegelijk brachten in de Verenigde Staten valse geruchten op sociale media over een dreiging van Antifa en hun betrokkenheid bij gewelddadigheden tijdens protesten ook

tegenbewegingen op gang: in de staat Idaho trokken zowel rechts-extremistische groepen als gewapende milities de straat op om te patrouilleren.¹¹⁸

Publieksbereik speelt echter ook bij andere uitingen van groepsgeweld vaak een rol. De brede draagwijdte van de sociale media biedt ook nieuwe mogelijkheden voor geweldplegers die voldoening halen uit het feit dat ze **een publiek platform voor hun gewelddaden** hebben – ook al weten ze dat dit als bewijs tegen hen kan worden gebruikt.¹¹⁹ Daders plaatsen beelden van hun geweld vaak op het internet om status of aandacht te genereren, omdat ze weten dat visuele weergaven van geweld populair zijn.¹²⁰ Zo worden bij groepsverkrachtingen of extreem pestgedrag steeds vaker foto's en video's van de daden gemaakt – door de daders zelf of door omstaanders. Deze beelden – die soms onderdeel van de “pret” van de geweldpleging uitmaken – worden dan tijdens en na het incident verspreid. Geweldpleging wordt als dusdanig een soort van 'kijkspport' of 'entertainment-geweld'.¹²¹

6

Omgaan met groepsgeweld: de puzzelstukken

In de voorgaande hoofdstukken schetsten we een omgevingsanalyse van groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel. In hoofdstuk 6 en hoofdstuk 7 bespreken we de beheersbaarheid van de fenomenen waarmee de politiezones in aanraking komen. We trachten een antwoord te bieden op de volgende vragen. Hoe ervaart de lokale politie de beheersbaarheid van de gewelduitingen in hun politiezone? Welke elementen nemen zij (niet) mee in hun inschatting van de beheersbaarheid?

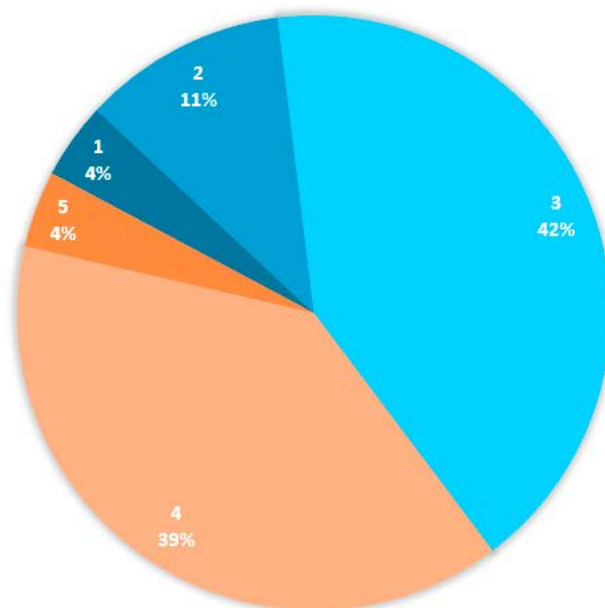
In de bevraging werd aan de respondenten gevraagd om bij elk van de in hun zone aanwezige categorieën van geweld een inschatting te maken wat betreft de beheersbaarheid van de problematiek. Hiervoor werd een numerieke beoordelingsschaal van 0 tot 5 gebruikt, waarbij 0 staat voor 'erg onbeheersbaar' en 5 voor 'volledig beheersbaar'. We stellen een eerste reeks bevindingen vast als we voor elke politiezone die deze vraag beantwoordde (n=72) het gemiddelde van de beoordelingen van de verschillende categorieën van geweld bekijken. Van deze 72 zones gaf 15% een vrij lage gemiddelde beheersbaarheidsscore (i.e. 0, 1, of 2), 42% gaf een score van 3, en 43% gaf een hoge score (i.e. 4 of 5).^a Men gaf slechts in minder dan een vijfde van de zones een lage gemiddelde score, maar toch ervaart men in heel wat zones één of meerdere afzonderlijke vormen van geweld als vrij onbeheersbaar: in maar liefst 25 zones (35%) gaf men bij één of meerdere vormen van geweld een score van 0, 1 of 2. (Zie Figuur 13)

---

a Bij het berekenen van deze percentages werden de gemiddelden afgerond als volgt: een gemiddelde van 2,4 werd afgerond naar 2; een gemiddelde van 2,5 werd afgerond naar 3.

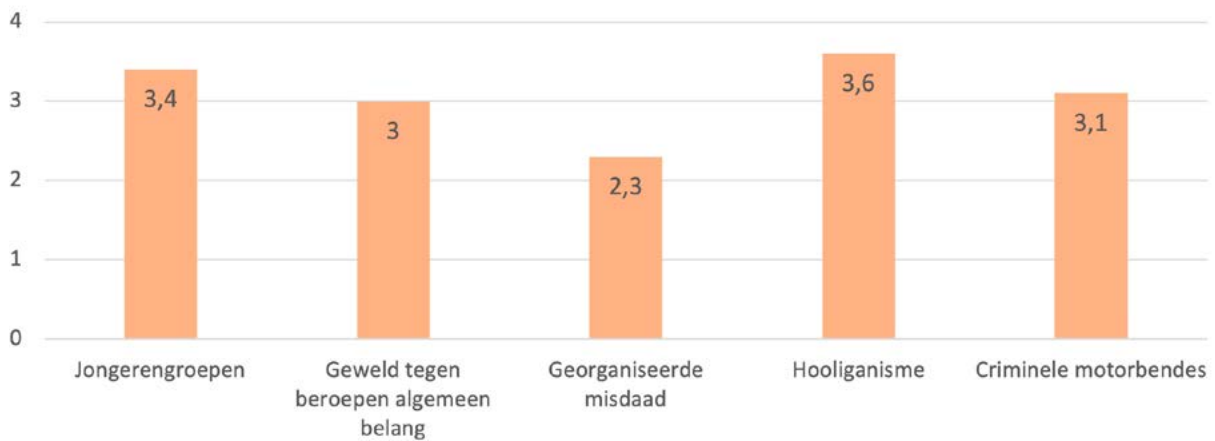
Figuur 13: Gemiddelde beheersbaarheidsscore van groepsgeweld (percentage politiezones, n=72, 0 staat voor erg onbeheersbaar en 5 voor volledig beheersbaar)

Een tweede reeks bevindingen komt voort uit de analyse van de categorieën van geweld afzonderlijk. In deze analyse laten we de categorieën van geweld buiten beschouwing waarvoor we te weinig antwoorden verkregen, namelijk 'geweld in het kader van rellen en betogingen', 'seksueel geweld', en 'gewelddadig extremisme en haatmisdrijven'.

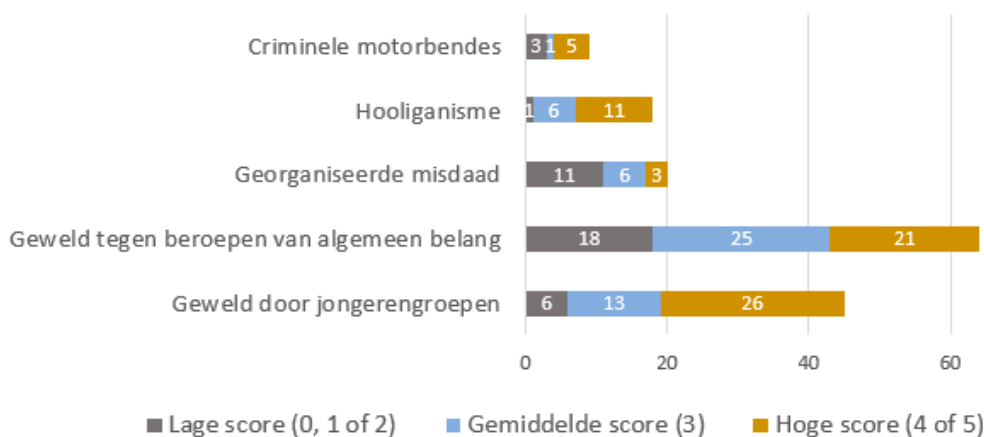
Als we het gemiddelde van de gegeven scores voor elke geweldscategorie afzonderlijk bekijken, dan zien we dat respondenten de beheersbaarheid van hooliganisme als het hoogst ervaren. Voor deze geweldscategorie gaven 18 zones een beheersbaarheidsscore; het gemiddelde van deze scores ligt boven 3,5. De gemiddelde beheersbaarheidsscores van geweld door jongerengroepen (45 zones), geweld door criminele motorbendes (9 zones) en geweld tegen beroepen van algemeen belang (64 zones) liggen tussen 3 en 3,5. Tot slot stellen we vast dat geweld door georganiseerde misdaadgroepen (20 zones) heel wat minder beheersbaar lijkt, met een gemiddelde score van net boven de 2. (Zie *Figuur 14*)

Figuur 14: Gemiddelde beheersbaarheidsscore per geweldscategorie (waarbij 0 voor erg onbeheersbaar en 5 voor volledig beheersbaar staat)

De gemiddelde beheersbaarheidsscores alleen geven echter een onvolledig beeld omdat ze geen inzicht bieden in hoe de scores zijn verdeeld. Als we de scores van de politiezones afzonderlijk bekijken, stellen we vast dat heel wat zones een hoge beheersbaarheidsscore (d.w.z. 4 of 5) hebben gegeven voor geweld door jongerengroepen en hooligans (26 van 45 zones en 11 van 18 zones, respectievelijk). Een vrij grote groep gaf daarentegen een lage score (d.w.z. 0, 1 of 2) voor geweld in het kader van de georganiseerde misdaad (11 van 20 zones). Wat betreft geweld door criminele motorbendes en geweld tegen beroepen van algemeen belang zijn de resultaten eerder gelijk verdeeld tussen lage en hoge scores. (Zie *Figuur 15*) We hebben deze resultaten ook naast de verstedelijkingsgraad van de politiezones gelegd. In dit opzicht zijn er geen duidelijke verschillen merkbaar. Dit wil zeggen dat de voorgaande bevindingen over de gepercipieerde beheersbaarheid per geweldscategorie zich vrijwel evenredig lijken voor te doen wat betreft de verschillende typen van politiezones. Een voorbeeld: in de groep van 26 zones die een hoge beheersbaarheidsscore gaven met betrekking tot geweld door jongerengroepen, merken we een vrijwel even grote vertegenwoordiging van landelijke, gemiddelde als stedelijke zones op (d.w.z. met betrekking tot het totaal aantal zones van die categorieën die deze vraag beantwoordden). Eenzelfde situatie doet zich bijvoorbeeld voor in de groep van 11 zones die een lage beheersbaarheidsscore gaf voor geweld door georganiseerde misdadgroepen. Dit wil zeggen dat zowel landelijke als stedelijke zones op een evenredige manier moeite hebben met het beheersen van geweld in het kader van de georganiseerde misdaad.

Figuur 15: De beheersbaarheidsscores voor de verschillende geweldscategorieën (totaal aantal zones, 0 staat voor erg onbeheersbaar en 5 voor volledig beheersbaar)

Wat zijn de oorzaken van deze gepercipieerde (on)beheersbaarheid van de voorkomende problemen? Op basis van de gegeven beheersbaarheidsscore werd aan respondenten een aantal redenen voorgelegd;^a door middel van meerkeuzevragen (waarin men meerdere mogelijke antwoorden kon aanvinken) werd aan respondenten gevraagd waarom ze de problematiek als eerder beheersbaar of onbeheersbaar ervaren. De meest aangevinkte redenen om een problematiek als eerder beheersbaar te ervaren zijn een lage frequentie en ernst van het geweld, een goede samenwerking met andere diensten, de doeltreffendheid van genomen maatregelen, en voldoende zicht op de problematiek. Daartegenover staan enkele redenen die werden gegeven voor een eerder lagere ervaren beheersbaarheid van de problematieken: het aanvoelen dat de problematiek de grenzen van de politiezone overschrijdt, onvoldoende personeel en middelen, onvoldoende zicht op de problematiek, en wettelijke beperkingen (bijvoorbeeld wat betreft informatie-uitwisseling en GDPR-wetgeving).

Als we naar de afzonderlijke vormen van geweld kijken, wordt een meer gedetailleerd beeld zichtbaar. In het kader van geweld door criminele motorbendes, georganiseerde misdaadgroepen en hooligan-groepen is de meest gegeven reden voor de onbeheersbaarheid van het geweld dat de problematiek de grenzen van de politiezone overstijgt. Deze reden primeerde ook bij geweld tegen beroepen van algemeen belang. Een onvoldoende zicht op de problematiek was dan weer bij geweld door jongerengroepen, seksueel geweld, maar ook geweld door criminele motorbendes^b de

a Respondenten die voor een geweldscategorie een score hoger dan 3 gaven, werd gevraagd om redenen aan te vinken voor de beheersbaarheid van de problematiek. Aan respondenten die een score van 3 of minder gaven, werd dan weer gevraagd naar redenen van de ervaren onbeheersbaarheid van de problematiek. Deze vraag werd aan de respondenten voorgelegd voor elke geweldscategorie die in hun politiezone aanwezig is.

b Bij geweld door criminele motorbendes werden twee redenen even vaak aangevinkt, nl. een problematiek die de grenzen van de politiezone overstijgt en het gebrekkige zicht op de problematiek.

meest aangevinkte reden van een ervaren onbeheersbaarheid. Onvoldoende middelen en personeel werd dan weer bij geweld in het kader van rellen en betogingen het vaakst vermeld. Politiezones die stelden dat geweld tegen beroepen van algemeen belang eerder beheersbaar is, wezen hiervoor voornamelijk op een goede samenwerking met andere diensten, alsook de lage frequentie en ernst van het geweld. Deze laatste reden werd ook het vaakst aangevinkt door zones die geweld door criminele motorbendes als eerder beheersbaar ervaren. Bij geweld door jongerengroepen lijkt dan weer de doeltreffendheid van de genomen maatregelen de meest doorslaggevende reden te zijn voor de beheersbaarheid van de problematiek.

In de focusgroepen werd uitvoerig over de beheersbaarheid van de problematiek van groepsgeweld gepraat. Deelnemers brachten bepaalde thema's herhaaldelijk ter sprake. In de subsecties hieronder zullen we dieper op deze thema's ingaan.

Middelen en capaciteit

Een eerste belangrijke reden voor het al dan niet beheersen van groepsgeweld zijn volgens deelnemers van de focusgroepen de middelen en capaciteit waarover een politiezone beschikt. Verschillende deelnemers vermeldden in dit opzicht een gebrekkige kennis van het politiepersoneel in de aanpak van geweld. Dit gebrek aan kennis doet zich voor op twee domeinen: basiskennis en gespecialiseerde kennis. Ze stelden dat recent aangeworven politieagenten soms een gebrek hebben aan basiskennis en vaardigheden die nodig zijn om op het terrein te werken – bijvoorbeeld specifieke politietechnieken, principes van geweldbeheersing, gedragswetenschappelijke en relationele vaardigheden, of een juiste houding. In dit opzicht werd de oorzaak gelegd bij een gebrekkige kwaliteit van de politieopleiding, waar professionele basiscompetenties van het politieambt worden onderwezen.

Daarnaast werd opgemerkt dat lokale politiezones steeds meer nood hebben aan gespecialiseerde profielen. Het scala aan verwachtingen ten aanzien van de lokale politie wordt steeds groter, waardoor bijkomende specialisaties nodig zijn. Zo werd er bijvoorbeeld gewezen op de nood aan profielen op het vlak van communicatie (bijv. een communicatieverantwoordelijke die de dagdagelijkse communicatie over de werking van de politie op sociale media onderhoudt), technologie (bijv. specialisten in open source intelligence oftewel OSINT), en juridische aspecten (bijv. voor het verduidelijken van wetgeving of voor het begeleiden van de bestuurlijke aanpak). Een gesprek tussen twee deelnemers van focusgroep 1: *“Het scala van verwachtingen van onze politiemensen wordt ook almaar groter; er komt van alles en nog wat bij.” “Eigenlijk worden ze gevormd als generalisten, maar het is zo gespecialiseerd allemaal. De wetgeving voor een interventiedienst, bijvoorbeeld, is enorm uitgebreid.”*¹²²

In de focusgroepen werd niet alleen gewezen op een ontoereikende kennis van het aanwezige personeel, maar ook op een tekort aan personeel en middelen. Dit probleem lijkt zich vooral voor te doen bij landelijke of middelgrote zones. Zij zouden kampen met onvoldoende personeel, niet alleen wat betreft interventies, maar ook voor een proactieve politionele aanpak. Een te lage personeelsbezetting belemmert niet alleen de zichtbare aanwezigheid in de politiezone, maar vormt ook een drempel voor de

uitwerking van een integrale veiligheidsaanpak. Verschillende deelnemers van kleinere zones wezen erop dat ze graag agenten van hun korps zouden willen inzetten voor een functie als jongerencoach of in het kader van een gemeenschapswacht, maar dat ze hiervoor over onvoldoende personeel beschikken. Bij de zeer verstedelijkte zones lijkt dit probleem niet te bestaan. Daar wordt vaker personeel ingezet voor het uitvoeren van meer specifieke opdrachten, zoals een bemiddelingsteam^a, een argusploeg^b, of een hondenbrigade.

Ook wat betreft de beschikbare middelen werd regelmatig gewezen op tekorten om met de bestaande uitdagingen om te gaan. Voor sommige lokale politiezones lijkt het in het bijzonder een uitdaging om mee te evolueren met de technologische voortuitgang; dit vereist vaak dure tools en technologieën die niet in hun budget passen. Het gaat bijvoorbeeld over technologische systemen en apparatuur, zoals een mobiel of vast cameranetwerk, software voor het uitlezen van mobiele telefoons, of drones. Een gesprek uit focusgroep 1: *“Simpel voorbeeld in de ratrace waar we tegenwoordig allemaal voor staan: als je kijkt naar UFED premium, een tool om GSM’s uit te lezen, zie je dat de nieuwe versie 36.000 euro kost. Dat is voor ons niet haalbaar hè.” “Elke zone moet dat nu apart kopen.” “Voilà. Anders torpedeer je jezelf weer naar het stenen tijdperk. Je moet wel ergens mee. Dus je moet hulp gaan zoeken.”*¹²³ Sommige politiezones zijn dan ook samenwerkingsverbanden met andere zones aangegaan met als doel tegemoet te komen aan de steeds uitdagendere en gespecialiseerde noden. Ze kunnen dan samen middelen aankopen of onderling capaciteit en middelen uitwisselen. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen de PZ Antwerpen en vier West-Vlaamse politiezones onder de noemer ANTW4WVL.

Verschillende deelnemers aan de focusgroepen lichtten toe waarom deze aangehaalde tekorten een impact hebben op de beheersbaarheid van groepsgeweld. Ze benadrukten het belang van een zichtbaar aanwezige, betrokken, en degelijk opgeleide politie als voorwaarde voor de beheersing van de problematieken in hun zone. Het ter beschikking hebben van voldoende personeel is nodig voor de uitbouw van zowel een proactieve als reactieve aanpak van het geweld. Wat betreft een proactieve aanpak is het nodig om contacten op het terrein uit te bouwen. Zo kan een interne Dienst Jeugd het contact met de lokale scholen onderhouden of kunnen wijkagenten investeren in contacten in de buurten waarin ze actief zijn. Deze betrokkenheid is belangrijk om vroegtijdig informatie in te winnen over spanningen, en zich voor te bereiden op een mogelijke escalatie naar geweld. De aanwezigheid en zichtbaarheid van de politie kan ook een rol spelen als ‘ontrappingsstrategie’, bijvoorbeeld op plaatsen waar veel mensen samenkomen of regelmatig geweld plaatsvindt, zoals een fuif, festival, of een lokale carnavalsviering. Voor een degelijke reactieve aanpak is het dan weer nodig om snel voldoende personeel ter plaatse te sturen, waarvoor bijvoorbeeld een extra inzetbare nachtploeg zinvol kan zijn.

---

a In een van de politiekorpsen is een bemiddelingsteam actief. Dit team staat bijvoorbeeld in voor het vroegtijdig signaleren van problemen, het opvolgen van een opgelegd huisarrest, interveniëren bij spanningen op het terrein, of herstelgericht werken, (bijv. gericht op het herstellen van vertrouwen in de politie na klachten over een te hardhandig optreden van de politie).

b Een argusploeg zet zich in op het vergaren van extra informatie op het terrein, bijvoorbeeld in het kader van overlast en criminaliteit.

Daarnaast kan een gebrek aan professionele basiscompetenties of ervaring bij politiediensten een rol spelen bij het uitbreken van geweld. Een gedegen kennis van basisvaardigheden en een juiste houding bij politiediensten is cruciaal zowel wat betreft het voorkomen dat er problemen ontstaan, als het beheersen van problemen en het voorkomen van verdere escalatie. Een deelnemer stelde dan ook dat het gebrek aan kennis en basiscompetenties soms mee aan de basis ligt van geweldsdelicten tegen de politie: *“We hebben tegenwoordig bodycambeelden, zodat we ook hier en daar eens iets kunnen zeggen over de wijze waarop het politiepersoneel de situatie aanpakt. En dan heb ik het over basisissues qua geweldbeheersing, zoals veiligheidsafstand, het goed afstemmen van de aanspreker en beveiliging. Deze zaken zouden er moeten ingedrild zijn tijdens de politieopleiding, maar dat gebeurt niet altijd.”*¹²⁴

Beeldvorming

Een belangrijke voorwaarde voor het tegengaan van geweldsproblematieken is een goede beeldvorming: alvorens men een probleem kan aanpakken, is het nodig het goed in kaart te brengen. Beeldvorming over dadergroepen is ook belangrijk, gelet op de vaak uiteenlopende typen daders die in zulke groepen betrokken zijn. (Zie kader op pagina 73) Heel wat deelnemers aan de focusgroepen stelden echter dat de beeldvorming van groepsgeweld vaak moeilijk verloopt. Ze benoemden verschillende redenen voor deze zwakke informatiepositie.

Deelnemers van de focusgroepen noemden ten eerste een zwakke bovenlokale ondersteuning aan lokale politiezones op het vlak van beeldvorming. In de geïntegreerde politie, gestructureerd op twee niveaus, ondersteunt de federale politie de lokale zones met beeldvorming en informatiedeling op twee manieren: door haar gedeconcentreerde diensten^a in de gerechtelijke arrondissementen – in het bijzonder de Arrondissementele Informatiekruispunten (AIK) – en door haar centrale directies en diensten – bijvoorbeeld beeldvorming over bijzondere fenomenen zoals criminele motorbendes, terrorisme en extremisme, en georganiseerde misdaadgroepen.

Wat betreft de gedeconcentreerde vorm van ondersteuning verwezen heel wat deelnemers naar enkele knelpunten in de werking van de AIK's^b. Ze achten de informatieverstrekking vanuit het AIK onvoldoende. Het Informatiekruispunt fungeert volgens hen vaak slechts als doorgeefluik van informatie; de gebrekkige contextualisering van de informatie maakt dat de rapporten die ze vanuit het AIK krijgen hun meerwaarde missen. Er werden ook mankementen in de informatiedoorstroming tussen de verschillende politiezones opgemerkt. Sommige deelnemers achten deze informatiedeling te traag, waardoor ze het heft liever in eigen

-
- a De federale politie heeft per gerechtelijk arrondissement een gedeconcentreerde coördinatie- en steundirectie (CSD), onder leiding van een bestuurlijk directeur-coördinator (DirCo). Het AIK maakt deel uit van deze arrondissementele CSD's. Sinds de wet tot hervorming van de gerechtelijke arrondissementen van 2014 telt België nog twaalf gerechtelijke arrondissementen, die grotendeels samenvallen met de provincies.
- b In elk arrondissement is een Arrondissementeel Informatiekruispunt aanwezig, dat tot de Communicatie- en informatiedienst van het arrondissement (SICAD) van de federale politie behoort. Het AIK vormt het knooppunt voor politieel informatiebeheer. Deze dienst heeft tot taak data en politieel informatie te verzamelen, analyseren en herwerken om meerwaarde te bieden voor het terreinwerk. Het AIK staat ook in voor de fenomeenopvolging en informatiedoorstroming naar en tussen de politiediensten.

handen nemen. Dan wordt er direct met andere zones contact gelegd, bijvoorbeeld via persoonlijke contacten, waarbij het AIK wordt geïnformeerd als vorm van ‘formaliteit’. Een gesprek tussen twee deelnemers van een focusgroep: *“Na zoveel jaren is ons geloof in de informatiedeling door het AIK een beetje verzwakt. Wij geven informatie door aan het AIK, en die moet dat verdelen en verrijken naar de andere politiezones, bijvoorbeeld in andere arrondissementen. Nu, wat er geleidelijk aan het gebeuren is, is dat de zones zelf hun eigen briefing maken en die delen met omliggende zones, met het AIK in kopie. Zodanig dat we veel sneller onze informatie kunnen delen met elkaar, maar dat het AIK de informatie zagezegd ook heeft gehad en heeft kunnen doorsturen.”* *“Wat wij ook zien is dat er een netwerk is van LIK’s^a die informatie delen over de arrondissementsgrenzen heen en dat het AIK in kopie staat.”*¹²⁵

Daarnaast stelden andere deelnemers dat de verschillende AIK’s gebrekkig onderling communiceren. Dit maakt kennisdeling over problematieken die de arrondissementele grenzen overstijgen, moeilijk. Deelnemers wijten deze trage en gebrekkige informatieverstrekking en -doorstroming aan de personeelstekorten waarmee de AIK’s zouden kampen, wat de Informatiekruispunten belemmert hun basistaken te vervullen.

Wat betreft informationele ondersteuning vanuit de gecentraliseerde diensten van de federale politie – bijvoorbeeld informatie over gespecialiseerde fenomenen, onder meer door OSINT-gegeneerde data – was men minder kritisch. De gecentraliseerde diensten verstrekken over het algemeen de informatie die vanuit lokale politiezones wordt gevraagd. Doch, deelnemers aan de focusgroepen wezen erop dat deze informatieverstrekking voornamelijk op een passieve manier gebeurt; enkel wanneer men vanop het lokale niveau specifiek naar informatie vraagt, kan men die verkrijgen. Dit wil zeggen dat men op lokaal niveau reeds vrij goed zicht moet hebben op de aanwezigheid of hoedanigheid van een specifieke problematiek, alvorens men informatie bij de gecentraliseerde diensten van de federale politie kan aanvragen. Ook in dit opzicht werd de oorzaak gelegd bij tekorten aan personeel en middelen bij de federale politie.

In de interviews werd ook verwezen naar de afwezigheid van een Nationaal Informatiekruispunt of een NIK. Bepaalde geweldfenomenen doen zich weliswaar over het hele land voor (bijvoorbeeld geweld dor jongerengroepen), maar worden niet fenomeenmatig opgevolgd door de gecentraliseerde diensten van de federale politie. Dit maakt dat er over deze fenomenen dus niet altijd een centrale beeldvorming bestaat.¹²⁶

Wel werd gewezen op enkele uitzonderingen in deze gebrekkige bovenlokale informatievergaring en -deling. Op sommige gebieden, zoals de bestrijding van terrorisme en extremisme, zijn ad hoc-mechanismen voor proactieve informatieverzameling en -deling opgezet. In de focusgroepen verwees men bijvoorbeeld naar de Lokale Integrale Veiligheidscel Radicalisering (LIVC R) en de Local Task Force (LTF). Dit zijn lokale en arrondissementele overlegplatforms waarin men beschikbare gegevens over geradicaliseerde individuen of groepen kan uitwisselen en

---

a Het Lokaal Informatiekruispunt vormt het aanspreekpunt van de lokale politiezone voor het Arrondissementeel Informatiekruispunt van de federale politie.

waarvoor de information officer, het aanspreekpunt van de lokale politie binnen de platforms, ook standaard activiteitenrapporten van het bovenlokale niveau krijgt. Ook in het kader van de opbouw van Arrondissementale Informatie- en Expertisecentra in de strijd tegen drugscriminaliteit (ARIEC's) *“gaat men over het muurtje kijken, naar de andere ARIEC's die al veel langer bestaan en naar de goede praktijken in de aanpak van dit soort problematieken die reeds in andere gemeenten werden geïdentificeerd.”*¹²⁷

Een tweede knelpunt dat mee de informatiepositie van de lokale politie ondermijnt, is de steeds stijgende verwevenheid van sociale media en groepsgeweld. In sommige gevallen kunnen sociale media een handige tool zijn voor politie om zicht te krijgen op wat er leeft of gebeurt in hun zone. Ook na feiten kan men soms vrij snel zicht krijgen op wat er gebeurd is, wie erbij betrokken was, en wat de achterliggende redenen van het geweld zijn. Zo vermeldden sommige deelnemers dat ze ook soms van burgers, bijvoorbeeld verontwaardigde jongeren, beeldmateriaal van geweldplegingen krijgen. Ook kunnen beelden van gewelddadige incidenten op sociale media tot sociale onrust en nieuwe gewelddadigheden leiden. Als politiediensten op de hoogte zijn van geweld-gerelateerde berichten op sociale media, kunnen ze op reacties proberen te anticiperen.¹²⁸

Toch vormt de steeds grotere rol van sociale media bij groepsgeweld voor de meeste deelnemers een uitdaging. Dit heeft te maken met het gebrek aan mogelijkheden alsook gespecialiseerde competenties bij lokale politiediensten om aan OSINT te doen, bijvoorbeeld door een ontoereikende capaciteit binnen de zone of omdat ze geen toegang hebben tot gesloten chatgroepen op sociale media. Er werd ook verwezen naar regelgeving op dit vlak; deze zou hen belemmeren om bijvoorbeeld actief informatie op internet op te sporen of undercover mee te volgen in chatgroepen. Enkele deelnemers gaven bijvoorbeeld aan dat ze geen duidelijk zicht hebben op waar en hoe georganiseerde groepen, bijvoorbeeld criminele motorbendes of hooligans, actief zijn op sociale media: *“Als ik iets wil te weten komen over No Surrender, een criminele motorbende, die een feestje voor 250 man wil organiseren in onze zone, geraak ik gewoon niet aan die informatie. En toch zit die informatie wel ergens. Als iemand een illegale fuif wil organiseren in Doel, in een prachtig kader van urban exploring, geraak ik niet aan die informatie want ik ken die chatgroepen niet. En niemand van ons personeel kent die groepen, hoe goed ze ook zijn. Ook wat betreft hooliganisme, als ik wil kijken of die van Beerschot een aanval plannen, weet ik niet in welke chatgroep van Beerschot ik de informatie zou kunnen gaan halen. En dat weten zelfs insiders in de federale politie ook niet goed.”*¹²⁹

Daarnaast is er ook de vluchtigheid van sommige socialemediakanalen, bijvoorbeeld op tools zoals Snapchat of Facebook Live, waardoor het steeds moeilijker wordt om te volgen wat er gebeurt of om zaken tijdig te capteren. Deze uitdagingen zijn ook deels het gevolg van online tactieken van de geweldplegers, die doelbewust trachten de proactieve beeldvorming door politiediensten te verhinderen. Zo zullen sommige gewelddadige groepen zich opzettelijk pas op het laatste moment via de sociale media organiseren, of gebruikmaken van gesloten chatgroepen, met het doel politieacties te saboteren.

Hoe gaat men in lokale politiezones om met deze zwakke informatiepositie? In de focusgroepen werden enkele lokale initiatieven vermeld. Sommige zones – voornamelijk stedelijke en middelgrote zones – investeren in eigen informatiebeheer. Ze doen bijvoorbeeld zelf aan OSINT en social media intelligence (SOCMINT) monitoring, zetten een eigen interne dienst voor informatievergaring op, of voorzien opvolging van (leden van) bij incidenten betrokken groeperingen. Sommige politiezones (ook landelijke zones) investeren ook in eigen informatiedeling met andere zones, los van de werking van het AIK. Zo hadden enkele deelnemers het over een eigen ‘netwerk’ van LIK’s, waarin ze informatie delen (al dan niet met kennisgeving aan het AIK). Ook persoonlijke, informele contacten spelen een belangrijke rol bij het vergaren en delen van informatie, zowel in het kader van de preventie van geweld (bijvoorbeeld wanneer gekende dadergroepen naar een andere politieke zone trekken) als in de nasleep van incidenten (bijvoorbeeld bij het identificeren van individuen of groepen betrokken bij geweldpleging). Een deelnemer stelde dat hij hoe langer hoe meer informele informatie krijgt: *“Het duurt zo lang vooraleer we de info van het AIK krijgen, dat wij met naburige politiezones gewoon een Teams-groep hebben opgestart waarin we één-op-één informatie over inbraken doorsturen, bijvoorbeeld over de personen waarrond we werken en over wie we in beeld hebben. Dat wordt allemaal wel geformaliseerd naar het AIK. Op deze manier weten we wat vandaag gebeurt binnen een minuut allemaal. Via het AIK duurt het bij wijze van spreken een eeuwigheid vooraleer je dat krijgt.”*¹³⁰ In de focusgroepen werd ook opgemerkt dat men kan werken aan een informatienetwerk in de eigen zone door contacten op te bouwen met lokale partners. Zo hebben *“het gemeentebestuur, burgemeesters en schepenen een gigantisch netwerk in hun gemeente en kunnen ze echt wel heel veel nuttige informatie geven. Als je daar een goed contact mee hebt, is dat echt een voordeel.”*¹³¹

Naast het inzetten op eigen informatievergaring en -deling, wordt in verschillende zones gerekend op de goodwill van zones die wel over de nodige middelen en capaciteit beschikken om aan vergevorderde beeldvorming te doen. Sommige lokale zones – in het bijzonder een aantal sterk verstedelijkte zones – zouden volgens deelnemers ook verder staan dan de federale ondersteunende diensten wat betreft informatievergaring. Een deelnemer: *“Ik heb wel iemand bij mij op de dienst die echt gespecialiseerd is in OSINT en SOCMINT maar gewoon niet de capaciteit heeft om daar 24/7 mee bezig te zijn. Bij ons is dat puur ad hoc dat we ergens op kunnen werken, maar vanuit [andere politieke zone] krijgen we dan praktisch bij wijze van spreken een tsunami aan info. Maar dat zijn wel mensen die daar 24/7 mee bezig zijn en zelf gaan zoeken naar informatie. En ik denk dat we als kleinere zone qua informatiegaring, om ergens op te kunnen reageren, al is het preventief, gewoon de capaciteiten en de middelen niet voor hebben. Om dagdagelijks te kunnen werken zou de structuur anders moeten zijn, zodanig dat die kleinere zones qua informatieverzameling dezelfde middelen hebben als de grotere zones.”*¹³²

Beeldvorming over dadergroepen

Een gedegen beeldvorming over dadergroepen is een belangrijk element van de aanpak van groepsgeweld, bijvoorbeeld om persoons- en doelgroepgericht te kunnen werken en zo de impact van getroffen maatregelen te verhogen. Bij uitingen van collectief geweld kan de mate van coördinatie tussen en betrokkenheid van geweldplegers namelijk sterk variëren, en dit op een continuüm van zeer georganiseerde hechte collectieven tot een organisatieloze massa. Soms wordt het geweld gepleegd door hiërarchisch gestructureerde groepen – denk maar aan geweld door georganiseerde misdadergroepen of criminele motorbendes. Maar vaak hebben de groepen ook een vluchtig karakter, met wisselend lidmaatschap en een beperkte cohesie. Met wie het geweld dan gepleegd wordt, hangt vaak zelfs af van toeval of gelegenheid. Bij plunderingen, bijvoorbeeld in de context van een massale bijeenkomst of grootschalig evenement, worden soms gelegenheidscoalities gevormd, waarbij meerdere individuen met soms zeer uiteenlopende motieven samen geweld plegen.¹³³ Daarnaast wijzen onderzoekers op het bestaan van tussencategorisatie, zoals het concept '*near-group*' dat door onderzoeker Lewis Yablonsky werd geïntroduceerd. Deze groepen zijn bijvoorbeeld gekenmerkt door een diffuse roldefinitie, beperkte cohesie, en vergankelijkheid.¹³⁴

Collectieven die geweld plegen vormen ook niet altijd uniforme eenheden. Vaak zijn er verschillende niveaus van *embeddedness* of betrokkenheid van mensen bij groepen die geweld plegen.¹³⁵ De lokale afdelingen of *chapters* van criminele motorbendes, bijvoorbeeld, hebben een verticale hiërarchie, waarbij een verschil wordt gemaakt tussen de volwaardige leden, *prospects*, *hangarounds* en supporters. *Prospects* en *hangarounds* moeten een bepaalde tijd op deze niveaus doorbrengen voordat ze volwaardig lid van de bende kunnen worden. Deelnemers aan groepsgeweld kunnen tijdens de geweldpleging ook verschillende rollen opnemen. Onderzoek naar daders van haatmisdrijven wijst bijvoorbeeld op de verschillende rollen van daders, die elk een ander niveau van individuele betrokkenheid suggereren: initiatiefnemers (*leader*), volgelingen (*fellow travellers*) en onwilligen (*unwilling participants*). De volgeling – in tegenstelling tot de *leader* – geeft niet de aanzet tot het geweld, maar doet wel graag mee. Hij of zij volgt het voorbeeld van de initiatiefnemer en vormt zich naar zijn of haar mededaders. De onwillige deelnemer, daarentegen, kan het daadwerkelijk oneens zijn met het gedrag van zijn mededaders, maar weet niet altijd hoe zichzelf uit de situatie te houden zonder het respect van zijn of haar *peers* te verliezen.¹³⁶ Het is dan ook waarschijnlijk dat de mate van geweld die gepaard gaat met een incident kan variëren, afhankelijk van de verdeling van deze rollen binnen een groep; groepen met bijvoorbeeld meer volgelingen dan onwilligen plegen beduidend meer gewelddadige misdrijven.¹³⁷

Geweld varieert ook sterk wat betreft de grootte van de groep geweldplegers, bijvoorbeeld kleine groepen (zoals dyaden en triaden), middelgrote groepen, en grote menigtes (bijvoorbeeld in het geval van een oorlog of een opstand). De grootte van de groep kan een rol spelen bij bepaalde groepsprocessen; de aanwezigheid van veel mededaders kan bijvoorbeeld leiden tot een verminderd gevoel van persoonlijke verantwoordelijkheid van de daders afzonderlijk, een vergroot gevoel van anonimiteit en minder groot verwacht risico op straf. Deze elementen kunnen op hun beurt de ernst van geweldpleging vergroten.¹³⁸

Samenwerking met andere partners

De verschillende fenomenen die aan bod komen in dit onderzoek zijn onderhevig aan een complexe wisselwerking tussen individuele, relationele, gemeenschaps- en maatschappelijke factoren. Ze vergen dus een evenwichtige en holistische aanpak, waarin zowel repressie als preventie een centrale rol krijgen. We zagen ook reeds dat de bestudeerde fenomenen vaak de grenzen van een lokale politiezone overschrijden. Het belang van samenwerking in de aanpak van deze problematieken – zowel met andere politionele actoren als niet-politionele partners – werd ook door deelnemers van de focusgroepen onderstreept. Op dit vlak werden enkele knelpunten aangestipt.

We kijken eerst naar samenwerking met andere politionele actoren. In deze samenwerking staat het concept van solidariteit tussen politiezones centraal, meer bepaald het zogenoemde solidariteitsmechanisme. Dit mechanisme – een van de fundamenteën van de geïntegreerde politie – kwam tot stand in het kader van de Wet tot organisatie van een geïntegreerde politie gestructureerd op twee niveaus (WGP). In deze wet werd onder meer bepaald dat ook lokale politie opdrachten van federale aard moet vervullen, zoals versterking leveren voor de handhaving van de openbare orde.¹³⁹ Dit houdt in dat alle politiezones een gedeelte van hun operationele capaciteit ter beschikking moeten stellen van andere zones in het kader van opdrachten waarvoor die niet alleen kunnen instaan. Dit principe wordt het mechanisme van gehypothekeerde capaciteit (HyCap) genoemd.

In het kader van het HyCap-systeem worden lokale politiezones op basis van het aantal personeelsleden onderverdeeld in HyCap A en HyCap B. Politiezones met minder dan 75 voltijdse equivalenten in dienst moeten capaciteiten leveren voor handavingsopdrachten van Niveau A. Deze opdrachten situeren zich in het domein van de onthaal- en toezichtspolitie (bijv. beheer van officiële evenementen, sportevenementen, enz.), waarvoor politieagenten geen bijzondere opleiding, training en uitrusting nodig hebben. Deze zones doen met andere woorden geen reactieve tussenkomsten in het kader van de handhaving van de openbare orde. Van de andere politiezones wordt verwacht dat ze operationele capaciteit leveren voor opdrachten van Niveau B, d.w.z. opdrachten in het kader van het handhaven en het herstellen van de openbare orde die wel een specifieke opleiding, training en uitrusting vereisen.¹⁴⁰

Daarnaast bestaan er andere mechanismen inzake operationele bijstand tussen politionele actoren in het kader van de handhaving van de openbare orde, waaronder ondersteuning door de federale politie met al dan niet gespecialiseerde versterkingen. Lokale zones kunnen federale diensten inroepen indien ze bijstand nodig hebben voor de handhaving van de openbare orde.^a Een van deze diensten is het interventiekorps

---

a De Directie openbare veiligheid (DAS) is de gecentraliseerde steuneenheid die alle entiteiten van de Geïntegreerde Politie verschillende vormen van versterking biedt op het vlak van GBOR. Ze bieden onder meer luchtsteun (bijv. beeldmateriaal gemaakt vanuit een helikopter), hondensteun (bijv. voor de opsporing van drugs, of brandversnellers of explosieven), en gespecialiseerde middelen voor het beheer van openbare evenementen (zoals de diensten en middelen in het kader van het CIK). Daarnaast kunnen ook de Luchtvaartpolitie, de Scheepvaartpolitie, de Spoorwegpolitie en de Wegpolitie – die actief zijn voor alle politieopdrachten op hun eigen prioritaire actieterrein – steun bieden aan de lokale politie.

(CIK), een niet-gespecialiseerde interventiereserve van de federale politie.^a Volgens de WGP moet deze capaciteit optimaal worden aangewend om het gebruik van HyCap zo veel mogelijk te beperken. Daarnaast kunnen lokale zones op vrijwillige basis operationele ondersteuning aan andere zones bieden.

Heel wat deelnemers aan de focusgroepen uitten bedenkingen bij de werking van het HyCap-systeem. Een eerste probleem dat werd aangehaald is dat kleinere zones die tot HyCap A behoren, niet meer getraind worden voor of voorbereid worden op reactieve tussenkomsten bij geweldsincidenten in het kader van de openbare orde. In de praktijk riskeren ze echter wel met dit soort problematieken geconfronteerd te worden, zowel op eigen grondgebied als wanneer ze door naburige zones worden opgeroepen om tussen te komen bij incidenten. Deze situatie kan leiden tot mogelijke escalaties van/tot geweld: *“Bij openbare ordehandhaving komt heel wat training kijken. In kleinere zones – vaak dus van HyCap A – doen politieagenten geen reactieve ordediensten. Maar als je morgen wordt geconfronteerd, out of the blue, met zo’n situatie, ja dan heb je een groot probleem. We hebben er onlangs een gehad in [locatie], waar het totaal misliep: een illegale fuif met vijfhonderd mensen waar de politie binnenkwam en echt alle glazen over zich kreeg, en waar men met de politie begon te vechten. Dan moet je bijstand vragen aan verschillende kleine zones die niet zijn gevormd, die geen tactieken kennen. En je moet daar als officier van wacht leiding aan geven en proberen te voorkomen dat dat escaleert.”*¹⁴¹

Dit soort situaties kan ook leiden tot arbeidsongevallen bij politiepersoneel, bijvoorbeeld indien een zone capaciteit moet leveren voor een interventie bij evenementen in andere zones waar een reëel risico op geweldpleging bestaat. Een voorbeeld dat werd aangehaald door een deelnemer van focusgroep 1: *“We worden ook soms geconfronteerd met geweld, maar niet op ons eigen grondgebied. In het kader van het solidariteitssysteem moet je als politiezone bijvoorbeeld een sectie (9 mensen) sturen naar – ik zeg maar iets – een event in het kader van het WK voetbal – om daar de feestvierende massa onder controle te houden en dan krijg je vier arbeidsongevallen terug.”*¹⁴² Andersom kan het voor zones van HyCap B ook een risico zijn indien ze omliggende zones van HyCap A moeten versterken. Een deelnemer van focusgroep 2 ervaart dit als een mogelijke verzwakking van de eigen werking en trekt de conclusie dat *“zones die eigenlijk te klein zijn om echt nog te kunnen werken, niet alleen gevaarlijk zijn voor zichzelf, maar ook voor de omliggende zones.”*¹⁴³

Deze kwestie werd ook in onze gesprekken met vertegenwoordigers van de federale politie beaamd, waar men stelt dat *“de verdeling in het kader van het HyCap-mechanisme soms wat cijfermatig wordt bekeken, zonder de beleving op het terrein altijd voldoende mee te nemen”*.¹⁴⁴ In de praktijk zal men, bijvoorbeeld in het kader van een grootschalige betoging, trachten de capaciteit op te bouwen allereerst met personeel van zones die ervaring hebben met de problematiek. Indien meer capaciteit vereist is om een

---

a Het CIK telt – volgens een verslag van het Rekenhof uit 2016 – 630 leden, bestaande uit voornamelijk gedeconcentreerde eenheden (aanwezig in de provincies) en centrale eenheden (FERES). Het interventiekorps staat in voor zowel proactieve en reactieve opdrachten van ordehandhaving, dus zowel om de openbare orde te handhaven (bijv. in het kader van manifestaties, voetbalwedstrijden, of festivals), als de openbare orde te herstellen (bijv. in het kader van gewelddadige manifestaties of rellen). Het CIK bestaat uit opgeleid en getraind personeel dat is uitgerust met specifieke middelen en bescherming, zoals pelotons politie te paard, arrestatieteams, sproeiwagens, traangas, gepantserde wagens, en Friese ruiters.

evenement in goede banen te leiden, zal men deze pool uitbreiden met ondersteuning vanuit andere zones. De inzet blijft wel steeds beperkt tot de zones die tot het stelsel van HyCap B behoren.

Een bijkomende problematiek die door sommige deelnemers van de focusgroepen werd aangestipt, is het gebrek aan uniformiteit tussen de zones op het vlak van trainingsniveau en uitrusting. Met andere woorden, de capaciteitsmobilisatie in het kader van het HyCap-systeem is geen geoliede machine: secties uit verschillende zones worden samengebracht, waardoor men niet altijd op elkaar is ingespeeld, de leidinggevendenden niet kennen, alsook de context waarin ze moeten interveniëren. Hierbij werd de vergelijking gemaakt met de federale reserve (i.e. het interventiekorps CIK van de federale politie), waar leden gezamenlijk worden getraind en zowel elkaar als de leidinggevende officieren kennen. Verschillende deelnemers wezen echter op een te kleine federale ondersteuning aan lokale politiezones in het kader van de handhaving van de openbare orde. Een gesprek tussen deelnemers aan focusgroep 1:

“Bij de reserve word je constant elke dag gedrild. Je zit in dezelfde secties, je kent de andere agenten, je kent de leidinggevende officier, je kent de onderofficier. Dat is een geoliede machine. En nu wordt iedereen bijeen gesmeten: er zijn er een paar van [locatie] en een paar van [locatie]...”

“Het is soms al een probleem om de radiocommunicatie op punt te krijgen.”

“Alles, alles.”

“En dan is er ook nog eens het taalprobleem.”

“De kledij. Alles verschilt.”¹⁴⁵

Hoe verloopt de samenwerking van Vlaamse en Brusselse politiezones dan met niet-politionele actoren? Bij deelnemers aan de focusgroepen horen we alvast sterke pleidooien voor een geïntegreerd en integraal veiligheidsbeleid. Integrale veiligheid houdt in dat er oog dient te zijn voor de gehele veiligheidsketen, waarbij men streeft naar een synergie van maatregelen in de sfeer van proactie, preventie, repressie en nazorg. Dit houdt in dat verschillende beleidsactoren betrokken worden bij de aanpak. Het gaat dus niet alleen om politiediensten en de bestuurlijke en gerechtelijke overheden, maar ook sociaal-preventieve actoren vanuit verschillende domeinen zoals onderwijs, welzijn, gezondheid, en werk. Ook andere veiligheidsfuncties, bijvoorbeeld de private veiligheidssector of gemeenschapswachten, zijn van belang in een integraal veiligheidsbeleid.¹⁴⁶ Deelnemers aan de focusgroepen onderschreven deze visie van een integraal veiligheidsbeleid en beschouwden de politie als slechts één van de partners in de veiligheidsketen. Ze wezen op de nood aan samenwerking met diverse partners om op de verschillende beïnvloedende factoren van groepsgeweld in te werken, alsook achterliggende problematieken; het belang van preventie werd door deelnemers van de focusgroepen regelmatig onderstreept, want eens het probleem bij de politie komt is het, volgens hen, vaak te laat.

Hoe verloopt deze multidisciplinaire benadering dan in de praktijk? Wordt de visie van integrale veiligheid ook gedeeld door andere partners? Enkele deelnemers bevestigden dat er bij een aantal partners wel het idee is gegroeid dat de zorg voor veiligheid geen exclusieve taak van de politie is; men is de voorbije jaren verschoven naar een

visie waarin veiligheid een gedeelde verantwoordelijkheid is tussen verschillende publieke en private partijen. Ze vermeldden in dit opzicht de positieve impact van de Wet op Private en Bijzondere Veiligheid. Deze wet, die in 2017 werd vernieuwd,^a biedt meer bevoegdheden voor de private veiligheidssector – ook wat betreft veiligheid in de openbare ruimte^b – en maakt meer samenwerking tussen publieke en private veiligheidsactoren mogelijk. Doel van de wet was om ondersteuning van private veiligheidsactoren aan de publieke veiligheidsdiensten mogelijk te maken in een geïntegreerd veiligheidsbeleid. De hernieuwing van de wet vond ook plaats met in het achterhoofd het kerntakendebat van de politie, waarbij private veiligheidsactoren ook taken konden overnemen die niet tot de kerntaken van de politie behoren. Het kan dan gaan over ondersteuning wat betreft het monitoren van het politie-cameranetwerk, winkelinspectie, of het onthaal van het politiecommissariaat.

Volgens deelnemers aan de focusgroepen zou de wet hebben geleid tot een toegenomen veiligheidscultuur bij private organisaties; een groeiend besef dat zij ook verantwoordelijkheid dragen voor het verzekeren van veiligheid op events die ze organiseren, zoals fuiven of festivals. Er werd ook gewezen op een professionalisering bij partnerorganisaties – bijvoorbeeld Sport Vlaanderen, De Lijn, of beheerders van recreatiedomeinen – die geïnvesteerd hebben op het vlak van infrastructuur (bijv. camerabewaking), de identificatie en registratie van bezoekers aan events, en gerichte communicatie en *nudging*^c (bijv. door deelnemers direct naar de inkom te gidsen). Toch merkte een deelnemer op dat ook private veiligheidsactoren nood hebben aan gerichte opleidingen – over bijvoorbeeld dialoogtechnieken of geweldbeheersing – om escalatie tot/van geweld te vermijden: *“Wij hebben ook problemen gehad met overlast door Brusselse jongeren in ons recreatiedomein. We hebben dat door slim samen te werken kunnen hanteren, zonder met die jongeren echt oorlogen te moeten voeren. We hebben ook aan De Lijn gevraagd om begeleiders op hun bussen te plaatsen, en met de jongeren in dialoog te gaan. Maar dan zie je dat het idee van dialoog waar wij zo achter staan toch niet altijd door de veiligheidsdiensten van andere organisaties gedeeld wordt. Als wij vandaag miserie hebben op het domein [naam domein], dan is het heel vaak omdat er iemand van de private bewaking het beu is en eigenlijk uit zijn rol valt, of dat een veiligheidsbeambte van De Lijn even het noorden verliest. En dan zien we dat we daar eigenlijk als politie vaak nog de meeste professionele partner in zijn.”*¹⁴⁷

Directe samenwerking met partners verloopt volgens onze gesprekspartners soms moeizaam. Er werd in de focusgroepen opgemerkt dat er vanuit politiezones wel ingezet wordt op het leggen van contacten naar andere actoren die een rol spelen bij veiligheid. Zo verwees men naar de teams Jeugd en Gezin, een dienst aanwezig in de meeste politiezones, waarbinnen maatschappelijke, juridische en sociaal-politionele hulpverlening geboden wordt. Deze dienst volgt bijvoorbeeld sociale en gezinsproblematieken op, zet zich in bij jongerenproblematieken, of biedt hulp en

-
- a De originele versie van de Wet op Private en Bijzondere Veiligheid werd in 1990 aangenomen. De hernieuwde versie van 2017 maakt van de private veiligheidssector een volwaardige partner voor de publieke veiligheidsdiensten.
  - b Bewakingsagenten kunnen een aantal activiteiten uitoefenen op de openbare weg. Ze kunnen bijvoorbeeld een perimeter vastgesteld door de gemeenteraad bewaken, bijvoorbeeld in het kader van evenementen, onder de voorwaarden dat ze in een niet-residentiele zone plaatsvinden en de perimeter zich niet over het hele gemeentelijke grondgebied uitstrekt.
  - c *Nudging* is een tactiek die aansluit bij de gedachte 'goed voorbeeld doet goed volgen'. *Nudging* maakt gebruik van inzichten uit de gedragspsychologie om het gedrag van mensen op een positieve manier te beïnvloeden.

bijstand aan slachtoffers van misdrijven en vormt in die zin een brugfunctie naar de sociale hulpverlening.

In sommige zones verloopt de samenwerking en uitwisseling van informatie en deskundigheid met partners beter dan in andere zones. Lokaal worden er soms afspraken met partners gemaakt om specifieke problematieken te bestrijden. Zo vermeldden enkele deelnemers dat hun politiedienst informatie uitwisselt met het OCMW, bijvoorbeeld in het kader van extremisme of van drugscriminaliteit; dit soort informatiedeling leek voor andere zones dan weer volstrekt onmogelijk. Eenzelfde verhaal wat betreft het samenleggen van relevante informatie door politionele, justitiële, en welzijnsactoren; in sommige zones lopen projecten om dit mogelijk te maken, bijvoorbeeld in het kader van de aanpak van problematische situaties bij jongeren. Een andere zone vermeldde dan weer afspraken tussen de politie en ziekenhuizen of psychiatrische centra in de buurt, wat bijvoorbeeld wederzijdse ondersteuning in het kader van collocaties mogelijk moet maken. Een andere deelnemer prees een samenwerkingsovereenkomst met een psychiatrisch centrum in de eigen politiezone, waarbij *“alle nieuwkomers bij de politie naar de instelling gaan om uitleg te krijgen over een aantal ziektebeelden. Deze uitleg wordt gegeven door psychiatrisch verpleegkundigen – dus niet door psychiaters – die ook de praktische aanpak en de do’s en don’ts kennen.”*¹⁴⁸ Het gebrek aan dit soort samenwerkingen in de eigen zone werd door andere deelnemers dan weer betreurd.

Heel wat deelnemers vermeldden ook dat de politie soms te snel moet inspringen in situaties die partnerorganisaties zelf zouden moeten kunnen oplossen. Redenen hiervoor zijn dat personeel van partnerorganisaties zelf niet in staat is of zich in staat voelt om de problematiek op te lossen, of dat er geen voldoende bezetting aanwezig is om problemen zelf af te handelen. Een deelnemer stelde dat hun politieagenten soms worden gevraagd om tussen te komen bij problemen in een school in de zone: *“Je wordt dan geroepen omdat iemand cannabis zit te roken op een wc. Dat is net wat we willen bereiken met die geïntegreerde aanpak; eigenlijk zou het kader in die school in staat moeten zijn om de minderjarige die cannabis aan het roken is op een wc zelf af te handelen.”*¹⁴⁹ Niet alleen vergroot een ‘onnodige’ tussenkomst van de politie haar eigen takenpakket, maar het kan ook problematieken doen escaleren, bijvoorbeeld wanneer politiediensten in aanraking komen met situaties waarvoor ze niet opgeleid zijn, zoals drugs-geïnduceerde incidenten of geweld verbonden aan mentale en psychische problemen. Een foutgelopen tussenkomst in dit soort situaties versterkt dan weer de connotatie van politie met een harde, repressieve aanpak.

Proactieve benadering van groepsgeweld

Een terugkerende uitdaging waar men in heel wat lokale politiezones voor staat is de groeiende moeilijkheid om een proactieve benadering van groepsgeweld uit te werken. Verschillende uitingen van groepsgeweld worden steeds vaker onvoorspelbaar. Via sociale media kunnen mensen zich zeer snel mobiliseren en organiseren, en dit soms plots en onverwachts, bijvoorbeeld na een specifieke gebeurtenis of evenement zoals het overlijden van iemand van de gemeenschap, of in het kader van een betoging of manifestatie. Het onvoorspelbare karakter van groepsgeweld maakt voor politiediensten

de beheersing ervan soms moeilijk. Dit vergt heel wat improvisatie, terwijl men vooral de gewoonte heeft om te werken via een voorbereide aanpak. Het is volgens sommige deelnemers moeilijk om paraat te staan met de gepaste middelen, voldoende personeel of een uitgewerkt actieplan.

Men zet op lokaal niveau wel in op voorbereiding bij events waar geweld zich zou kunnen voordoen, bijvoorbeeld omwille van de specifieke context of bepaalde aanwezigen, of gewoon omdat er veel mensen verwacht worden. In dit opzicht werden enkele 'goede praktijken' vermeld. Een voldoende aanwezige en zichtbare politie is belangrijk om te voorkomen dat spanningen uit de hand lopen, of om tenminste voorbereid te zijn indien geweld zich voordoet. Ook de reeds genoemde versterking en professionalisering van de veiligheidsketen, waarbij organisatoren van events preventieve maatregelen nemen, spelen een belangrijke rol in de voorbereiding op mogelijk geweld. In enkele zones is sprake van een geïntegreerde aanpak in de vorm van overleg met de betrokken actoren (bijv. noodplanambtenaar, of gemeente) tijdens de voorbereiding van evenementen.

In de focusgroepen werd gewezen op de positieve impact van het genegotieerde beheer van de openbare orde, en het belang van een goede informatiepositie op dit vlak, bijvoorbeeld door middel van risicoanalyses. Wel werd er gewezen op de nood om dit systeem aan te passen in het licht van de nieuwe context van grote bijeenkomsten.^a Tot slot kan ook informatie verkregen uit andere zones een basis vormen om zich voor te bereiden op mogelijk geweld door groepen.

Bestuurlijke handhaving

De bestuurlijke handhaving maakt – complementair aan en interagerend met de strafrechtshandhaving – een wezenlijk deel uit van een integraal en geïntegreerd veiligheidsbeleid.^b De bestuurlijke handhaving bestaat op verschillende beleidsniveaus, waaronder het lokale niveau. Gemeenten beschikken over een geheel aan maatregelen, preventief of repressief van aard, om criminaliteit te voorkomen, te verstoren of te beheersen. Het kan gaan over administratieve maatregelen of sancties, zoals het weigeren van een vergunning, een plaatsverbod, of de sluiting van inrichtingen als

-
- a Het model Genegotieerd Beheer van de Openbare Ruimte (GBOR) wordt in 2011 vastgelegd in een omzendbrief van de minister van Binnenlandse Zaken. In dit concept staat communicatie en onderhandeling tussen de handhavende autoriteiten en de deelnemers aan grote bijeenkomsten centraal. Het vervangt de vroegere Law and Order-aanpak, waarbij men eerder inzette op een strikte controle van autoriteiten op de openbare ruimte en samenscholingen. Het concept GBOR botst echter steeds vaker op zijn grenzen door recente evoluties wat betreft de manier waarop betogingen georganiseerd worden (bijv. geen duidelijke organisator of aanspreekpunt), de soms erg heterogene samenstelling van bewegingen, en de mogelijkheden die sociale media bieden op het vlak van grote bijeenkomsten (bijv. razendsnelle en ongeorganiseerde mobilisatie). Deze zogenoemde *New Way of Protesting* maakt het moeilijk voor ordediensten om contact te leggen met de demonstranten, zowel voor als tijdens de betoging, en verhoogt zodoende het risico op incidenten.
- b De voorbije decennia werd een heel gamma aan zogenaamde bestuurlijke handhavingsinstrumenten in het leven geroepen. Aanvankelijk werd hierbij uitgegaan van de idee dat bepaalde kleinere criminaliteitsvormen en overlast best aangepakt konden worden via bestuurlijke handhavingsmaatregelen, zodat het gerechtelijk apparaat meer ruimte zou krijgen om zich op de zwaardere vormen van criminaliteit toe te leggen.

deze voor criminele doeleinden worden gebruikt. Ook de Nieuwe Gemeentewet^a en de GAS-wet bieden steden en gemeenten heel wat armslag in het kader van de bestuurlijke handhaving. Daarnaast werden in het kader van de aanpak van georganiseerde misdaad, criminele motorbendes, en extremisme en terrorisme de voorbije jaren overlegplatforms opgericht, zoals de reeds genoemde LIVC R en de Arrondissementale Informatie- en Expertisecentra (ARIEC).^b

Heel wat deelnemers aan de focusgroepen uitten zich positief over de mogelijkheden die een bestuurlijke aanpak biedt. Een plaatsverbod, bijvoorbeeld, werd als een zinvol instrument beschouwd (maar enkel indien men dit verbod kan handhaven). Men verwees ook regelmatig naar de positieve impact van de Voetbalwet op het tegengaan van geweld in het kader van hooliganisme.^c Op dit vlak stipte men ook het snelle tempo aan waarmee de wetgever het wettelijk kader tegen hooliganisme heeft aangepast. Zo stelden enkele deelnemers dat er sneller wordt ingespeeld en geanticipeerd op evoluties in het kader van hooliganisme dan bij andere geweldsfenomenen: *“De Voetbalwet werd in 1998 aangenomen met als doel te kunnen anticiperen op bepaalde problematieken in het kader van Euro 2000. Maar intussen is die wet zes, zeven keer gewijzigd, en alle keren komt er nieuwe materie bij. Men ziet een problematiek, men kaart die aan, er komt wetgeving, die wordt goedgekeurd en wordt toegepast. Een voorbeeld: wat betreft het gebruik van pyrotechnisch materiaal in de voetbalcontext hebben we op gegeven moment gemerkt dat er heel veel personen bivakmutsen droegen om de identificatie te bemoeilijken. Goed, men heeft daarop geanticipeerd en men heeft nu gesteld dat het bezit van een bivakmuts in een stadion verboden is. Dus op die manier anticipeert men wel op bepaalde problemen en gaat men er actief mee aan de slag.”*¹⁵⁰

Sommige deelnemers zien in deze proactieve aanpak enkele mogelijkheden die men momenteel niet op andere fenomenen toepast. Zo werd in de focusgroepen het individueel en preventief betogingsverbod besproken. Op basis van de Nieuwe Gemeentewet kunnen burgemeesters zo'n betogingsverbod opleggen aan (potentiële) relschoppers. Dit betreft een bestuurlijke maatregel (dus geen sanctie) met een preventieve en ordehandhavende doelstelling. Er gelden wel enkele strikte voorwaarden. Zo moet het verbod duidelijk aangeven op welke betoging het verbod betrekking heeft en is de burgemeester gebonden aan hoorplicht (d.w.z. de betrokkene moet gehoord worden vóór het nemen van de beslissing). Deelnemers aan de focusgroepen merkten enkele belemmeringen voor de praktische uitwerking van deze maatregel op. Zo stellen ze dat er reeds sprake moet zijn van voorgaande feiten op het

-
- a De Nieuwe Gemeentewet geeft aan de burgemeester de mogelijkheid om een breed scala aan maatregelen te nemen om zijn of haar bevoegdheden van bestuurlijke politie optimaal te kunnen uitoefenen. Een aantal van die maatregelen zijn expliciet bepaald, zoals het opleggen van een plaatsverbod of de tijdelijke sluiting van een inrichting. De Nieuwe Gemeentewet biedt echter geen exhaustieve lijst van wat mogelijk is. Het komt dus toe aan de beoordelingsbevoegdheid van de burgemeester om te bepalen wat de gepaste maatregel is, afhankelijk van de omstandigheden.
- b In 2017 werden in België drie Arrondissementale Informatie en Expertise Centra opgericht: ARIEC Limburg, ARIEC Antwerpen en PAALCO Namen. Het is de taak van de ARIEC's om gemeenten te sensibiliseren, adviseren en ondersteunen op het gebied van bestuurlijke aanpak van de georganiseerde criminaliteit.
- c De voetbalwet werd in 1998 aangenomen in het kader van de voorbereidingen van het kampioenschap Euro-2000 met als doel het hooliganisme in en rond stadions tegen te gaan. De wet legde verplichtingen op aan de twee grote actoren in het veiligheidsgebeuren bij voetbalwedstrijden, namelijk de organisatoren en de toeschouwers. Aan deze wet werden in 2018 enkele belangrijke aanpassingen gedaan, zoals het verplicht gebruik van bewakingscamera's in voetbalstadions bij voetbalwedstrijden door een club behorende tot de eerste twee nationale afdelingen, alsook het verbod op het bezit en gebruik van pyrotechnisch materiaal (zoals voetzoekers, seinvuurwerk of rookbommen) in (de perimeter rond) het stadion en tijdens verplaatsingen.

grondgebied van de politiezone, waardoor dus in de praktijk de burgemeester reeds een plaatsverbod kan uitvaardigen.

Ook andere bestuurlijke praktijken werden als een meerwaarde beschouwd, zoals de bestuurlijke aanhouding^a, camerabewaking, registratiemogelijkheden en identificatieplicht. Een deelnemer stelde dat dit soort maatregelen een positief effect had op incidenten door jongeren in het subtropisch zwembad in de eigen zone: *“De coronapandemie heeft daar eigenlijk een beetje de hand gereikt aan de organisator om dat onder controle te krijgen. Ze hebben de principes uit de coronatijd overgehouden, zoals een restrictie op het aantal aanwezigen, identificatieplicht, de vereiste om vooraf te reserveren, en dat werkt.”*¹⁵¹ De onderliggende doelstelling achter heel wat van deze maatregelen is om mogelijke geweldplegers uit de anonimiteit te halen. Verschillende deelnemers stellen dat een gepercipieerde anonimiteit in een groep, geweldplegers sterkt; daarom kunnen identificatie-maatregelen *“voor veel mensen toch al een drempel stellen om echt amok te gaan maken”*.¹⁵² Ook na incidenten is identificatie van geweldplegers nodig, wat een hele uitdaging kan zijn indien daders zich in een grotere groep verstoppen, bijvoorbeeld in het kader van een betoging.

Tot slot leeft bij heel wat deelnemers het besef dat veel van deze bestuurlijke maatregelen, zoals vaste of mobiele overlastcamera's en plaatsverboden, voornamelijk reactieve en ad-hoc-maatregelen zijn. Hiermee kan men lokaal wel wat incidenten oplossen of proactief tegengaan (bijv. indien ze een afschrikkingseffect hebben), maar de maatregelen zijn niet structureel en onvoldoende om de problematieken echt aan te pakken; vaak zorgen ze dat het probleem zich naar een andere locatie verplaatst.

Wettelijke beperkingen

Verschillende deelnemers beschouwen wettelijke beperkingen, in het bijzonder regelgeving rond privacy en GDPR, als een vaak voorkomende drempel voor de beheersbaarheid van groepsgeweld. De regelgeving omtrent de verwerking en bewaring van persoonsgegevens zou volgens heel wat deelnemers een drempel vormen voor een adequate beeldvorming en informatiedeling over (leden van) verdachte dadergroepen. Een van de deelnemers stelde dat op dit vlak *“de regelgeving tegenwoordig eigenlijk meer tegen dan voor werkt”* en gaf een voorbeeld in het kader van de aanpak van gewelddadige radicalisering: *“Je merkt dat, zeker de laatste tijd, individuen die qua radicalisering worden opgevolgd de weg naar het COC [het Controleorgaan op de politionele informatie] hebben gevonden. En ja, alle zachte informatie die ouder is dan 5 jaar, dat is gewoon ‘control-alt-delete’, en we zijn die kwijt. En overal, op elk forum zeg ik dat we onze info aan het weggooiën zijn. En ooit zie ik het nog gebeuren dat er iemand zich ergens opblaast en dan zal het zijn ‘Oei, wat nu?’”*¹⁵³

---

a In België wordt er een onderscheid gemaakt tussen administratieve (of bestuurlijke) en gerechtelijke aanhoudingen. Een administratieve aanhouding is een preventieve vrijheidsberoving door de politie, bijvoorbeeld bij ordeverstoorers of dronken personen. Deze kan dus uitgevoerd worden los van de vraag of de verdachte een misdrijf heeft gepleegd. Een gerechtelijke aanhouding wordt gedaan in het kader van een gerechtelijk onderzoek op basis van een voorafgaande beslissing van de politie of het parket (openbaar ministerie).

De respondenten gaven aan dat de regelgeving soms erg complex is en daardoor niet altijd aansluiting vindt bij de realiteit op het terrein. Bijvoorbeeld in het kader van jeugdproblematieken zou de regelgeving zeer complex zijn, waarbij men uitgaat van de kwetsbaarheid van het kind, iets wat niet altijd zou stroken met de realiteit van het politiewerk. Een deelnemer verwees naar de complexiteit van het handboeien van minderjarigen: *“Ga vandaag op het terrein eens vragen aan onze mensen hoe het nu zit met het boeien van minderjarigen. Er is nog een artikel aan de wetgeving toegevoegd en dat is intussen een A4-tje voor iets wat heel eenvoudig moet zijn. Maar je moet bijna doctoraatsstudent zijn om te snappen wat men bedoelt. Dit is niet haalbaar, niet voor onze mensen maar ook niet voor anderen. Je riskeert dat een jeugdrechter – verstandige mensen die continu bezig zijn met de materie – dan denkt dat minderjarigen niet geboeid mogen worden. Het illustreert heel sterk dat men moet oppassen met het moeilijker en complexer maken van wetten. Probeer de basics een stuk eenvoudiger te maken, en zeg tegen de politiemensen dat ze er geen misbruik van mogen maken. Ik begrijp de bezorgdheid van politieke fracties die zeggen dat we onze minderjarigen moeten beschermen. Maar dat ze eens bij ons in de cellen komen kijken, waar onze mensen bespuwd worden door minderjarige ‘doetjes’.”*¹⁵⁴

Tot slot werd opgemerkt dat privacy-gerelateerde regelgeving ook een belemmering kan vormen voor de ontwikkeling van technologische mogelijkheden in het politiewerk. Volgens een van onze gesprekspartners wordt het inboeten op privacy te weinig afgezet tegen de voordelen van technologische vooruitgang in het politiewezen, zoals een performante database of zaken zoals gezichtsherkenning, tracking analyse, en beeld- en stemanalyse.¹⁵⁵

Tussentijdse conclusie

In dit hoofdstuk richtten we ons op de vraag hoe lokale politiediensten de ernst en omvang van groepsgeweld in hun zone ervaren. Hoe (on)beheersbaar vinden ze de problematieken besproken in het eerste deel van het rapport, en welke elementen nemen zij in beschouwing bij die inschatting? Op basis van de resultaten van de survey kunnen we stellen dat heel wat zones één of meerdere vormen van geweld als moeilijk beheersbaar ervaren. Heel wat zones ervaren in het bijzonder een moeilijke omgang met geweld door georganiseerde misdaadgroepen. Daarentegen lijken veel zones positiever over hun aanpak van hooliganisme en geweld door jongerengroepen. Een meer verdeeld beeld komt ten slotte naar voren als het gaat om geweld door criminele motorbendes en geweld tegen beroepen van algemeen belang; sommige politiezones lijken deze fenomenen als vrij goed beheersbaar te ervaren, andere zones dan weer helemaal niet.

In de focusgroepen worden enkele belangrijke redenen voor het al dan niet beheersen van groepsgeweld aangehaald:

- Onvoldoende personeel en middelen, alsook een gebrekkige kennis van het politiepersoneel in de aanpak van geweld: zowel professionele basiskennis als gespecialiseerde kennis zijn nodig om tegemoet te komen aan de steeds uitdagendere en gespecialiseerde noden.
- Een zwakke informatiepositie, die men voornamelijk wijt aan onvoldoende bovenlokale ondersteuning op het vlak van beeldvorming. Ook de steeds

grotere verwevenheid van sociale media en groepsgeweld stuit op drempels die politiediensten ervaren om aan informatievergaring en -beheer te doen.

- Knelpunten voor het uitwerken van een geïntegreerd en integraal veiligheidsbeleid. In het bijzonder het solidariteitsmechanisme tussen politiezones – het zogenoemde HyCap-systeem – wordt als ontoereikend ervaren. Het zou de interventiecapaciteit van politiediensten bij groepsgeweld belemmeren: kleinere politiezones worden niet meer getraind voor of voorbereid op reactieve tussenkomsten, en de gebrekkige uniformiteit tussen de zones op het vlak van trainingsniveau en de uitrusting kan bij interventies in het kader van groepsgeweld voor problemen zorgen.
- Een moeizame samenwerking met andere partners. Hoewel de samenwerking met sommige partners wel is vooruitgegaan (bijv. met private veiligheidsorganisaties), lijken de ervaringen op dit vlak erg te verschillen; wat mogelijk is hangt vooral af van lokale afspraken en samenwerkingen. Er worden ook ergernissen geuit over onnodige tussenkomsten van de politie in situaties die partnerorganisaties zelf zouden moeten kunnen beheren.
- Een groeiende moeilijkheid om een proactieve benadering van groepsgeweld uit te werken, voornamelijk omwille van de stijgende onvoorspelbaarheid van uitingen van groepsgeweld.
- De mogelijkheden die de bestuurlijke aanpak biedt, worden als positief ervaren, in het bijzonder het plaatsverbod, bestuurlijke aanhouding, registratiemogelijkheden en identificatieplicht. Deze maatregelen bieden mogelijkheden om geweldplegers uit de anonimiteit te halen.
- De wettelijke beperkingen, in het bijzonder regelgeving rond privacy en GDPR, worden als een drempel voor de aanpak van groepsgeweld ervaren.

7

Naar een betere aanpak

In de focusgroepen werden heel wat uitdagingen benoemd die de lokale politie belemmeren om de verschillende fenomenen van groepsgeweld aan te pakken of te beheersen. Zo ervaren heel wat deelnemers dat er in hun korps een tekort is aan gespecialiseerde profielen of dure tools en technologieën; deze zouden nodig zijn om met de evoluerende context van geweld om te gaan. Tegelijk vinden deelnemers het vaak moeilijk om hun korps voldoende aanwezig en betrokken te laten zijn op het terrein. Deze zaken maken dat ze weinig zicht hebben op de problematieken in hun zone en vormen een belemmering voor de beeldvorming. Ook vinden heel wat zones – vooral landelijke en middelgrote zones – het wel eens moeilijk om gepast te reageren op soms erg plotse uitingen van geweld in de eigen zone of naburige zones.

Werd er dan gepleit voor meer middelen en personeel? Volgens deelnemers is dit niet noodzakelijk de oplossing van de problemen die voorkomen in hun politiezones. Zoals een deelnemer van focusgroep 2 het stelde: *“als je een personeelstekort hebt, heb je een probleem; maar langs de andere kant is dat ook een bodemloos vat.”*¹⁵⁶ Wel werd steevast verwezen naar enkele structurele fouten in het huidige politiemodel die aan de basis liggen van deze problemen. Zo botsen we volgens enkele deelnemers op de grenzen van dit model, dat bij de politiehervorming in 1998 tot stand is gekomen.^a In de huidige politiestructuur vormen de lokale politiediensten en de federale politiedienst samen de geïntegreerde politie gestructureerd op twee niveaus. Beide niveaus zijn autonoom maar werken nauw samen en zijn complementair. De lokale politie staat dicht bij de burger en neemt de zogenoemde basispolitiezorg^b voor zijn rekening. De federale politie, daarentegen, levert de gespecialiseerde functies in zowel gerechtelijke (recherche) als bestuurlijke materies (ordehandhaving) of wanneer fenomenen het lokale niveau overstijgen. Ze dient zo dus als steun- en gespecialiseerde politie, waarbij

a In de politiehervorming werden de rijkswacht, de gemeentepolitie, de gerechtelijke politie, en de spoorweg-, lucht- en scheepvaartpolitie samengevoegd tot één geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee autonome niveaus.

b Deze basispolitiezorg bestaat uit zeven basistaken om een minimale dienstverlening aan de bevolking te geven: wijkwerking, onthaal, interventie, politionele slachtofferbejegening, lokale opsporing en lokaal onderzoek, handhaving van de openbare orde, en verkeer.

ze allerlei soorten steun aan de lokale politiekorpsen verleent. Volgens deelnemers aan de focusgroepen raakt dit systeem van synergie echter steeds meer ontwricht. De lokale politie krijgt steeds meer taken waardoor ze niet voldoende personeel heeft om de eigen basiswerking uit te voeren of om aanwezig en betrokken te zijn bij de bevolking. Deze extra taken komen uit twee verschillende hoeken.

Ten eerste is dit het gevolg van een graduele verbreding van het takenpakket met opdrachten die niet strikt van politionele aard zijn. Zo werd gewezen op nieuwe bevoegdheden en verplichtingen (bijvoorbeeld het toezicht op strafuitvoering in het kader van probatie of elektronisch toezicht), alsook het grote aantal eerstelijnsinterventies van de lokale politie die zich kaderen rond sociale problematieken, psychiatrische stoornissen of drugsproblematieken. Partnerorganisaties zoals de sociale sector of de geestelijke gezondheidssector zouden wat betreft deze problematieken dan best het eerste aanspreekpunt zijn. Ook wijten heel wat deelnemers deze graduele verbreding van het takenpakket aan besluitvorming op het lokale politieke niveau. Sommige lokale besturen verwachten van hun korps dat ze optreden in het kader van allerhande aspecten die ze zelf als belangrijk ervaren maar die niet ernstig en soms heel moeilijk afdwingbaar zijn, bijvoorbeeld milde vormen van overlast zoals bedelarij, spuwen op de grond of het achterlaten van vuilnis. Een van de geïnterviewden verwoordde het als volgt: “*De lokale politie staat in voor preventie, proactie, actie en nazorg*”¹⁵⁷, oftewel de verantwoordelijkheid voor de gehele integrale en geïntegreerde veiligheidsaanpak lijkt op de schouders van de lokale politie te liggen.

Ten tweede ziet men bij de lokale politie dat het eigen takenpakket verbreed wordt door de toevoeging van taken die voor de federale politie bestemd zijn, maar waarvoor deze onvoldoende personeel of middelen heeft. Deelnemers menen dat de federale politie niet voldoende in staat is om ondersteuning te bieden aan de lokale politie. Daarnaast is de federale politie ook geëvolueerd naar een ‘supergespecialiseerde’ politie, waardoor heel wat gespecialiseerde taken bij de lokale politie zijn terechtgekomen. Een voorbeeld waar in de focusgroepen meermaals naar werd verwezen, is de bijdrage die lokale zones moeten leveren in het kader van het solidariteitsmechanisme. Deelnemers achten de ondersteuning aan lokale zones wat betreft de handhaving van de openbare orde een opdracht van de federale interventiedienst CIK. Maar als gevolg van de afbouw van deze zogenoemde ‘federale reserve’ wordt van lokale politiezones verwacht dat ze zelf een grotere bijdrage leveren in het kader van het HyCap-systeem om deze tekorten bij te werken.^a Er wordt ook gewezen op een ontoereikende ondersteuning vanuit andere diensten van de federale politie, bijvoorbeeld, de spoorweg-, weg- en scheepvaartpolitie. Deze onderbemande federale diensten zijn in de praktijk volgens enkele respondenten voornamelijk actief op de sporen, de autosnelweg, of in het water zelf, terwijl de lokale politie zich dient in te zetten voor het politietoezicht op andere gerelateerde plaatsen, zoals de stations, andere wegen, of op kades op het vasteland. Er werd door sommige geïnterviewden zelfs gesproken van een omgekeerde situatie, waarin de lokale politie de federale politiediensten ondersteunt.¹⁵⁸

a Dit solidariteitsmechanisme hangt samen met de opdracht van het CIK. De eerste opdracht van het CIK is de handhaving van de openbare orde. De beschikbare capaciteit van het CIK in de provincies zou dus de inzet van HyCap moeten verminderen.

Ook de ondersteuning die de AIK's op het vlak van dataverzameling en -analyse verlenen aan de lokale politiediensten is volgens sommige deelnemers ondermaats. Deze diensten hebben te kampen met een gebrek aan analysepersoneel en -tools om lokale politiediensten te voorzien van gedegen beeldvorming over criminaliteitsfenomenen. Heel wat deelnemers verwezen in dit opzicht naar enkele lokale politiezones die op het vlak van beeldvorming verder zouden staan dan de federale diensten, bijvoorbeeld als gevolg van hun investeringen in een informatie- of intelligence-gestuurde politiewerking (zogenoemde *information-led policing* of *intelligence-led policing*) en de ontwikkeling van eigen data-analysesoftware, die ondertussen ook door andere lokale politiezones gebruikt wordt.

Uit de gesprekken in de focusgroepen komt een beeld naar voren van een zelfredzame lokale politie, waar men naast de reguliere werking en het vervullen van basisfunctionaliteiten zowel tracht naar beneden (i.e. aspecten die 'oneigen' aan de politie zijn) als naar boven te werken (i.e. kwesties waarvoor een zekere gespecialiseerde kennis en/of uitrusting nodig is). Sommige lokale politiezones zien zich genoodzaakt om zelf te investeren in domeinen die eigenlijk onder de noemer 'gespecialiseerde steun' te plaatsen zijn. De ontwrichting van het model van de geïntegreerde politie op federaal en lokaal niveau vertaalt zich dan ook in een heel oneven beeld bij lokale politiezones in Vlaanderen en Brussel: het blijkt een lappendeken te zijn van verschillende praktijken, niveaus van specialisatie, expertise, en ervaring – en ook de omvang van de beschikbare middelen varieert. Wat zijn volgens onze gesprekspartners dan oplossingen om het tekortkomende systeem recht te zetten? Deelnemers beklemtoonden de nood aan (i) een opschaling van lokale politiezones, en (ii) een verdere uitwerking van het integrale en geïntegreerde veiligheidsbeleid op lokaal niveau.

Opschaling van lokale politiezones

De meeste deelnemers aan de focusgroepen waren het erover eens dat de huidige schaal van veel lokale politiezones te klein is geworden voor de uitdagingen van vandaag. Een schaalvergroting van de lokale politiezones is nodig, niet alleen om het groeiende takenpakket op zich te nemen en de tekorten van de federale politie op te vangen, maar ook in het kader van een sterk veranderende context van geweld: geweld doet zich niet (meer) louter in stedelijke zones voor en fenomenen strekken hun tentakels vaak uit over verschillende zones heen. Het groeiende belang van sociale media en andere technologische innovaties bij het ontpoppen en escaleren van geweld maakt ook dat men lokaal (ook in landelijke zones) steeds vaker gespecialiseerde tools en kennis nodig heeft voor de aanpak of beheersing van dat geweld. Een groter korps biedt dan de ruimte om zich te specialiseren en het personeel efficiënter in te zetten.

De meeste deelnemers^a mogen het dan wel eens zijn over de nood aan een schaalvergroting; over hoe dit proces juist dient te verlopen hadden ze verschillende meningen. Dergelijke fusieplannen worden momenteel op federaal niveau uitvoerig besproken.^b Daar wordt onder meer bestudeerd hoe groot lokale politiezones minimaal moeten zijn, of men fusies best verplicht maakt oftewel op vrijwillige basis laat gebeuren, en of men vrijwillige fusies met financiële incentives moet/kan aanmoedigen. Heel wat deelnemers van onze focusgroepen uitten hun frustraties over het gebrek aan politieke moed van de overheden om de fusieplannen door te voeren. Vrijblijvende fusies zijn *“een beleid van niet kunnen beslissen; men moet de politiek dwingen om een hertekening te doen.”*¹⁵⁹ Vrijwillige fusies, waarbij men de beslissing om al dan niet te fusioneren met (een) andere zone(s) aan de lokale politiek overlaat, zouden dan ook vaak tot niets leiden. Een gesprek tussen twee deelnemers van een focusgroep: *“De visie over de opschaling van de politiezones werd opgenomen in het regeerakkoord en in de beleidsverklaringen van beide voogdijministers. Maar dan is er wel eens vijf minuten politieke moed nodig. Met vrijwillige fusies ga je er niet komen, want de burgemeesters gaan hun territorium en hun bevoegdheden niet direct afgeven. Ik denk dat het verplichte fusies moeten worden als je toch naar een opschaling gaat. Dus iedereen weet: we zitten in een overgangsfase binnen onze organisatie. En om nu nog heel veel visies te gaan liggen bedenken en uitdokteren terwijl je eigenlijk de übervisie moet hebben om dan uw landschap terug te gaan hertekenen.”* *“De visie op dat vlak gaat niet van de burgemeesters komen hè.”*¹⁶⁰

Sommige deelnemers benadrukten de nood aan meer bovenlokale sturing om coherentie in het fusieverhaal te brengen, bijvoorbeeld om te vermijden dat bepaalde politiezones niet mee kunnen/mogen fuseren en dus als ‘eilandjes’ tussen samengesmolten zones achterblijven. Van enkele deelnemers hoorden we dan weer dat de schaalvergroting van de politiezones moet samengaan met de fusies van gemeenten. Indien men de twee fusieprocessen niet samen laat gaan, riskeert dit de bestuurlijke aanpak – waarin de burgemeester een drijvende factor is – te belemmeren, zo luidde het. Ze verwezen naar het Brussels model, waarin 6 politiezones door 19 burgemeesters worden geleid.

In de focusgroepen en gesprekken werd ook gewezen op andere manieren waarop men lokaal aan schaalvergroting doet. Zo worden er lokaal associaties of netwerkorganisaties opgericht waarin men op technisch vlak aan schaalvergroting doet, maar het contact met de burgemeester en de financiering overlaat aan de afzonderlijke

-
- a In dit opzicht dient wel opgemerkt dat bij de stedelijke zones (focusgroep 3) enkele deelnemers opperen dat fusies geen oplossing zouden zijn voor de beheersbaarheidsproblemen van groepsgeweld. Deze deelnemers stellen dat niet zozeer een structuurverandering maar een gedegen capaciteit en duidelijke taakverdeling tussen lokale en federale politie nodig is. Zo zou de lokale politie zich met haar basiswerking kunnen bezighouden; de lokale politie wordt dan ondersteund door een sterke federale politie die ook voldoende expertise bezit over de gespecialiseerde problematieken onder haar bevoegdheid.
- b Fusieplannen werden bijvoorbeeld vooropgesteld in het Federaal Regeerakkoord van 30 september 2020 en in de beleidsverklaring van de minister van Binnenlandse zaken, Institutionele Hervormingen en Democratische Vernieuwing van 6 november 2020. Hoe de schaalvergroting dient te verlopen wordt momenteel besproken in het kader van de Staten-Generaal van de Politie (SEGPOL), een bottom-up traject dat in mei vorig jaar in het leven werd geroepen om de politie klaar te maken voor de uitdagingen van morgen. Een van de opdrachten van SEGPOL is om de herziening van de financiering van de politie en de opschaling van politiezones te bestuderen. In dit opzicht werd in 2021 ook een multidisciplinaire commissie opgericht om de optimale schaalgrootte uit te klaren. In januari 2023 werd bij de FOD Binnenlandse Zaken een begeleidingscel opgericht die lokale politiezones moet bijstaan bij een eventueel fusieproces. Momenteel kijkt minister Verlinden naar een hertekening van 184 naar 40 politiezones, met korpsen van ongeveer 500 agenten. Simultaan wil men ook de financiering herbekijken en in financiële *incentives* voorzien om fusies mogelijk te maken.

politiezones.^a Op deze manier zou men voorkomen dat de lokale politiek, alsook lokale politionele actoren, niet mee willen in de opschaling, want “*iedereen blijft op zijn plaats zitten*”.¹⁶¹ Ook biedt dit burgemeesters de kans om voldoende inspraak in hun politiekorps te behouden.

Het debat over schaalvergroting hangt volgens de deelnemers nauw samen met de discussies over nieuwe financieringsmechanismen. Er werden twijfels geuit over zowel de grootte van de beschikbare middelen als de verdeling van de middelen. In het regeerakkoord werd de herziening van de KUL-norm vooropgesteld, de verdeelsleutel waarmee men de financiering van de lokale politiediensten bepaalt. Deze norm dateert van 20 jaar geleden en zou door o.a. sociaaleconomische wijzigingen aan herziening toe zijn. Zo zou het aantal agenten vandaag niet eerlijk verdeeld zijn tussen de verschillende politiezones, waardoor verschillende zones met capaciteitsproblemen kampen.¹⁶² In de focusgroepen werd ook gewezen op de nood om de financiering aan de federale politie te versterken, zodat deze de lokale politiezones beter kan bijstaan. Opmerkelijk is echter dat in de focusgroepen de kwestie van schaalvergroting niet werd afgewogen tegen moeilijkheden wat betreft het waarborgen van de nabijheid van de lokale politie bij de burger. Een cruciaal onderdeel van de basiszorg van de lokale politie draait om haar aanwezigheid en betrokkenheid in ‘vredestijd’ en het vroegtijdig aanvoelen wanneer een situatie uit de hand dreigt te lopen. Deze aspecten zijn ook belangrijk voor haar informatiepositie. In de focusgroepen ging men op dit aspect van de verhouding tussen schaalvergroting en basispolitiezorg niet in.

Versterken van lokaal integraal veiligheidsbeleid met duidelijke taakverdeling

Een tweede belangrijke manier om tekortkomingen in het huidige politiemodel recht te trekken, is volgens verschillende deelnemers het versterken van een (lokaal) integraal veiligheidsbeleid met respect voor de eigenheid en taken van elke betrokken actor. Verschillende deelnemers stelden dat men voor de aanpak van complexe problematieken best samenwerkt met andere partners. Dit kan de beeldvorming bevorderen, want samen met actoren uit bijvoorbeeld de sociale en welzijnsgerichte sectoren, of met lokale besturen, heeft de politie beter zicht op de lokale problemen. Samenwerking is ook nodig om deze problematieken gericht aan te pakken. Gesprekspartners hadden het over de mogelijkheid om samen met sociale partners de baan op te gaan (bijvoorbeeld de zogenoemde ‘sociale patrouilles’), of samenwerkingen die toegang bieden tot expertise die ze zelf niet in huis hebben (bijvoorbeeld technologische kennis en tools, of expertise in het kader van psychologische problematieken). Enkele deelnemers aan de focusgroepen benadrukten de meerwaarde van multidisciplinaire samenwerking, bijvoorbeeld in het kader van een casusoverleg zoals de LIVC R. Dit zou mogelijkheden bieden om tot een gezamenlijke en integrale aanpak te komen en aan meer dan symptoombestrijding te doen door ook op de verschillende achterliggende problemen van geweld te werken.

---

a Een voorbeeld is de netwerkorganisatie Antw4WVL, een samenwerkingsverband tussen vier politiezones in West-Vlaanderen en de PZ Antwerpen. De verschillende zones blijven autonoom bestaan maar werken samen op basis van vrijwilligheid. Ze stellen gemeenschappelijke doelstellingen, werven gezamenlijk personeel aan en stemmen hun materiële investeringen op elkaar af. Elke zone heeft ook zijn eigen specialisatie ontwikkeld en kan op dit domein bijstand verlenen aan de andere zones.

In de focusgroepen bleek echter dat er nog wel werk aan de winkel is wat betreft de integrale en geïntegreerde veiligheidsaanpak. Verschillende deelnemers aan de focusgroepen legden de nadruk op de nood om verder in te zetten op samenwerking en informatie-uitwisseling met andere partners in het kader van een integraal veiligheidsbeleid. Ze verwezen in dit opzicht naar de cruciale rol van lokale besturen bij de uitwerking van een integraal veiligheidsbeleid op lokaal niveau. Zo zien enkele deelnemers een meerwaarde in de functie van coördinator integrale veiligheid op gemeentelijk niveau. Andere actoren hebben zelf samenwerkingsafspraken gemaakt met relevante actoren. Zo wordt er in een van de zones samengewerkt tussen politionele, welzijns- en justitiële actoren, waarbij men relevante informatie samenlegt om een globaal beeld van probleemsituaties te vormen. In een andere zone zou men graag de verschillende lokale diensten die betrokken zijn bij integrale veiligheid – zoals de lokale politie, brandweer, civiele bescherming, noodplanningsambtenaar, GAS-ambtenaar, en preventiedienst (buurtwerking, jongerencoach) – integreren in één vereenvoudigde veiligheidszone. Zo zouden ze dan nauw met elkaar in contact staan, gezamenlijke aankopen kunnen doen en een eenvormig beleid kunnen voeren.¹⁶³

Een belangrijke voorwaarde voor het slagen van een integraal en geïntegreerd beleid is respect voor de eigenheid en taken van elke betrokken actor. Ook op dit vlak is er volgens deelnemers nog wat werk aan de winkel. Ze stelden dat politiediensten te vaak worden ingeschakeld in het kader van problemen waarvoor andere partners – zowel federale partners als andere partners op het lokale niveau – bevoegd zijn. Het is volgens hen dus nodig om het takenpakket van de lokale politie te herbekijken en de taakverdeling tussen de lokale en federale politie duidelijk te stellen. Wat betreft het takenpakket van de lokale politie zijn de meeste deelnemers het erover eens dat men terug naar haar basisfunctionaliteiten moet gaan. Dit is nodig zodat de lokale politie haar basispolitiewerking naar behoren kan uitvoeren en zich maximaal kan bezighouden met politiewerk. Dit houdt in dat lokale partners instaan voor hun eigen taken en geen extra taken waarvoor politionele handhaving niet noodzakelijk is, toeschuiven naar de politiediensten. Zo uitten verschillende deelnemers hun frustratie over de inzet van de lokale politie voor gezondheidsinspecties tijdens de coronapandemie, of omtrent futiele zaken zoals kleine overlast; deze hebben op lokaal niveau vaak wel impact omdat ze zichtbaar zijn, maar men kan hierover moeilijk regels afdwingen. Zoals een deelnemer aan focusgroep 2 het stelde: *“We moeten terug naar de basis, in een breder kader van wat goed en wat slecht is.”*¹⁶⁴

Wat betreft de takenverdeling tussen de federale en lokale politiediensten, werd door sommige deelnemers geopperd dat de federale politie – op basis van haar capaciteiten, middelen en personeel – een keuze zou moeten maken in haar takenpakket. Dit zou inhouden dat ze bepaalde zaken moet durven loslaten aan de lokale politie en zich moet richten op de andere zaken.¹⁶⁵ Zo stelde een gesprekspartner dat bepaalde criminaliteitsfenomenen minder dringend zijn voor lokale besturen omdat ze een minder directe impact op het straatbeeld hebben, zoals georganiseerde misdaad die zich (nog) voornamelijk verdoken voordoet. Lokale besturen richten zich daarentegen vaker op zichtbare vormen van criminaliteit, zoals overlast. Het is, volgens deze

geïnterviewde, dan ook cruciaal dat de federale politie zich volop op die eerste groep thema's inzet.¹⁶⁶

Tussentijdse conclusie

In dit hoofdstuk bespraken we enkele voorstellen van deelnemers om de uitdagingen zoals besproken in het vorige hoofdstuk tegemoet te treden. Volgens deelnemers is het niet voldoende om meer middelen en personeel te voorzien voor lokale politiediensten; men zou moeten sleutelen aan het huidige politiemodel. Enkele structurele fouten in dit model zouden namelijk aan de basis liggen van heel wat vermelde problemen, in het bijzonder een ontwrichte synergie tussen de lokale en federale politiediensten. De lokale politie ziet haar takenpakket steeds verbreden, waardoor ze niet voldoende personeel heeft om de eigen basiswerking uit te voeren. Ook bijkomende opdrachten die niet strikt van politionele aard zijn, zouden de eigen werking verzwakken. Er worden twee oplossingen besproken om het tekortkomende systeem recht te zetten: de opschaling van lokale politiezones en een verdere uitwerking van het integrale en geïntegreerde veiligheidsbeleid op lokaal niveau, met aandacht voor de eigenheid en de taken van elke betrokken actor.

8

Slotbeschouwing

Drie uitdagingen voor de lokale aanpak van groepsgeweld

In dit onderzoek wilden wij twee vragen beantwoorden: (i) Welke vormen van groepsgeweld in de publieke ruimte ervaren lokale politiediensten in Vlaanderen en Brussel?, en (ii) Hoe schatten zij de ernst en omvang van deze problematieken in? Als we de resultaten van ons onderzoek met betrekking tot deze twee vragen naast elkaar leggen, dan merken we dat de realiteit van het lokale politiewerk in Vlaanderen en Brussel niet beantwoordt aan de aard en verschijningsvorm van groepsgeweld. Deze bevinding omsluit drie aspecten.

Ten eerste: Groepsgeweld is geen louter grootstedelijke problematiek en kan zich overall voordoen; toch is het lokaal politielandschap heel divers, met zowel zeer sterk uitgebouwde politiezones als zones met heel wat minder vaardigheden in de omgang met groepsgeweld. Uit ons onderzoek leren we dat lokale politiediensten in zowel erg verstedelijkte als zeer landelijke zones in aanraking komen met de problematiek. Groepsgeweld doet zich weliswaar sterker en frequenter voor in stedelijke politiezones. Maar ook landelijke zones blijven niet gespaard van groepsgeweld. Sommige vormen van geweld doen zich in vrijwel alle politiezones voor, zoals geweld door jongerengroepen en geweld tegen beroepen van algemeen belang. Andere vormen komen dan eerder plaatselijk voor of zijn verbonden aan specifieke lokale kenmerken van een politiezone, zoals georganiseerde misdaadgroepen die aangetrokken zijn door transportknooppunten, en gewelddadige supportersgroepen die voornamelijk actief zijn in steden met een eersteklasseclub.

Toch voelen niet alle zones zich even sterk in de omgang met het geweld. Terwijl sommige zones zich in hoge mate hebben ontwikkeld in hun aanpak van bepaalde vormen van groepsgeweld, lijken andere zones heel wat minder ver te staan. Een van de geïnterviewden stelt dat er *“eigenlijk niet één lokale politie bestaat, maar een lokale politie*

bestaande uit wel 183 verschillende niveaus^a. En het niveau van een lokale zone bepaalt mee hoe zij het geweld in hun zone beleven”.¹⁶⁷ Deze ongelijke ontwikkeling uit zich ook in een lappendeken aan praktijken en kennis wat betreft de omgang met groepsgeweld. Veel lokale politiediensten uiten ook hun bezorgdheden omtrent noden aan capaciteit, tools en middelen om de snel evoluerende gewelduitingen tegen te gaan of te beheersen. Het uitwerken van lokale of bovenlokale initiatieven, tools en samenwerkingsverbanden is volgens velen cruciaal voor het voorkomen en aanpakken van gewelduitingen. Hiervoor kijkt men sterk naar de lokale besturen; wat mogelijk is, hangt volgens hen grotendeels af van de inzet, strategische visie en financiële ondersteuning van lokale overheden en administraties. Ten slotte wijst men op de sterke afbouw van de federale politie, een drempel voor de nodige operationele en informatiele ondersteuning aan lokale politiediensten, in het bijzonder aan die politiezones die de problematieken niet op eigen kracht kunnen beheersen.

Uit dit onderzoek verschijnt dus het beeld van een zelfredzame lokale politie; naast haar basiswerking verricht ze bijkomende taken, door zowel naar ‘boven’ (opdrachten van de federale politie) als naar ‘beneden’ (opdrachten die niet-politionele actoren toebehoren) te werken. Veel goede praktijken en initiatieven waarnaar men verwijst, zijn het gevolg van een bottom-up aanpak. Er lijkt op dit vlak dan ook ruimte te zijn voor een grotere bovenlokale ondersteuning aan de lokale politie, alsook een grotere inzet om de uitwisseling van goede of veelbelovende praktijken tussen politiezones of lokale besturen mogelijk te maken. Een grotere top-down inzet zou kunnen leiden tot een evenwichtiger aanpak van initiatieven en praktijken, bijvoorbeeld wat betreft de bestuurlijke handhaving, beeldvorming over gewelddadige groepen, en samenwerking zowel tussen politiezones als met niet-politionele actoren.

Ten tweede: Verschillende vormen van groepsgeweld zijn grensoverschrijdende problematieken – weliswaar sterk verweven met een lokale context – maar (boven) lokale informatiedeling over deze problematieken vindt niet op structurele basis, maar eerder *ad hoc* plaats. Een sterke verwevenheid tussen geweldsincidenten in verschillende politiezones is bijvoorbeeld merkbaar in het kader van geweld door criminele groepen, zoals georganiseerde misdaadgroepen, hooligans en criminele motorbendes. Maar ook bij geweld door jongerengroepen werd deze tendens regelmatig opgemerkt, bijvoorbeeld wanneer jongeren geweld plegen in andere zones, soms vanuit de veronderstelling dat ze er anoniemer zijn. Het actieterrain van gewelddadige groepen overstijgt vaak de lokale grenzen, bijvoorbeeld omdat menselijke connecties die grenzen overschrijden, of omdat ze trachten lokaal genomen maatregelen te ontwijken. Vaak plegen dadergroepen ook geweld elders, gestuwd door de doeleinden van hun groep, bijvoorbeeld om een groter winstbejag te verkrijgen of hun territorium uit te breiden. Sociale media versterken het grensoverschrijdende karakter van groepsgeweld. De snelheid en het bereik van sociale media maken niet alleen dat daders van verschillende locaties zich gemakkelijk kunnen mobiliseren, maar ook dat de impact

---

a In heel België omvat de lokale politie 183 politiezones.

van groepsgeweld zich over de grenzen van politiezones heen laat voelen, bijvoorbeeld als berichten of beelden van het geweld verspreid worden.

De lokale politiewerking hanteert, daarentegen, een sterk lokale focus. Dat is normaal, want de lokale politie is uiteraard verantwoordelijk voor de eigen zone, ook al overstijgen problemen vaak de grenzen van deze zone. Uit ons onderzoek blijkt echter wel dat heel wat politiezones belemmeringen ervaren wat betreft de informatie-uitwisseling met andere zones, bijvoorbeeld omtrent geweldsincidenten of dadergroepen. Ook de informationele ondersteuning vanuit het bovenlokale niveau lijkt vooralsnog onvoldoende om proactief een goed zicht te krijgen op de grensoverschrijdende aspecten van de problemen die men lokaal in eigen zone vaststelt. Wanneer er sprake is van een solide informatiepositie, dan is dit vaak een gevolg van goede informele en persoonlijke contacten die men onderhoudt met andere politiezones of met niet-politionele partners. Sleutelpersonen en hun contacten blijken dus vaak een belangrijke rol te spelen in het al dan niet tot stand komen van een degelijke bovenlokale informatiedeling.

Tegelijk leeft bij heel wat lokale Vlaamse en Brusselse politiediensten het besef dat er aandacht nodig is voor de lokale context en eigenheid van groepsgeweld. Ze achten lokale actoren – zoals lokale besturen, sociaal-preventieve diensten en andere hulpverleners – belangrijke partners in de preventie en aanpak van groepsgeweld. Verschillende politiezones reiken dan ook uit naar deze stakeholders met als doel hun lokale informatiepositie te versterken. Ook hier zien we echter dat dit soort succesvolle samenwerkingen vaak slechts op een *ad-hoc*-basis tot stand komt.

Ten derde: Groepsgeweld heeft steeds vaker een onvoorspelbare aard; dit vormt voor politiediensten vaak een uitdaging om tijdig en gepast te reageren op incidenten. Sommige uitingen van groepsgeweld blijven uiteraard heel voorspelbaar; zo schat politie de kans vaak groot dat hooligangroepen geweld plegen bij bepaalde risicowedstrijden, of dat relschoppers de kans grijpen om op Oudejaarsavond de boel op stelten te zetten. Dit soort geweld krijgt in bepaalde gevallen zelfs bijna een geritualiseerd karakter. Toch leren we uit ons onderzoek dat heel wat uitingsvormen van groepsgeweld heel moeilijk te voorspellen zijn. De sociale media zijn een belangrijke *driver* van deze onvoorspelbaarheid. Deze maken het voor daders gemakkelijker om zich snel en in de luwte te organiseren, en dit vaak met grotere aantallen mensen. Het brede bereik van de sociale media maakt ook dat conflicten elders ter wereld plots een trigger kunnen vormen voor gewelduitingen hier. Sociale media kunnen ook een katalyserend en versterkend effect hebben op groepsgeweld, bijvoorbeeld wanneer geweldsvertoningen plots een eigen leven gaan leiden, los van de realiteit, of vergeldingsacties met zich meebrengen.

Bij lokale politiediensten leeft wel het besef dat men best 'voorbereid' is op de mogelijkheid dat onvoorziene uitingen van geweld gebeuren, en dat men moet kunnen improviseren wanneer dit soort geweld zich voordoet. Men stelt echter dat, om bij onvoorziene uitingen van groepsgeweld snel en gepast te reageren en te kunnen improviseren, men voldoende inzetbaar personeel nodig heeft. Dit kan gaan over

inzetbare krachten van het eigen korps, vanuit naburige zones of in het kader van ondersteuning van de federale politie. Op dit vlak melden heel wat zones dat het tekort aan personeel en middelen dat ze ervaren, hen belemmert om gepast te reageren op onverwachte uitingen van geweld door groepen.

Ook de technologische achterstand bij heel wat lokale politiediensten staat in schril contrast met de vaak wezenlijke rol die technologie opneemt bij geweld door meerdere daders. Een inhaalbeweging op technologisch vlak (zowel wat betreft tools als gespecialiseerde profielen) lijkt nodig om de huidige werking van de lokale politie – voornamelijk gericht op de offline wereld – te vervolledigen in het online domein. Het gaat dan bijvoorbeeld over zowel online *outreaching* communiceren en community-policing, maar ook patrouilleren en monitoren op het web. Volgens heel wat lokale politiezones vormt de huidige wetgeving, bijvoorbeeld omtrent privacy, een belemmering voor het ontwikkelen van hun online activiteiten en evolueert deze mee op een te traag tempo.

Er is ook sprake van enkele onduidelijkheden wat betreft de opvolging van sociale media: wie hiervoor verantwoordelijk is en hoe deze opvolging dient te gebeuren, is voor onze gesprekspartners nog vaak een vraagteken. Socialemediagebruik beperkt zich niet tot de grenzen van een politiezone, wat maakt dat men – anders dan fenomeenbestrijding meer in het algemeen – deze opvolging heel moeilijk kan verdelen op basis van geografische aspecten. Een structurele en eerstelijnsopvolging van sociale media behoort volgens enkele respondenten wel tot een van de kerntaken van de lokale politie (tenzij het nodig is ‘dieper’ te graven).¹⁶⁸ Momenteel vormt deze opvolging echter een grijze zone en blijft het zoeken naar wie wat gaat doen. Het gebrek aan een duidelijke kader hierover leidt tot een zeer diffuus landschap: de opvolging van sociale media wordt dan voornamelijk bepaald door de omvang van een lokale politiezone, de middelen waarover deze beschikt en de mate waarin ze met bepaalde problematieken wordt geconfronteerd.

Naar een analyse van groeps geweld vanuit meerdere perspectieven...

In dit onderzoek hebben we getracht groepsgebonden geweld in Vlaanderen en Brussel in kaart te brengen. Ondanks de grondige wijze waarmee we aan de slag zijn gegaan, zijn we ons ervan bewust dat deze oefening niet volledig is en niet voldoende diepgaand is om groeps geweld met al de achterliggende dynamieken, oorzaken en gevolgen in kaart te brengen. In dit onderzoek – het eerste in het kader van een breder onderzoekstraject – hebben we groeps geweld bekeken vanuit één welbepaalde blik: het perspectief van lokale politiediensten, die vaak als eerste met dit soort geweld in aanraking komen. We bleven ook vooralsnog op een eerste analyseniveau, namelijk het in kaart brengen van de problematieken (zowel wat betreft de geweldfenomenen zelf als qua beheersbaarheid ervan). Geweld kan en moet echter vanuit een breder perspectief en verschillende invalshoeken worden bekeken om de impact en betekenis ervan echt te doorgronden. Het concept ‘geweld’ is namelijk sterk context-, ruimte-, en tijdgebonden. Wie pleegt het geweld, in welke context wordt het geweld gepleegd, en wie observeert het geweld? Dit alles beïnvloedt de impact van geweld en de betekenis die eraan wordt gegeven.

Wat we als geweld beschouwen hangt nauw samen met normen en waarden in onze samenleving. Of zoals sociologen het stellen: geweld is een ‘sociale constructie’, waarmee ze bedoelen dat wat telt als ‘geweld’ en de betekenis die eraan gegeven wordt, geen objectieve eigenschap van het fenomeen is, maar een die mensen eraan toekennen via sociale interacties. Geweld, de impact en de betekenis ervan zijn dus sociaal bepaald, variëren in de loop der tijd en weerspiegelen machtsverhoudingen.¹⁶⁹ Een gevecht in een boksring wordt in onze samenleving bijvoorbeeld als sociaal aanvaardbaar geweld beschouwd; de regels, timing, en plaats van het geweld zijn namelijk via afspraken strikt vastgelegd. Als hetzelfde geweld zich net buiten de ring afspeelt, zal het geweld eerder als een sociaal probleem worden beschouwd dat niet past in de huidige normen en waarden van sociale interactie.

De interpretatie van gebeurtenissen en uiteindelijk de betekenis die eraan wordt gegeven verandert soms ook met de tijd, bijvoorbeeld als we met een andere blik naar de events kijken. Losstaande gewelddaden die op een bepaald moment in de geschiedenis als ‘zinloos’ geweld werden beschouwd, kunnen op een later tijdstip toch een diepere betekenis toegekend krijgen, bijvoorbeeld als ze met elkaar verbonden zijn door een gedeeld narratief, of deel uitmaken van grotere mobilisatiecampagnes.¹⁷⁰

Geweld wordt dus bepaald door bredere sociale processen en structuren, die ons denken over geweld kaderen – een kader waarin sommige soorten van geweld zichtbaar, betekenisvol, legitiem, wettig, of verdedigbaar zijn, en andere niet. Uit onderzoek weten we, echter, dat zelfs al is de betekenis van geweld niet meteen duidelijk voor de toekijkende samenleving, het geweld voor de geweldplegers *zelf* wel (expliciet of verdoken) een betekenis kan dragen. Bendegeweld, bijvoorbeeld, is door leden van een bende een ‘legitieme’ manier om de gevestigde orde omver te werpen, en hun territorium uit te breiden of te verdedigen ten opzichte van rivaliserende bendes. Ook bij hooligans heeft geweldpleging een betekenis: naast het creëren van een sociale identiteit en een gemeenschapsgevoel, neigen sommige groepen zelfs naar een sociale en politieke insteek.¹⁷¹

Collectieve uitingen van geweld zijn dus vaak een uiting van een krachtsverhouding waarbij gevestigde waarden en normen in de maatschappij ter discussie staan. Vaak vormt de publieke ruimte de inzet van die krachtsverhouding; geweldplegers stellen dan dat deze openbare ruimtes plaatsen zijn waar zij thuishoren en dat die plaatsen ook aan hen toebehoren.¹⁷² Het geweld of het dreigen met geweld wordt dan een middel om die plaats op te nemen en te verdedigen tegen anderen. Het innemen van de publieke ruimte wordt dus een *zero-sum game*, waarbij men de ruimte nog liever leeg laat dan aan ‘de ander’ over te laten. In dit opzicht wijst dit onderzoek dan ook op het belang om blijvend in te zetten op het versterken van de publieke ruimte en de kracht die deze *zelf* bezit: de kracht om een bruisend openbaar leven, geestelijke rijkdom en vooruitgang tot stand te brengen.

We begonnen dit rapport met enkele percepties over geweld die in het publieke en politieke debat vaak wederkeren: geweld in de publieke ruimte is een stijgende problematiek, incidenten worden steeds heviger en hebben een groeiende impact op

ons samenleven. In ons onderzoek kunnen we – op basis van het perspectief van lokale politiediensten in Vlaanderen en Brussel – niet onweerlegbaar vaststellen of groeps geweld al dan niet een stijgende problematiek is. Wel kunnen we stellen dat het een grote impact heeft: uitingen van groeps geweld leiden tot heel wat bezorgdheden bij lokale politiediensten. Deze bekommernissen hebben veel te maken met veranderingen in hoe geweld zich voordoet: een sterke verwevenheid van afzonderlijke geweldsincidenten maakt dat deze zich overal kunnen voordoen. Een belangrijke *gamechanger* in dit opzicht zijn sociale media: deze verhogen de zichtbaarheid van geweld en maken dat wat zich elders afspeelt al heel snel in onze eigen kleine leefwereld lijkt te gebeuren. In dit rapport bekeken we de impact van groeps geweld op lokale politiediensten. Dit is uiteraard maar één van de vele perspectieven; om een meer volledig beeld te krijgen van groeps geweld is het belangrijk om te peilen naar de impact ervan op andere betrokkenen, zoals slachtoffers/daders en hun familieleden, buurtbewoners, jeugdwerkers en leerkrachten, enz. Deze insteek zullen we aanhouden in de vervolgprojecten op dit onderzoek.

9

Bijlage: methodologische nota

Methodologische afbakening en verduidelijking van terminologie

Een project genaamd “*Groepsgeweld in de (semi-)publieke ruimte*” kan best wel wat terminologische verduidelijking gebruiken; veel van de concepten in deze titel zijn namelijk onderhevig aan verschillende interpretaties en worden soms zelfs als omstreden concepten beschouwd. In dit onderzoek zijn we voortgegaan op de definitie van ‘collectief geweld’ die door onderzoeker Charles Tilly werd geïntroduceerd. Tilly beschrijft ‘collectief geweld’ als een episodische sociale interactie die (i) onmiddellijke fysieke schade toebrengt aan personen en/of objecten; (ii) waarbij ten minste twee daders betrokken zijn; (iii) die tenminste gedeeltelijk voortkomt uit de coördinatie tussen de daders.¹⁷³ Hieronder geven we wat meer uitleg over de verschillende concepten die we in het rapport hanteren.

‘Groep’. We bestuderen geweld gepleegd door meerdere daders, d.w.z. twee of meer daders. In het onderzoek nemen we zowel geweld gepleegd door kleine als grote groepen mee. In de literatuur wordt gewezen op verschillen in de dynamieken die zich voordoen in grote groepen en kleine groepen, zoals dyaden en triaden (i.e. groepen van, respectievelijk, twee en drie personen).^a Het merendeel van meerdaderschap wordt echter door groepen van twee daders gepleegd,¹⁷⁴ waardoor we het zinvol achten deze ook mee te nemen in het onderzoek. Groepsgeweld vereist een zekere mate van coördinatie tussen de daders bij de geweldpleging. Het hoeft echter niet om een hechte of gestructureerde groep te gaan, noch is het nodig dat de groep (of buitenstaanders) zichzelf als een gestructureerd geheel beschouwt.

---

a Sociale wetenschappers die groepen bestuderen, zijn het oneens over de vraag of (en in hoeverre) dyaden in hun werk moeten worden opgenomen. Onderzoeker Kipling Williams stelt bijvoorbeeld dat dyaden groepen van twee zijn en aldus werken volgens dezelfde principes en theorieën die groepsprocessen verklaren voor groepen van drie en groter. Onderzoeker Richard Moreland, daarentegen, stelt dat er zich bij groepen van twee enkele andere eigenschappen voordoen die zich niet lenen voor groepsprocesonderzoek. Zo zouden dyaden vluchtiger zijn dan grotere groepen (i.e. ze vormen en ontbinden zichzelf sneller), eenvoudiger dan groepen (hierdoor komen sommige groepsverschijnselen niet voor in dyaden, of werken ze anders), en worden gekenmerkt door sterkere emoties tussen de leden van de groep (bijv. intieme relaties en liefde). Voor meer informatie, zie: Williams, K. D. (2010), Dyads Can Be Groups (and Often Are), *Small Group Research*, 41(2), p. 251-267; Moreland, R. L. (2010), Are Dyads Really Groups?, *Small Group Research*, 41(2), p. 251-267.

Groepsgebonden geweld kan door verschillende soorten daders worden gepleegd. Onderzoeker Charles Tilly maakt in zijn analyse van revolutionaire situaties een onderscheid tussen overheden (organisaties die de belangrijkste dwangmiddelen beheersen) en *contenders* of mededingers die aanspraak trachten te maken op de macht of haar trachten te beïnvloeden. Mededingers kunnen formeel toegang hebben tot besluitvormingsprocessen, of hiertoe geen toegang hebben en niet-geaccepteerde middelen gebruiken om de macht uit te dagen. Tilly noemt deze laatste categorie de *challengers* of uitdagers.¹⁷⁵ Geweld kan niet alleen door mededingers of uitdagers van de macht gepleegd worden, maar ook door machthebbers zelf. Denk maar aan geweld (al dan niet legitiem) gepleegd door vertegenwoordigers van de overheden, zoals politie- of inlichtingendiensten en het leger. In onze literatuurstudie, bevraging en focusgroepen lag de nadruk echter voornamelijk op groepsge geweld gepleegd door mededingers of uitdagers van de bestaande orde. We menen dat onderzoek naar geweld door politiediensten best enkele specifieke eigenschappen van deze vorm van geweld in beschouwing neemt.^a Bij het in kaart brengen van die problematiek is het bovendien belangrijk, zich niet slechts te baseren op een bevraging van de politiediensten, maar ook op informatie vanuit een bredere groep van respondenten.

‘Geweld’. Geweld is een omstreden begrip dat een veelzijdig, sociaal geconstrueerd, en zeer ambivalent fenomeen beschrijft. Wie en wat als gewelddadig wordt beschouwd, hangt bijvoorbeeld af van de specifieke sociaal-culturele en historische omstandigheden.¹⁷⁶ Geweld is ook heel moeilijk te definiëren omdat het verschillende vormen aanneemt, bijvoorbeeld fysiek of verbaal, openlijk of verborgen, symbolisch of structureel, en interpersoonlijk of institutioneel. Geweld doet zich ook voor in verschillende contexten. Afhankelijk van de context en het perspectief kunnen gewelddadige acties worden veroordeeld en als immoreel, illegaal en ontwrichtend worden beschouwd, of bewonderd worden en als moreel, legaal en functioneel worden gezien.¹⁷⁷

In dit rapport doelen we met het begrip ‘geweld’ op fysieke geweldpleging, gericht op zowel personen als objecten. Het kan gaan over enkelzijdig geweld – geweld door één groep tegen een individu of andere groep – of tweezijdig geweld – geweld tussen groepen onderling. Dit kunnen expressieve vormen van geweldpleging zijn, maar ook geweld dat instrumenteel van aard is.^b Bij het opstellen van de taxonomie in het kader van de bevraging dachten we in het bijzonder aan uitingen van geweld in het kader van een aantal specifieke contexten, zoals bendedgeweld, ernstig pestgedrag, extremisme, haatmisdrijven, verstoring van de openbare orde, hooliganisme, en georganiseerde

---

a Bijvoorbeeld, bij het beoordelen of geweld door politiediensten als onwettig of illegitiem kan beschouwd worden, moet men rekening houden met de voorwaarden voor het gebruik van geweld door politiediensten zoals vastgelegd in de Wet op het Politieambt, namelijk de principes van legaliteit, noodzakelijkheid en proportionaliteit.

b Instrumenteel geweld is gedrag dat een specifiek tastbaar doel heeft, zoals het verwerven van eigendom. Roofzuchtige misdrijven, zoals diefstal, inbraak en beroving zijn voorbeelden van instrumentele criminaliteit. Expressieve misdaad, daarentegen – ook soms wel affectieve agressie genoemd – omvat geweld dat niet is gericht op het verwerven van iets tastbaars of bedoeld is om iets specifiek te bereiken, behalve het gewelddadige resultaat zelf. Expressieve agressie wordt dan ook vaak gekarakteriseerd als een emotionele reactie, die impulsief en ongecontroleerd is. Aanrandingen, verstoringen van de openbare orde, en huiselijk geweld zijn voorbeelden van expressieve criminaliteit. Zie bijv. Youngs, D., Ioannoun M. & Eagles, J. (2014). Expressive and Instrumental Offending: Reconciling the Paradox of Specialisation and Versatility. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, p. 1–26.

misdaad. Bij de bevraging hebben we echter de mogelijkheid open gehouden om ook andere contexten van fysieke geweldpleging aan bod te laten komen.

Ook incidenten waarbij bedreigd wordt met het plegen van voornoemde vormen van geweld werden meegenomen in dit onderzoek. Hierbij limiteren we ons tot strafbare bedreigingen, d.w.z. wanneer specifiek en onomstotelijk wordt bedreigd met geweld tegen een individu.^a Verder laten we verbaal of psychologisch geweld buiten beschouwing. Dit wil zeggen dat de volgende uitingen van geweld – tenzij er fysieke geweldpleging aan te pas komt – niet meegenomen werden in het onderzoek: straatintimidatie (bijv. scheldpartijen of nafluiten), seksueel grensoverschrijdend gedrag (bijv. sexting), afpersing (bijv. sextortion of afpersing met seksueel getint beeldmateriaal), discriminatie en racisme, haatboodschappen, belaging of stalking (bijv., achtervolgen, ongevraagde berichten sturen), en pestgedrag (bijv. kleineren of belachelijk maken).

Om de haalbaarheid van het project te garanderen is er dus voor gekozen om in dit onderzoek niet-fysieke vormen van geweld – zoals verbaal geweld, psychisch geweld en structureel geweld – buiten beschouwing te laten. Toch besteden we in het rapport wel enige aandacht aan enkele achterliggende factoren en processen van fysieke geweldpleging, zoals verbale agressie, psychosociale aspecten, en sociaaleconomische factoren. Deze aspecten werden dan ook door de respondenten zelf aangehaald als belangrijke elementen voor een analyse van de vormen van fysieke agressie waarmee zij in aanraking komen.

‘Semipublieke of publieke ruimte’. We richten ons onderzoek op geweld gepleegd in de publieke en semipublieke^b ruimte, d.w.z. elke ruimte die publiek toegankelijk is zonder dat men een strafrechtelijk feit pleegt, zoals een straat of park, maar ook een winkel of de trappenhal van een residentieel gebouw. Deze begrippen omvatten zowel formele plekken (bijv. pleinen, parken, stations) als informele plekken (bijv. hangplekken) die vaak als ontmoetingsplaatsen dienen voor individuen en groepen. Onze aandacht voor deze plaatsen vloeit voort uit het concept van de publieke ruimte, een plaats voor sociale ontmoetingen en interacties die door geweldpleging verstoord kunnen worden. Vanuit dit standpunt hebben we dan ook besloten om geweld in de private ruimte niet mee te nemen in het onderzoek.

In criminologische studies wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen geweld in de private en in de (semi)publieke ruimte. Sommige onderzoekers wijzen bijvoorbeeld op het verhoogde risico van slachtofferschap in de publieke ruimte, onder meer omdat burgers er slechts een diffuse verantwoordelijkheid dragen om misdaad te ontmoedigen, wat tot een verminderde sociale controle leidt.¹⁷⁸ De publieke ruimte speelt bij sommige uitingen van groepsgeweld ook een symbolische rol. Het gebruik

---

a Intimiderende woorden die op meerdere manieren te interpreteren zijn en die niet specificeren dat iemand een misdrijf wil plegen, zijn niet strafbaar. Voorbeelden zijn intimidaties zoals: "Ik weet waar je woont" of "Ik kom jou nog wel tegen".

b De term 'semipublieke ruimte' doelt op ruimten die in particulier bezit zijn maar voor iedereen open en toegankelijk zijn, zoals winkels, restaurants en theaters. Deze terreinen zijn privaat eigendom maar hun gebruik krijgt wel vaak een publieke betekenis, bijvoorbeeld omdat ze als ontmoetingsruimte dienst doen.

van geweld om de openbare ruimte te veroveren of verdedigen is voor sommige geweldplegers een manier om zichzelf te bevestigen en de eigen positie om te buigen van een passieve naar actieve rol.¹⁷⁹

We behandelen in het rapport dus in principe alle vormen van groepsgeweld gepleegd in de (semi)publieke ruimte, en laten geweld gepleegd op privé-plaatsen buiten beschouwing. Toch is in de praktijk het onderscheid tussen geweld in de publieke en in de private ruimte niet altijd zo eenduidig. Geweld dat we verstaan als ‘publiek geweld’ loopt soms over naar de private ruimte – bijvoorbeeld wanneer bendege geweld of een groepsverkrachting plaatsvindt in de woning van het slachtoffer of van één van de daders. Andersom kan ook geweld uit de huiselijke sfeer gepleegd worden in de publieke ruimte, denk maar aan huiselijk geweld dat zich afspeelt op straat of in een café. Daarom lieten we ons bij randgevallen leiden door de relatie tussen de dader en het slachtoffer in plaats van de locatie van geweldpleging: geweld in de private ruimte dat gepleegd wordt door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer (zoals partner, ex-partner, gezinsleden, familieleden) werd niet meegenomen in het onderzoek. Vormen van groepsgeweld die in de private ruimte plaatsvinden maar toch als ‘publiek geweld’ kunnen gelden, hebben we daarentegen wel in beschouwing genomen.

Het is in dit opzicht ook zinvol om onze blik te verbreden naar de digitale publieke of semipublieke ruimte. We richtten ons in het onderzoek dan ook op cybergeweld^a of gedigitaliseerd geweld^b, doch enkel indien er een direct verband bestaat met offline fysiek geweld. Voorbeelden waarbij een direct verband bestaat tussen de online en offline sfeer, zijn online berichten waar bedreigd wordt met fysiek geweld in de offline wereld, of het online verspreiden van beeldmateriaal van offline fysiek geweld.

Empirische dataverzameling

Dit onderzoek heeft als doel groepsgeweld in Vlaanderen en Brussel in kaart te brengen. Er bestaan verschillende bronnen die zinvol kunnen zijn om zicht te krijgen op criminaliteit in ons land. Men kan bijvoorbeeld kijken naar officiële criminaliteitsstatistieken, zoals politionele gegevens of gerechtelijke statistieken, of zelfrapportages over criminaliteit. Al deze bronnen hebben echter zowel voor- als nadelen. Voor dit onderzoek hebben we besloten geen gebruik te maken van deze reeds beschikbare gegevens, maar zelf een bevraging te ontwikkelen en voor te leggen aan lokale politiediensten, en deze informatie te verdiepen met semi-gestructureerde interviews en focusgroepen. In de volgende paragrafen zullen we kort deze keuze verduidelijken.

---

a De term 'cybercriminaliteit' doelt op incidenten waarbij informatietechnologieën het doel vormen van de criminaliteit, zoals het hacken van een bepaalde site of uitvoeren van DDoS-aanvallen.

b Bij gedigitaliseerde criminaliteit (ook cybercriminaliteit in de brede zin genoemd) is informatica slechts een hulpmiddel, een manier om klassieke offlinevormen van criminaliteit uit te voeren, zoals online bedreigingen en het verspreiden van seksueel getint beeldmateriaal.

Bij de uitwerking van het methodologische design van het onderzoek stotten we op enkele moeilijkheden om groeps geweld via reeds bestaande gegevens in kaart te brengen. Een eerste groep uitdagingen hebben betrekking op het meerdaderschap, een centraal element in onze analyse van groeps geweld. Zo vat de Algemene Nationale Gegevensbank (ANG) – de politionele databank met gegevens die voortvloeien uit de processen-verbaal – slechts beperkte gegevens over meerdaderschap. Deze databank geeft slechts de informatie weer die door politieagenten in het proces-verbaal werd geregistreerd. Politieagenten kunnen op een proces-verbaal wel aanduiden of de dader alleen handelde of niet, maar verdere context over het meerdaderschap geven is niet noodzakelijk en dus ook vaak afwezig (bijv. hoeveel mededaders er zijn, of de daders reeds bekenden voor elkaar zijn, enz.). Ook indien het proces-verbaal wel meer informatie omtrent meerdaderschap omvat, biedt de ANG niet de mogelijkheid om deze te raadplegen.

Geweld in groepsverband wordt vaak gepleegd door groepen bestaande uit zowel meerderjarigen als minderjarigen. Ook dit aspect creëert enkele drempels voor het duidelijk in kaart brengen van het geweld. Men hanteert namelijk voor beide categorieën van daders een andere politionele en gerechtelijke aanpak. Een voorbeeld: indien bij een incident in Brussel zowel minderjarigen als meerderjarigen betrokken zijn, zullen de processen-verbaal een verschillend traject volgen, wat belemmert om het groepsaspect voldoende te vatten in gerechtelijke gegevensbanken. Het proces-verbaal voor de minderjarige daders wordt naar het bevoegde parket op basis van de plaats van residentie gestuurd (dit kan dus Brussel zijn, maar evengoed een ander parket indien de jongere elders woont); voor de meerderjarige daders is het parket van de plaats van delict dan weer bevoegd (in dit geval dus Brussel). Met andere woorden, als men groeps geweld in Brussel correct in kaart wil brengen, zou men ook de gerechtelijke gegevens van andere parketten in beschouwing moeten nemen.

Een tweede groep uitdagingen heeft betrekking op de feiten van geweldpleging zelf. In dit onderzoek hebben we ons toegespitst op fysieke geweldpleging. Maar fysiek geweld door groepen uit zich in verschillende vormen en doet zich voor in het kader van heel wat verschillende fenomenen, zoals bendegeweld of hooliganisme. Uit de ANG kan men wel criminele feiten extraheren, namelijk feiten geregistreerd op basis van de codes die in de processen-verbaal gehanteerd worden, zoals slagen en verwondingen, moord, doodslag, enz. Een diepere analyse is echter nodig om zicht te krijgen op de specifieke fenomenen waaraan dit geweld is verbonden. Zo zijn ‘slagen en verwondingen’ toegebracht in het kader van een schoolcontext een heel andere kwestie dan dezelfde criminele feiten gepleegd door georganiseerde misdaadgroepen of criminele motorbendes. De ANG is echter een rigide database, die niet toelaat om via sleutelwoorden opzoekingen te doen of andere mogelijkheden bevat om de context van criminele feiten te bekijken. Verdiepende analyses worden wel uitgevoerd door de bevoegde analysediensten van de AIK's, onder meer door de specifieke processen-verbaal te bestuderen. In dit opzicht dient men ook te vermelden dat deze analysediensten *zelf* ook zijn onderverdeeld in twee verschillende typen feiten: criminele feiten in het kader van de openbare ordehandhaving en strafrechtelijke

feiten.^a Gewelddelingen zoals bijvoorbeeld ‘slagen en verwondingen’ kunnen bijvoorbeeld behoren tot deze beide categorieën. Deze tweedeling wat betreft analyses vormde voor ons onderzoek een bijkomende drempel om gebruik te maken van de gegevens in de politiedatabase ANG.

Een derde uitdaging bestaat uit het in kaart brengen van de context van geweldpleging door dadergroepen. In ons onderzoek leggen we de nadruk op het belang van de bredere context van het geweld, zoals de dynamieken in en tussen groepen, of de impact die het geweld met zich meebrengt op het samenleven in de publieke ruimte. De ANG biedt echter heel moeilijk zicht op de context van geweld.^b In de inleiding werden op dit vlak reeds enkele concrete voorbeelden gegeven. Daarnaast merken we ook op dat data in politionele gegevensbanken ook moeilijk de sociologische realiteit van het geweld in onze samenleving weergeven. In ons verkennend gesprek met het AIK van Brussel werd bijvoorbeeld verwezen naar de rellen in Anderlecht in april 2020. De rellen – een reactie op de dood van een jongeman die wegvlochtte voor een politiecontrole en omkwam bij de daaropvolgende achtervolging – brachten heel wat teweeg in onze samenleving, maar leidde slechts tot enkele feiten bij het parket. Harde parameters vormen moeilijk echt een reflectie van de realiteit op het terrein, en representeren heel moeilijk de realiteit van groepsgeweld, bijvoorbeeld de spontane manier waarop dadergroepen zich organiseren, het aantal daders dat betrokken is bij het geweld, of de symbolische waarde van de plaats van geweldpleging (bijv. de buurt rondom een politiekantoor, of de *hang-out* zone van rivaliserende groepen).

In ons onderzoek hebben we dan ook besloten geen gebruik te maken van de beschikbare gegevens, maar voort te gaan op een zelf ontworpen bevraging bij politiediensten en deze aan te vullen met verdiepende interviews en focusgroepen. In de paragrafen hieronder geven we wat uitleg bij de verschillende gebruikte methodes van dataverzameling.

De online bevraging – uitgewerkt door middel van de enquêtetool SurveyMonkey – werd uitgestuurd naar de korpschefs van alle 113 Vlaamse en Brusselse politiezones (107 politiezones in Vlaanderen + 6 politiezones in Brussel).^c De vraag om de survey in te vullen werd via mail rechtstreeks aan de korpschef zelf gesteld, op basis van de veronderstelling dat deze een goed overzicht van de problematieken in de eigen politiezone bezit. Wel werd medegedeeld dat, in geval van praktische belemmeringen, de vragenlijst ook door een andere medewerker met voldoende zicht op de problematieken kon worden ingevuld. De eerste antwoorden verkregen we op

-
- a In dit opzicht weerspiegelt de werking van de Geïntegreerde Politie in België ook de dualiteit in de literatuur naar groepsgeweld die reeds eerder in het rapport werd aangehaald, namelijk het onderscheid tussen de strekkingen die zich richten op *co-offending* (cfr. geweld in het kader van het strafrecht), enerzijds, en *collective violence* (cfr. geweld in het kader van de openbare orde), anderzijds. De Wet op het Politieambt stelde dan ook twee voogdijministers voor de Geïntegreerde Politie aan: de minister van Justitie en de minister van Binnenlandse Zaken.
  - b De ANG is dan ook opgericht met als doel politieagenten in hun dagdagelijkse taak praktisch te ondersteunen (bijvoorbeeld zodat agenten bij een controle weten of de persoon in kwestie aangehouden of verhoord moet worden). In de ontwikkeling van de database werd dan ook geen rekening gehouden met noden wat betreft data-analyse.
  - c Tijdens onze bevraging (op 1 januari 2023) fuseerden PZ Klein-Brabant en PZ Mechelen-Willebroek tot PZ Rivierenland. We ontvingen van slechts één van deze gefuseerde zones antwoorden op onze bevraging. Daarom baseren we ons in de analyses van de resultaten op een totaal van 113 politiezones, het cijfer dus vóór deze laatste fusie.

25 november 2022 en het laatste antwoord op 1 maart 2023. In het totaal vulden 86 politiezones de bevraging in: hiervan vulden 81 zones de bevraging volledig in^a en 5 zones slechts gedeeltelijk^b. In onze steekproef zijn de verschillende geografische regio's in Vlaanderen en Brussel vertegenwoordigd; voor elk van de 6 geografische regio's (5 Vlaamse provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) beantwoordden telkens tussen 65% en 100% van het totaal aantal zones in die regio onze survey. Daarnaast kunnen we stellen dat onze steekproef zowel erg landelijke, landelijke, middelgrote, stedelijke, en erg stedelijke zones omvat. Als we gebruik maken van een bestaande categorisering van de politiezones in functie van hun gemeentetypologie en bevolkingsaantal – 5 clusters van politiezones – dan vulden telkens tussen 67% en 100% van het totaal aantal zones in die cluster onze bevraging in.

In een klein aantal gevallen verkregen we van eenzelfde politiezone meerdere antwoorden (de dubbele antwoorden werden dan ook verwijderd en niet meegeteld in het totaal van 86 responses). Dit kan bijvoorbeeld indien de korpschef de link met de bevraging in zijn of haar korps heeft doorgestuurd maar er geen duidelijke afspraken gemaakt werden over wie de survey zou invullen. De dubbele antwoordfiches werden verwijderd volgens de volgende regels en dit volgens deze volgorde: (i) Indien éénzelfde persoon twee keer de survey invulde en er zich slechts kleine verschillen in de antwoorden voordeden, dan werden de antwoordfiches gecombineerd tot één fiche; (ii) Indien twee verschillende personen van dezelfde politiezone de survey invulden of indien we niet konden uitmaken of het over dezelfde persoon ging, dan behielden we de antwoordfiche met het hoogste invulpercentage; indien beide antwoordfiches een vergelijkbaar invulpercentage vertoonden, dan werd de antwoordfiche met hoogste invulpercentage op vraag 7 (“Welke vormen van groeps geweld zijn aanwezig in uw politiezone?”) weerhouden.

In de bevraging peilden we naar de verschillende uitingsvormen van collectief geweld waarmee de politiezones geconfronteerd worden, en hoe ze de beheersbaarheid van deze problematieken ervaren. We gingen hierbij voort op 8 categorieën van geweld die uit de literatuurstudie naar voren kwamen (zie *Inleiding*). Naast deze 8 fenomenen werd ook de mogelijkheid gegeven aan respondenten om andere uitingen van collectieve geweldpleging in hun politiezone aan te kaarten.

De bevraging is opgesteld als een trechter. In enkele inleidende pagina's werden eerst het Vlaams Vredesinstituut voorgesteld en de doelstellingen van dit onderzoek gepreciseerd. Ook gaven we de respondenten meer uitleg over de gebruikte terminologie, in het bijzonder 'groep', 'geweld', en 'publieke of semipublieke ruimte'. Vervolgens stelden we enkele inleidende vragen over de politiezone van de respondent (bijv. kenmerken van de zone, of de aanwezigheid van mechanismen of tools relevant voor de bestrijding van groeps geweld). Daarna werd gepeild naar de verschillende vormen van groeps geweld die zich in de politiezone voordoen. Vervolgens werden bij

-
- a De respondent heeft alle verplichte vragen die hij of zij kreeg ook beantwoord en op de laatste pagina van de enquête op 'Gereed' geklikt.
  - b De respondent heeft ten minste één antwoord ingevuld en op 'Volgende' geklikt op ten minste één pagina van de enquête, maar heeft niet op 'Gereed' geklikt op de laatste pagina van de enquête.

elk van de aangevinkte vormen van geweld afzonderlijk enkele vragen gesteld over de context van het geweld en de dynamieken die er achter schuilen (bijv. plaats van incident, kenmerken van dader- en slachtofferschap, rol van sociale media), alsook hoe deze problematiek op lokaal vlak ervaren wordt (i.e. de mate waarin het geweld als een beheersbare problematiek wordt ervaren). Tot slot werd ook gepeild naar afstemming of samenwerking met andere betrokken partijen in het kader van groepsgeweld, en of er in het kader van het veiligheidsplan van de politiezone of in andere projecten rond deze problematieken wordt gewerkt. De vragenlijst die aan de lokale politiediensten werd voorgelegd, kan via onderstaande QR-code geraadpleegd worden.

Een bevraging biedt echter slechts beperkte mogelijkheden om voldoende de context van de problematiek van groepsgeweld te schetsen. Daarom organiseerden we **focusgroepen** met korpschefs of hun vertegenwoordigers, met als doel dieper in te gaan op de resultaten van de survey. Focusgroepen zijn een uitgelezen manier om een rijk beeld te verkrijgen van de ervaringen en inzichten van deelnemers. De interactie met andere deelnemers kan bijvoorbeeld helpen bij het boven tafel krijgen van inzichten, maar kan ook deelnemers aanzetten tot het dieper exploreren van de eigen ideeën. Met de focusgroepen trachtten we de interpretatie van de resultaten van de bevraging te bevorderen en een aantal topics te verdiepen die we in de bevraging slechts summier konden bevragen. We organiseerden vier focusgroepen in de lokalen van het Vlaams Vredesinstituut. Aan elke focusgroep namen een of meerdere vertegenwoordigers van politiezones die de bevraging hadden ingevuld deel (in het totaal 25 deelnemers). De focusgroepen werden samengesteld als volgt. Drie focusgroepen werden georganiseerd in functie van de verstedelijkingsgraad van deelnemende zones (erg landelijke en landelijke zones; middelgrote zones; stedelijke en erg stedelijke zones). Deze methode (ook 'segmentatiesampling' genoemd) maakt het mogelijk om de resultaten van de verschillende groepen met elkaar te vergelijken. Een vierde focusgroep werd samengesteld uit vertegenwoordigers van politiezones die in de online bevraging de aanwezigheid van criminele dadergroepen in hun zone hadden opgemerkt.

De focusgroepen werden gestructureerd aan de hand van de volgende vragen en gesprekstopics: (i) de evolutie van groepsgeweld ten opzichte van vijf jaar geleden; (ii) het wapengebruik bij groepsgeweld; (iii) de spontaneïteit van het geweld en de mate van organisatie en coördinatie tussen geweldplegers; (iv) de correlatie tussen de problematiek van groepsgeweld en het niveau van verstedelijking van een politiezone; (v) de beheersbaarheid van groepsgeweld.

Eindnoten

- 1 Zie bijvoorbeeld Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L., & Knuijan, M. (2012), Creating Sense of Community: The Role of Public Space, *Journal of Environmental Psychology*, 32:4, p. 401-409.
- 2 Gallacher, P. (2005), *Everyday Spaces: The Potential of Neighbourhood Space*. London: Thomas Telford.
- 3 Zie bijvoorbeeld Mitchell, D. (2003), *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*, New York: Guilford Press.
- 4 Lantz, B. (2018), The Consequences of Crime in Company: Co-offending, Victim-offender Relationship, and Quality of Violence, *Journal of Interpersonal Violence*, p. 1-26; Carrington, P. J. (2002), Group Crime in Canada, *Canadian Journal of Criminology*, 44, p. 277-316.
- 5 Lantz, B. (2018), A.w.
- 6 Zie bijvoorbeeld Conway, K. P. & McCord, J. (2002), Patterns of Juvenile Delinquency and Co-Offending. In: Waring R., Weisburd D. (Red.) *Crime and Social Organization*. New Brunswick: Transaction Publishers, p. 15-30; Lantz, B. & Hutchison, R. (2015), Co-Offender Ties and the Criminal Career, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 52:5.
- 7 McDevitt, J., Levin, J. & Bennett, S. (2002), Hate Crimes Offenders: An Expanded Typology, *Journal of Social Issues*, 58:2, p. 303-317.
- 8 Zie bijvoorbeeld Lantz, B. & Joonggon, K. (2018), Hate Crimes Hurt More, but So Do Co-Offenders. Separating the Influence of Co-Offending and Bias on Hate-Motivated Physical Injury, *Criminal Justice and Behavior*, 46:3, p. 437-456.
- 9 Zie bijvoorbeeld De Wree, E. (2004), *Daders van groepsverkrachting. Een daderprofiel in maatschappelijke context*. Maklu; Ferraz-da-Silva, T. (2018), Current Understanding of Multiple Perpetrator Sexual Offending. In: Ireland C. A. et al. (Red.) *The Handbook of Collective Violence. Current Development and Understanding*, Londen/New York: Routledge, 2018.
- 10 De Wree, E. (2004), A.w.
- 11 Zie bijvoorbeeld McGloin, J. M., & Thomas, K. J. (2016), Incentives for Collective Deviance: Group Size and Changes in Perceived Risk, Cost, and Reward, *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 54:3, p. 459-486; Lantz, B. (2018), A.w.
- 12 Zie bijv. McGloin, J. M., & Piquero, A. R. (2009), "I wasn't alone": Collective Behaviour and Violent Delinquency. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 42, p. 336-353; Warr, M. (2002), *Companions in Crime: The Social Aspects of Criminal Conduct*, Cambridge, UK: Cambridge University Press; Lantz, B. (2018), A.w.
- 13 Zie bijv. Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014), *Van collectief ongenoegen tot orderverstoringen*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, p. 70-71.
- 14 Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014), A.w., p. 28-29.
- 15 Zie bijvoorbeeld Van Hellemont, E. (2017), Matongé, drugs en Congolese bendes in Brussel. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 2017:1, p. 7-21; Pauwels, L. (2008), Geweld in groepsverband onder ontwerpse jongeren: De rol van schoolcontext en leefstijl. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 50, p. 3-16.
- 16 De Wree, E. (2004), A.w.
- 17 Kustermans, J. & van Lierde, B. (2014), *Omgaan met stadsrellen. Meer dan repressie, meer dan preventie*, Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- 18 Van Daele, D. (2015), De bestuurlijke aanpak van criminele motorbendes: Is het Duitse 'Vereinsverbot' ook relevant voor België?, *Vigiles* 5, p. 7-28.
- 19 Zie bijvoorbeeld Cops, D. (2013), Vriendschapsrelaties en delinquent gedrag. Op zoek naar modererende effecten bij Gentse en Antwerpse jongeren, in: N. Vettenburg, M. Elchardus, J. Put & S. Pleyzier (Red.) *Jong in Gent en Antwerpen. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent*, Leuven: Acco, p. 293-316; Verdonck, E. (2017), *De aantrekkelijkheid van geweld. Een onderzoek naar de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving en verklaring van fysiek geweld bij jongeren*. Leuven: KU Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid.
- 20 Tilly, C. (2003), A.w., p. 5.
- 21 Een uitgebreide beschrijving van de verschillende criminologische perspectieven op meerdaderschap is terug te vinden in: Weerman, F. M. (2014), Theories of Co-offending, in: Bruinisma, G., Weisburd, D. (Red.) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, p. 5173-5184, New York, NY: Springer.
- 22 Skubak Tillyer, M. & Tillyer, R. (2015), Maybe I Should Do This Alone: A Comparison of Solo and Co-offending Robbery Outcomes, *Justice Quarterly*, 32:6, p. 1064-1088.
- 23 Irwin-Rogers, K.; Decker, S.; Rostami, A.; Stephenson, S. & Van Hellemont, E. (2019), European Street Gangs and Urban Violence, in: Vojnovic, I; Pearson, A; Asiki, G; DeVerteuil, G & Adriana, A. (Red.), *Handbook of Global Urban Health. The Metropolis and Modern Life*, New York: Routledge, p. 484-508.
- 24 Zie bijv. De Wree, E. (2004), A.w.; Van Hellemont, E. (2017), A.w.
- 25 Interview 8.
- 26 Yablonsky, L. (1959), Delinquent Gang as a Near-Group. *Journal Social Problems*, Volume: 7, p. 108-117.

- 27 Densley, J. (2018), Collective Violence Online. When Street Gangs Use Social Media, in: *The Handbook of Collective Violence. Current Development and Understanding*, Londen/New York: Routledge, 2018, p. 308.
- 28 Focusgroep 2.
- 29 Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (2022), *Rapport Radicalisering & Polarisatie*.
- 30 Zie bijvoorbeeld Unia (2023), *Jaarverslag 2022*.
- 31 Zie bijvoorbeeld McDevitt, J., Levin, J. & Bennett, S. (2002), Hate Crimes Offenders: An Expanded Typology. *Journal of Social Issues*, 58:2, p. 303-317; Lantz, B. & Joonggon, K. (2018), *Hate Crimes Hurt More, but So Do Co-Offenders*.
- 32 Focusgroep 4.
- 33 Focusgroep 2.
- 34 Focusgroep 4.
- 35 Wolsink, J. & Ferwerda, H. (2022), *Het fenomeen vechtafspraken: vier jaar later. Onderzoek naar de profielen van de deelnemers, kenmerken van de vechtgroepen en – nieuwe ontwikkelingen ten aanzien van – het fenomeen vechtafspraken*. Sdu B.V., Den Haag; Politie & Wetenschap, Den Haag; Bureau Beke, Arnhem.
- 36 Tilly, C. (2003), *The Politics of Collective Violence*, Cambridge Studies in Contentious Politics, Cambridge: Cambridge University Press, p. 14-15.
- 37 Tilly, C. (2003), *A.w.*, p. 13.
- 38 Bosi, L. & Giugni, M. (2012), The Outcomes of Political Violence: Ethical, Theoretical and Methodological Challenges, in: Seferiades & Johnston (Red.) *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, p. 34.
- 39 Tilly, C. (2003), *A.w.*, p. 14-15; Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014), *A.w.*, p. 72-73.
- 40 Focusgroep 1.
- 41 Focusgroep 2.
- 42 Focusgroep 2.
- 43 Focusgroep 4.
- 44 Focusgroep 1.
- 45 Zie bijvoorbeeld Gurr, T. R. (1981), Historical Trends in Violent Crime: A Critical Review of the Evidence, in: Tonry, M & Morris, N. (red.), *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, vol. 3, Chicago: University of Chicago Press; Elias, N. (2000 [1939]), *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*, (Jephcott, E., Dunning, E., Goudsblom, J. & Mennel, S., Trans.), Singapore: Blackwell.
- 46 Zie bijv. Näsi, M., Tanskanen, M., Kivivuori, J., Haara, P., & Reunanen, E., (2020), Crime News Consumption and Fear of Violence: The Role of Traditional Media, Social Media, and Alternative Information Sources, *Crime & Delinquency* 67(4), p. 574–600.
- 47 Interview 1.
- 48 Focusgroep 2.
- 49 Focusgroep 2.
- 50 Focusgroep 1.
- 51 Focusgroep 4.
- 52 Focusgroep 4.
- 53 Focusgroep 4.
- 54 Focusgroep 4.
- 55 Focusgroep 1.
- 56 Focusgroep 1.
- 57 Omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving. B.S., 2 december. <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/Wapenwetgeving-Omzendbrief%20versie%20BS.pdf>.
- 58 Zie bijvoorbeeld Koninklijk Besluit betreffende het op de markt aanbieden van pyrotechnische artikelen, 20 oktober 2015.
- 59 Decreet houdende een reglementering op het gebruik van vuurwerk, voetzoekers, carbuurkanonnen en wensballonnen, 26 april 2019.
- 60 FOD Economie, De hoofdlijnen van de reglementering inzake pyrotechnische artikelen, laatst bijgewerkt Laatste bijgewerkt 19 oktober 2020, <https://economie.fgov.be/nl/themas/kwaliteit-veiligheid/veiligheid-van-goederen-en/specifieke-reglementeringen/springstoffen-en-feestvuurwerk/de-hoofdlijnen-van-de>.
- 61 Zie bijv. Duquet, N. & Goris, K. (2017), *De Belgische illegale vuurwapenmarkt in beeld*, Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- 62 Europese Commissie, Directoraat-generaal Interne Markt, Industrie, Ondernemerschap en Midden- en Kleinbedrijf (GROW) (2019), *Study on Illegal Sales of Pyrotechnic Articles Destined for Professional Users (Category F4) to the General Public*.

- 63 Dijkstra, J. K. (2006), Geweld in Het Publieke Domein: Ongewoon of Onvermijdelijk?, *Tijdschrift Voor Criminologie* 48: 1, p. 3-18.
- 64 Zie bijvoorbeeld Sergi, A. & Storti, L. (2021), Shaping Space. A Conceptual Framework on the Connections between Organised Crime Groups and Territories: An Introduction to the Special Issue on 'Spaces of Organised Crime', *Trends in Organized Crime* 24: 2, p. 137-51; Klein, M. W., Weerman, F. M. & Thornberry, T. P. (2006), Street Gang Violence in Europe, *European Journal of Criminology* 3:4, p. 413-37.
- 65 Zie bijv. Kustermans, J. & van Lierde, B. (2014), A.w., p. 25-26.
- 66 Haleem, M. S., Lee, W. D., Ellison, M. & Bannister, J. (2021), The 'Exposed' Population, Violent Crime in Public Space and the Night-Time Economy in Manchester, UK, *European Journal on Criminal Policy and Research* 27:3, p. 335-52.
- 67 Zie bijv. Pavoni, A. & Tulumello, S. (2020), What is Urban Violence?, *Progress in Human Geography*, 44:1, p. 49-76; Glaeser, E. & Sacerdote, B. I. (1999), Why is There More Crime in Cities?, *Journal of Political Economy* 107:S6, p. 225-225.
- 68 Zie bijvoorbeeld Haleem, M. S., Lee, W. D., Ellison, M. & Bannister, J. (2021), The 'Exposed' Population; Schnitzer, S., Bellis, M. A., Anderson, Z., Hughes, K., Calafat, A., Juan, M. & Kokkevi, A. (2010), Nightlife Violence: A Gender-Specific View on Risk Factors for Violence in Nightlife Settings: A Cross-Sectional Study in Nine European Countries, *Journal of Interpersonal Violence* 25:6, p. 1094-1112; Ferwerda, H., van Hasselt, N., van Ham, T. & Voorham, L. (2012), *De juiste snaar. Professionals met een publieke taak en de omgang met overlast, agressie en geweld als gevolg van alcohol- en/of drugsgebruik*, WODC Ministerie van Veiligheid en Justitie, Den Haag.
- 69 Muller et al., (2010), A.w.
- 70 Tollenaar, N., Broere, J., & van der Laan, A. M. (2022), Woon- en pleegbuurten van geregistreerde jeugdcriminaliteit. De samenhang met buurtkenmerken en de veranderingen die zich daarin voordoen over de tijd, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, *Cahier* 2022-10.
- 71 Focusgroep 3.
- 72 Focusgroep 2.
- 73 Focusgroep 1.
- 74 Wolsink, J. & Ferwerda, H. (2022), A.w.
- 75 Tyner, J. A. (2012), *Space, Place, and Violence. Violence and the Embodied Geographies of Race, Sex and Gender*. New York: Routledge, 1st Edition.
- 76 Springer, S. & Le Billon, P. (2019), Violence, in: *International Encyclopedia of Human Geography*, 2nd Edition, Volume 14, p. 161-175.
- 77 Tyner, J. A. (2012), A.w., p. 3.
- 78 Zie bijvoorbeeld Valasik, M. & Tita, G. (2018), Gangs and Space. In: Bruinsma, G., J. N., Johnson, S. D. (Red.) *The Oxford Handbook of Environmental Criminology*, p. 843-871. Publisher: Oxford University Press.
- 79 Valasik, M. & Reid, S. E. (2020), Distinguishing between Aggression in Groups and in Gangs. Are Gangs always Violent? In: Ireland C. A. et al. (Red.) *The Handbook of Collective Violence. Current Development and Understanding*, Londen/New York: Routledge, 2018.
- 80 Kustermans, J. & van Lierde, B. (2014), Omgaan met stadsrellen..
- 81 Zie bijvoorbeeld Dijkema, C. (2021), What is Urban about Urban Violence in France? Violence in Marginalised Neighbourhoods as Body Politics, Lo Squaderno, 2021, *Beyond Urban Violence*, p. 17-20.
- 82 Nassauer, A. (2021), Whose Streets? Our Streets!": Negotiations of Space and Violence in Protests, *Social Problems*, 68:4, p. 852-869.
- 83 Sibley, D. (2009), Self-Other, in: *International Encyclopedia of Human Geography*, p. 85-88.
- 84 Springer, S. & Le Billon, P. (2019), Violence, in: *International Encyclopedia of Human Geography*, 2nd Edition, Volume 14, p. 161-175.
- 85 Simiti, M. (2012), The Volatility of Urban Riots. In: Seferiades & Johnston (Red.) *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, p. 143; Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014), *Van collectief ongenoegen tot ordeverstoringen*, p. 64-65.
- 86 Focusgroep 1.
- 87 Focusgroep 4.
- 88 Focusgroep 1.
- 89 Focusgroep 1.
- 90 Focusgroep 2.
- 91 Europol (2021), *The Use of Violence by Organised Crime Groups*, Europol Spotlight, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/europol_spotlight_-_the_use_of_violence_by_organised_crime_groups.pdf.
- 92 Focusgroep 1.
- 93 Focusgroep 1.

- 94 Focusgroep 1.
- 95 Focusgroep 4.
- 96 Focusgroep 1.
- 97 Zie bijvoorbeeld Clinard, M. B. (1960), A Cross-cultural Replication of the Relation of Urbanism to Criminal Behavior, *American Sociological Review*, 25, p. 253-257; Fischer, C. S. (1995), The Subculture Theory of Urbanism: A Twentieth-year Assessment, *American Journal of Sociology*, 101, p. 543-577.
- 98 Voor meer informatie over de verschillende perspectieven wat betreft stedelijkheid en geweld, zie: D'Alessio, S. J. & Stolzenberg, L. (2010), Do Cities Influence Co-offending?, *Journal of Criminal Justice*, 38, p. 711-719.
- 99 Zie bijvoorbeeld van Dijck, J. & Poell, T. (2015), Social Media and the Transformation of Public Space, *Social Media + Society*, p. 1-5.
- 100 Van Damme, A., Pauwels, L. & Van Gampelaere, M. (2013), Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader- en slachtofferschap, *Panopticon*, 34:6, p. 448-472.
- 101 Zie bijvoorbeeld Valentini, D., Lorusso, A. M., & Achim, S. (2020), *Onlife Extremism: Dynamic Integration of Digital and Physical Spaces in Radicalization Frontiers in Psychology*, Volume 11.
- 102 Zie bijvoorbeeld De Veirman, M., Bruwiere, I., & Mollaert, E. (2023), *SMI-Barometer 2023*, Artevelde University of Applied Sciences.
- 103 De Jong, J. (2021), *Favourite Rappers or Favourite Cappers? An Online Semiotic Field Study on Amsterdam Drill Production and Consumption*. Gemeente Amsterdam & Universiteit van Utrecht; Roks, R.A., & van den Broek, J. B. A., "Cappen voor clout? Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren. Drill en geweld in het digitale tijdperk, Erasmus School of Law - Erasmus Universiteit Rotterdam & Partner in Crime.
- 104 Informatie gebaseerd op privégesprek met onderzoeker die de hooliganscene in Europa van nabij volgt.
- 105 van Ham, T., Scholten, L., Lenders, A., & Ferwerda, F. (2017), *Vechten op afspraak*, Bureau Beke, Uitgave Politie & Wetenschap, nr. 91; Wolsink, J. & Ferwerda, H. (2022), *Het fenomeen vechtafspraken: vier jaar later*.
- 106 Focusgroep 1.
- 107 Persbericht Annelies Verlinden – Minister van Binnenlandse Zaken, Institutionele Hervormingen en Democratische Vernieuwing, 'Nieuwe vormen van protest vragen aangepaste aanpak door de politie', 18 maart 2021, <https://verlinden.belgium.be/nl/nieuwe-vormen-van-protest-vragen-aangepaste-aanpak-door-de-politie>.
- 108 Focusgroep 2.
- 109 Patton, D. U., Pyrooz, D., Decker, S., Frey, W. R., & Leonard, P. (2019), When Twitter Fingers Turn to Trigger Fingers: A Qualitative Study of Social Media-Related Gang Violence, *International Journal of Bullying Prevention*, 1, no. 3, p. 205-17.
- 110 Irwin-Rogers, K. & Pinkney, C. (2017), Social Media as a Catalyst and Trigger for Youth Violence, *Catch*, 22.
- 111 Patton, D. U., Eschmann, R. D. & Butler, D. A. (2013), Internet Banging: New Trends in Social Media, Gang Violence, Masculinity and Hip Hop, *Computers in Human Behavior*, 29: 5, p. A54-A59; Densley, J. (2018), *Collective Violence Online*.
- 112 Focusgroep 2.
- 113 Focusgroep 1.
- 114 Bosi, L. & Giugni, M. (2012), The outcomes of political violence: ethical, theoretical and methodological challenges. In: Seferiades & Johnston (Red.) *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*.
- 115 Seferiades, S. & Johnston, H. (2012), The dynamics of violent protest: emotions, repression and disruptive deficit. In: Seferiades & Johnston (Red.) *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, p. 13-15.
- 116 Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014), *Van collectief ongenoegen tot ordeverstoringen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, p. 10.
- 117 Shahin, S., Nakahara, J. & Sánchez, M. (2021), Black Lives Matter Goes Global: Connective Action Meets Cultural Hybridity in Brazil, India, and Japan, *New Media & Society*.
- 118 Wilson, J. (2020), Rightwing vigilantes on armed patrol after fake rumours of antifa threat, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jun/06/rightwing-vigilante-armed-antifa-protests>.
- 119 Densley, J. (2018), *Collective Violence Online*, p. 308; Grinberg, E. (2015), When Evidence Goes Viral, *CNN*, <https://edition.cnn.com/2013/04/12/living/social-media-evidence-sexual-assault/index.html>.
- 120 Meer over de populariteit van visuele representaties van geweld in: Ray, L. (2018), Violence and the Visual, In: Ray, L., *Violence and Society*, 2nd Edition. Londen: SAGE.
- 121 Oliver, K. (2016), Rape as Spectator Sport and Creepshot Entertainment: Social Media and the Valorization of Lack of Consent, *American Studies Journal*, 61.
- 122 Focusgroep 1.
- 123 Focusgroep 1.
- 124 Focusgroep 1.

- 125 Focusgroep 2.
- 126 Interview 10.
- 127 Focusgroep 4.
- 128 R.H. Johannink, I. Gorissen, & N.K. van As (2013), *Sociale Media: Factor van Invloed Op Onrustsituaties?* Programma Politie & Wetenschap, 2013.
- 129 Focusgroep 1.
- 130 Focusgroep 2.
- 131 Focusgroep 2.
- 132 Focusgroep 2.
- 133 Postmes, T., van Bezouw, M. & Kutlaca, M. (2014), *A.w.*, p. 8.
- 134 Yablonsky, L. (1959), Delinquent Gang as a Near-Group, *Journal Social Problems*, Volume: 7, p. 108-117.
- 135 Zie bijv. Irwin-Rogers, K.; Decker, S.; Rostami, A.; Stephenson, S. & Van Hellefont, E. (2019), European Street Gangs and Urban Violence, in: Vojnovic, I; Pearson, A; Asiki, G; DeVerteuil, G & Adriana, A. (Red.) *Handbook of Global Urban Health: The Metropolis and Modern Life*. New York: Routledge, p. 490.
- 136 McDevitt, J., Levin, J. & Bennett, S. (2002), Hate Crimes Offenders: An Expanded Typology, *Journal of Social Issues*, 58:2, p. 303-317.
- 137 Lantz, B. & Joonggon, K. (2018), *A.w.*
- 138 Lantz, B. (2020), Co-offending Group Composition and Violence. The Impact of Sex, Age, and Group Size on Co-offending Violence. *Crime & Delinquency*, 66:1, p. 93-122.
- 139 Eerste Minister, *Wet tot organisatie van een geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus gestructureerd op twee niveaus* (WGP) (B.S., 05/01/1999), https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1998120731&table_name=wet.
- 140 Federale overheidsdienst binnenlandse zaken, 06/12/2017, *Ministeriële richtlijn MFO-2 betreffende het solidariteitsmechanisme tussen de politiezones inzake versterkingen voor opdrachten van bestuurlijke politie*. https://etaamb.openjustice.be/nl/document-van-23-november-2017_n2017040885.html.
- 141 Focusgroep 1.
- 142 Focusgroep 1.
- 143 Focusgroep 2.
- 144 Interview 10.
- 145 Focusgroep 1.
- 146 Zie bijv. *Kadernota Integrale Veiligheid 2022-2024*, <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/Publicatie%20KIV%20NL.PDF>.
- 147 Focusgroep 1.
- 148 Focusgroep 1.
- 149 Focusgroep 1.
- 150 Focusgroep 1.
- 151 Focusgroep 1.
- 152 Focusgroep 1.
- 153 Focusgroep 2.
- 154 Focusgroep 2.
- 155 Interview 4.
- 156 Focusgroep 2.
- 157 Interview 4.
- 158 Interviews 3 en 4.
- 159 Interview 4.
- 160 Focusgroep 1.
- 161 Interview 4.
- 162 Rekenhof, *Steun van de federale politie aan de lokale zones bij de handhaving van de openbare orde*. Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, Brussel, juni 2016.
- 163 Interview 4.

- 164 Focusgroep 2.
- 165 Interview 4.
- 166 Interview 5.
- 167 Interview 10.
- 168 Interview 10.
- 169 Zie bijvoorbeeld Spector, M., & Kitsuse, J. I. (1973), Social Problems: A Re-formulation. *Social Problems*, 21:2, p. 145-159; Muehlenhard C. L., Kimes L. A. (1999), The Social Construction of Violence: The Case of Sexual and Domestic Violence. *Personality and Social Psychology Review*, 3:3, p. 234-245.
- 170 Diani, M. (2012), The 'Unusual Suspects'. Radical Repertoires in Consensual Settings, in: Seferiades & Johnston (Red.) *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, p. 72-73.
- 171 Onderzoekers stellen bijvoorbeeld dat hooligangroepen in Italië zich beginnen te verenigen met een gemeenschappelijke oppositie tegen wat ze ervaren als de repressieve Italiaanse staat en steeds meer beginnen te lijken op een opkomende sociale beweging. Zie bijvoorbeeld Testa, A., (2009), The UltraS: An Emerging Social Movement?, *Review of European Studies* 1:2; Doidge, M. (2017), The Italian Ultras: From Local Divisions to National Co-operation, in: *Football and Supporter Activism in Europe*, p. 45-64. Ook in andere contexten hebben hooligangroepen een politieke rol opgenomen, zie bijvoorbeeld Woltering, R. (2013), Unusual Suspects: "Ultras" as Political Actors in the Egyptian Revolution, *Arab Studies Quarterly*, 35:3, p. 290-304.
- 172 Zie bijvoorbeeld Bannister, J., Kintrea, K. & Pickering, J. (2012), Invisible Walls and Visible Youth Territoriality among Young People in British Cities, *Urban Studies* 49: 5, p. 945-960.
- 173 Tilly, C. (2003), *A.w.*, p. 3.
- 174 Carrington, P. J. (2014), Co-offending. In G. Bruinsma & D. Weisburd (Red.) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York: Springer, p. 548-558.
- 175 Tilly, C. (1978), *From Mobilization to Revolution*, first edition, New York: Random House.
- 176 De Haan, W. (2008), Violence as an Essentially Contested Concept, in: Body-Gendrot, S. & Spierenburg, P. (Red.) *Violence in Europe. Historical and Contemporary Perspectives*, Dordrecht/New York: Springer, p. 27-40.
- 177 Voor meer informatie over de verschillende vormen van geweld, zie bijvoorbeeld: De Haan, W. (2008), Violence as an Essentially Contested Concept, in: Body-Gendrot, S. & Spierenburg, P. (Red.) *Violence in Europe. Historical and Contemporary Perspectives*, Dordrecht/New York: Springer, p. 27-40.
- 178 Dong, B., Morrison, C. N., Branas, C. C., Richmond, T. S., & Wiebe, D. J. (2020), As Violence Unfolds: A Space-Time Study of Situational Triggers of Violent Victimization Among Urban Youth, *Journal of Quantitative Criminology*, 36:1, p. 119-152.
- 179 Dijkema, C. (2021), *What is Urban about Urban Violence in France? Violence in Marginalised Neighbourhoods as Body Politics*, University of Basel.

**vlaams
vredesinstituut**

www.vlaamsvredesinstituut.eu

Het Vlaams Vredesinstituut is een onafhankelijk instituut
voor vredesonderzoek bij het Vlaams Parlement